

VÄRSKE RÕHK

TÕMMUHIIDSIDRUNIGA

TALVIKEMÄNDLA

PAUL RAUD

HANNELELE KALDMAA

SAFIA ELHILLO

INTERJUU ANDRIS FELDMANISEGA
ALEX FELDMANN MANFRED DUBOVIST
SILVIA URGAS BOB DYLANIST

ILLUSTRATSIOONID KRÕÖT KUKKUR
FOTOD JOHAN ELM

KAUR RIISMAA

Kodumajandusinseneri hommik

Ma vist ei mäletagi sellist hommikut enam
nagu poissmehena, et ärkan kella viie ajal,
sirutan raugelt varbaid, joon rahulikult kohvi,
ja asun siis kirjutama.

Nüüd ärkan ma kella viie ajal selle peale,
et Tarantino, vanem kass, istub mulle näkku,
ja nooremal kassil, Mollyl, on hommikune äng.
Inimeseaastates oleksid nad vitaalsed pensionärid.

Minu ärkamise peale ärkavad koerad,
kellele me pole mitte kunagi, iialgi süüa andnud.
Nälg võtab silmade eest mustaks. Aga koeratoit on otsas.
Seda tuleb läbi pimedade vihma kuurist juurde tuua.

Kui koerad on süüa saanud, meenub, et kassid tahavad ka.
Ja isegi ju näriks midagi, aga eile õhtul oli vaja
kõik võikumaterjal filmivaatamise kõrvale ära süüa.
Tuleb kartulid keema panna ja kastrulitäis ühepajatoitu teha.

Koerad on ahminud kõik kõhtu, aga midagi nagu tahaks veel.
Näiteks prügikastist juustupakki, ja singipakki.
Ja kui need on söödud, siis tuleb vetsupaberirull ära süüa.
Ja õues saab ahjuhalge närida. Ja pori sees püherdada.

Vahepeal olen ma õuel külili käinud,
astunud koerajunni sisse, toas sokke otsides
astunud kassiokse sisse, kõrvetanud sibulad kastruli külge
ning kohvi ümber ajanud.

Lõpuks valmib ühepajatoit, mis ei maitsegi eriti sandilt.
Aga siis peab uuesti õue jooksuma ja koerad naabri krundilt
koju karkima. Tagasi tuppa tulles
istub Molly köögilaua ja joob mu kohvi.

Mõtlen kõige selle kaka ja okse peale
külmaks läinud kassikarvast kohvi juues.
Kes oleks arvanud, et üks Suur Önn
oma perekonnast koosneb ... millest siis?

Oksest, pissiloigust voodis,
erinevate elukate kakast talla all,
väikestest ja suurematest silmadest,
mis armastavad sind tingimusteta.

*

Olin üheteistaastane,
kui telekas näidati „Anna Kareninat”,
seda imekauni Sophie Marceauga filmi.
Üsna alul laguneb jää Peterburi kanalitel,
ja ema ütles, et see, vaata, on nüüd kujund,
et Anna leebub.

Aga poiss oli pettunud,
ei, l a p s oli pettunud.
Tema jaoks oli Tatjana Samoilova
ainukene ja õige Anna.
See, kes võtab sülle ja kallistab,
kui kogu maailm ümberringi katki on.
Nagu ema, nagu isa.
Nagu jää.

Teismelisena oli mu suur armastus Vivien Leigh.
Võibolla vana mehena
suudan armuda ka Keira Knightleysse.

Aga mitte täna.
Andestage, see viimane on küll üsna loll film.

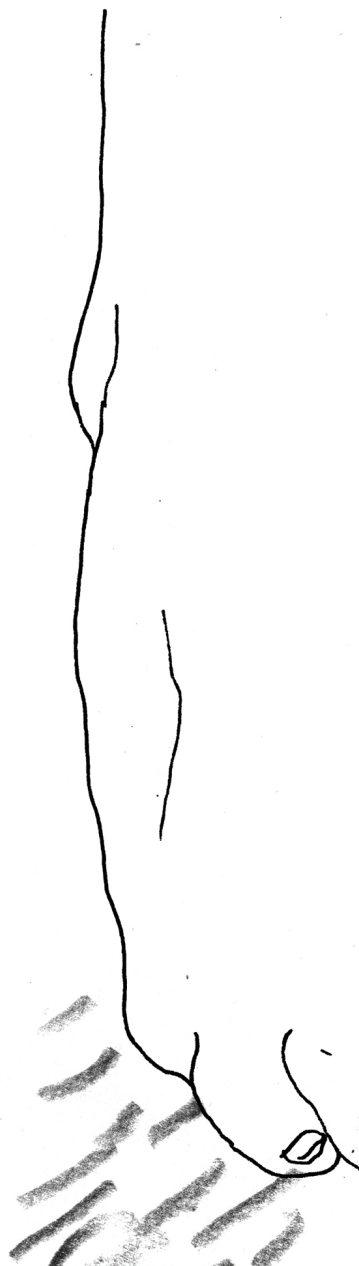
Vedelesime täna koeraga põrandal,
vaatasime kõiki Kareninaid.
Meil oli päeval suur tüli ja solvumine olnud.
Aga nagu ikka,
leppima peab, mina tema ja tema minuga.

Greta Garbo Anna peale hakkas Betti haukuma.
Leigh talle meeldis,
Samoilova peale jäi magama.

Ja midagi meenus.
Millestki ma sain aru.

Too 67. aasta film,
kui seda vene pealt lasti,
ma ju jäin magama,
ma jäin enne lõppu magama.

Tatjana ei sure kunagi,
ta on kõigist Annadest ainukene,
kes minu jaoks on alati elus.

Google Street View

Hirmus on unustada end kesksuise Tallinna tänavatele.
Hirmus on visata oranž mehike 2016. aasta linnakaardilt
2014. aasta sügavikku, hüpata edasi 2011. aastasse,
ja tagasi: sest sina oled ainus ja kõik, mis veel liigub.

Uduste, anonüümsete nägudega mees ja naine,
käest kinni, aastal 2011 Pelgurannas kaupluse ees.
Aastal 2014 on nad kuhugi läinud, või kadunud,
annaks jumal, et mitte loobunud.

Tütarlaps, kes on peatunud hüppel, ripub õhus
nagu Zenoni nool, mis ei taba iial sihtmärki;
lapsed mänguväljakul ei kasva kunagi suureks;
ja kusagil seal seisatud sinagi,

pildi sees peidus, nähtamatu ja kõikjalolev.
See hetk on kokku kleebitud tuhandeist ühe suve
akvarellidest, ja on nüüd aina kaugenev minevik.
Aga mäletad, sa nutsid ja naersid. Sa olid elus.

Me oleme selles hetkes paigal,
selles igaveses lõhnadeta, helideta suvepäevas,
kui vihm on möödas ning loikudel peegeldub
roboti helevalge algoritminaeratus.

Aerofoto

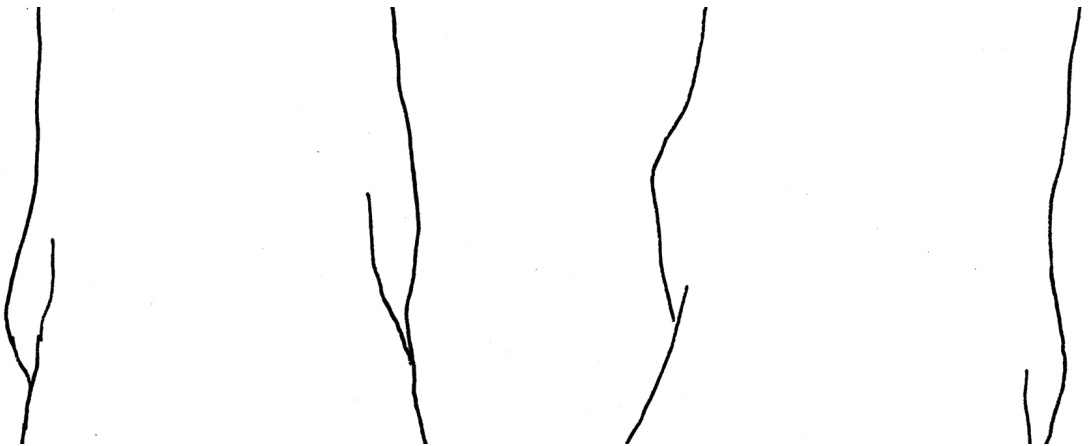
Paneellinn, kesksuvi, ennepärastlõuna, üheksakümnnendad,
majad, hoovid, kusagil seal all ja sees
on üks kümneaastane poiss, muretu ja uljaspäine.
Kusagil seal majade vahel olen mina.

Uurin pilti mitu päeva, uurin autosid majade ees,
palliplatsi mullaks joostud heina; uurin kõrgelt,
kahekümne aasta kõrguselt paari ruutsentimeetrit,
kuhu mahub kõik, mis ja kes ma toona olin.

Võibolla pean ma palli kinni, pöördun vaatama:
väike lennuk, küllalt madalal, tiirutab linna kohal,
vaatan üles, siia, laua taha, teise linna, aega,
oktoobrikuusse, uude aastatuhandesse.

Ma ei tea siis, et ma vaatan ajas edasi,
kakskümmend aastat edasi,
vaatan ühele mehele otsa,
kelleks ma sel hetkel veel saada ei oska.

Ega vist tahagi.

Tap strap

Kunagi olid meil kastiga televiisorid,
ja uhke postipoiss sõitis kord maanteel,
ja Robert Frost võrdles telefonitoru
lilleõiega aknalaul, postkaardid saabusid
paberil ja paberist ümbrikes, nurgas
mark mõne uue Lenini või pääsukesega.

Sellest ajast on jäänud viirastused nutifoni:
telefonitoru, ümbrikuikoon, postipasun,
kellal on osutid ja telekal antenn.
Ei, ma ei igatse „noid aegu” tagasi,
kuidas ma saakski, olen minagi uue mineviku
laps ja vana tuleviku lubjakas.

Millalgi mitte väga kauges tulevikus aga
on holoekraanil ikoon „qwerty”,
mis tähendab, et sisesta tekst.
Tõmba kummipael ümber sõrmede
ja asu toksima. Ja oi kui lihtne see neile on,
ja kui piinlik on meie lastel meid vaadata.

„Praegu” on juba minevik.
Ka meie oleme varsti püüdlikud ja naiivsed,
oh taevast kui saamatud vanurid, nagu meie isad,
kes üheksakümne viiendal toksisid
põksuva südamega neti.ee otsingusse
„ilusad tissid”.

DigiScents iSmell

Kunagi sajandi alguses, viisteist aastat tagasi,
prooviti internet lõhnama panna.

Vidinapudin, mis USB ühenduse kaudu
oleks kombineerinud 128 primaarlõhna.

Oleks pritsinud su tuppa Chaneli
ja unesoojasid kiisusid.

Vahva, kui *streetview* lõhnaks nagu kased
suvel pärast vihma, vahva, kui on unistused;
me olime toona nii noored ja uljad,
internet polnud veel valmis ja kõik oli võimalik.

Ent lapsepõlv saab mööda ja keegi ei taha,
et tema teismeea Google'i otsingud lõhnaks.

Nad panid vidina tagurpidi kokku: tahaks ju o t s i d a
lõhnu, mitte neid nuusutada: mis maitseaine see on?
Mis firma odöör see on? „Mm ... ma tean ju,
ma olen seda tundnud, kunagi, ei tule meelde ...”

Nii palju lõhnasid, mida ei teadvustagi, aga
mis juhivad elu hurma ja vääramatü lõpu poole.

Ja võibolla ongi parem. Teadmatus on rahu.
Ei taha ju, et see lõhn, see, mis on pea iga kord,
kui ta töölt tuleb, mis ajab mind hulluks,
miks ma olen endale arusaamatult aina kurb,

annaks guugeldades tulemuseks
en.wikipedia.org/wiki/Infidelity.

TÕMMU HIID SIDRUNIGA RÄPANE REVOLUTSIOON

Tegin kunagi oma sõbraga sellise ruumi, kus mõtlemine lykkus lakkamatult edasi, kus keha hakkas lakkamatult vastu. Kirjutasin midagi sellist: „Labyrindis – või on see ikka labyrint, ehk yksnes tunnel? käänuine tunnel? – pimedus. Jõuline pimedus, aga selja taga (ilmselt sissepääsu juures) puha valgus. Hingitseb. Aga kohe, kui (labyrindi?) esimese käänaku taha pöörata, ongi pimedus käes. See päris pimedus. Ja seal? Lapse nutt! Ei lähene ega kaugene, aga tugevus muutub pidevalt (või oleks õigem öelda „teiseneb“? kunst ikkagi ...). Vahepeal justkui naerab, ei saagi vanusest aru. Väljaspool? Väljaspool pole midagi. Kõik algab juba siin olemisest. Kõik on juba olnud. Nyyd on hilja midagi muutma hakata.”¹ Mind huvitab selle kõige juures üks iseäralik nyanss. Nimelt, kogu see ruum oli pidevalt selja taga. Ma võrdlesin seda sageli antiiktragöödiaga, kus kõik saatuslikud, olulised syndmused on juba ammu ära toimunud. Okei, päris diip algus ...²

Mis puutub konkreetseesse loosse, siis ega muud tulegi tähele panna, kui et toimunud on ylekanne lõhnale.

Polnud tarvis teda nähagi – tema lõhnaõli vänge aroom lähenes selja tagant. Ma tundsin ta ära. Joobusin lõhnast. Magatatud naiste lõhn jääb meelde, võib veel aastaid hiljemgi ootamatult tagasi tulla ja erutust tekitada. See pidi olema tema! Silme ette kerkisid ykshaaval eri asendid, seemnepursked, õnnehetked.

1 Oh jah, see jätkus veel pikalt. Näiteks: „S e a l ärgati yles. Öieti tuleks seda öelda alles hiljem, kusagil lõpus, viimasel lehekyljel. Et ärgati ja varasem sai uue tähenduse. Oli uni. Aga und ei olnud, muidugi. Ja seetõttu mainitagu see kohe alguses ära, hiljem võib see ununeda. Ja kui juba midagi niivõrd olulist ununeb, siis jäävad tähendused ymber tõlgendamata. Seega, s e a l ärgati yles.”

2 Pidasin põgusalt nõu oma õpilase Dantoniga, kes arvas – ja tal on selleks täielik õigus –, et see lause tuleks välja jätta, et see kõlab kuidagi lapsikult ja kulunult. Umbes nagu paneks end nõrgemasse positsiooni ja yritaks sedakaudu end välja vabandada. Aga ma vist jätan selle lause ikkagi alles.

Sõitsin mägedesse. Jooma ja mõtlema. Tegelikult, mis seal salata, olin juba minnes omajagu vindine. Hommikul ronisin yhe mägikylakese tippu, vah-
tisin yksisilmi kõige ilusamat maastikku, mida olen sattunud nägema.
Kenasti paistis kätte kogu kuppelmaastik, mäed. Pea undas kergelt hom-
mikusegaduses. Kas need riigid on ikka veel alles? Kui kaua nad veel pysi-
vad? Yle pika aja tabas mind kergemat sorti rahunemine, äratundmine. Aga
noh, rahunemine oleks justkui tehtud mingist olemuslikult teistsugusest
materjalist. Ärevusest. Või närvilisusest. Või pettumusest. Kurat seda teab.
Yhesõnaga, rahu, mis on tehtud enda vastandist (*wtf?*).

Yhelt poolt on mind valdavas haiglaslikus konditsioonis ilu vastuvõe-
tavam, arusaadavam, tajutavam, justkui imenduks läbi kogu keha ja mõt-
temaailma. Teisalt jääb mingi kummastav distants – ilu saaks armastuse
objekti lõhna, naeratuse (ilu poleks nagu päris tema ise). Mäel on tema
naeratus, tema miimika. Mäel on tema lõhn! Haiglane. Paranoiline. Loen
Goethet. Ormusson!

Tegime terve päev õunamahla. Õunamahlategu muudab iga sygise
törtsu tummisemaks, nagu mu hea tuttav tavatseb öelda. Turnisin mööda
õunapuude latvu nagu kunagi lapsena. Just seal latvade juures pikemalt
kõõludes avaneb õunte esimene omapärane lõhn. Õõtsud mõne valge
klaari või kuldreneti õblukesel oksal ja ootamatult ta tulebki, see kodune,
hubane lõhn. Ega ta tulemata jää. Teine, mida pole juba ammu tundnud,
aga mis lapsepõlvest ypris häguselt meenub, on talvine varjend, kus kyl-
mas õunu koos hoidiste, kartulade ja muu säärase pahnaga hoitakse. Ses
lõhnas on midagi nostalgilist, jahedalt hõllanduslikku. Kolmas lõhn tekib
justament õunamahla meisterdamisel. Purustamine, pressimine koos
varasygisese klaari õhuga moodustabki lõhna. Kurb on see vaid sedavõrd,
et lõhn ei asu vististi päris olevikus. Ikka lapsepõlves rohkem.

Purustasin õunu esiti ypris ypskõikselt, viskasin kõik yhte patta,
mädanenud nende hulgas. Sain muidugi kenasti aru, et mädaõunad
tuleks välja selekteerida, hoolisin sest teadmisest aga ypris vähe. Yhtäkki
tuli idee! Kujutasin ette, et teen õunamahla Napoleonile! Geniaalne!
Ohsapegerjonks! Järgmised tunnid vahtisin iga viimset kui õuna yksik-
asjalikult, et sekka satuksid yksnes kõige puhtamad, ilusamad, mahla-
kamad. Tekkis kurioosne situatsioon, kui suurtest kastidest õuntest läks
käiku vaid murdosa. Ylejäanud saatsin kus see ja teine kompostmullahun-
nikusse. Naljakas.

Iga õpetaja unistab vahel mõnest õpilasest, kujutleb lapsukese huulte
puudutust, näeb fantaasiakyllaseid unenägusid. Paratamatu. Vangla

tunnustega³ isoleeritud ruumis lähevad õpetajad salamisi kiima. Lausa kummaline on kõrvalt jälgida, kuidas seda füüsilist kiindumust yritatakse kiivalt varjata, aga ikka reedab mõni sõnavääratus või syntaksinihe lubamatut sympathy. Ega minagi ole sellest puutumata jäänud. Ehk peamine kysimus oleks, kuidas sellises olukorras säilitada objektiivsus, ikka kalduetakse vahel silma kinni pigistama, vastu tulema, lubades mõnd hinnet parandada (käsi riivab vilksamisi õpilase keha – ei midagi lubamatut). Taevale tänu, et õpilastel sest kõigest aimugi pole, vastasel korral oleks tulemuseks lõhkiiläinud perekonnad, orgiad takkaotsa, mahajäetud lapsed; lapsed, kes varem olid elamiseks saanud vanematelt avanssi, on nyüd ise lõhki ja tulevik nende eest paika pandud. Ilma et keegi seda aimaks.

Ja veel. Võiksin Napoleoni eemalt vilksamisi nägemise eest loovutada vasaku käe väikese sõrme ylemise lyli. Nii on.

MINA, sa oled minu jaoks ideaalne naine, hooliv ja kohusetundlik, tore ja toetav ja arvestav. TEMA, mäletad, kuidas me kõigest rääkisime, meil oli teineteisega hea, ja mugav, mulle tundus nii, ma sain sinuga kõigest rääkida, igast oma mõttest, olgu see mõte kuitahes tyhine, rääkida oma hingest, ma ei kartnud end lolliks teha. MINA, sa olid nii hell ja tekitasid tunde, et ma olen eriline, see oli väga ilus! TEMA, sydant ei saa sundida, ma armastan sind lõpmatult palju. MINA, sydant ei saa sundida, ma armastan sind lõpmatult palju. TEMA, miks me, kullake, teineteisest kinni ei hoidnud, teineteist ei hoidnud? või sa ainult räägid nii? me oleme ju mõistlikud inimesed, tahame head; sa ju tead, et ma tegelikult hoolin sinust väga ja oleksin võinud elu lõpuni sind kogu sydamest armastada, kui sa vaid oleksid lasknud.

Varahommikul rongis kodulinna poole tagasi sõites (praegu) meenus Napoleon. Jõudsin võrdpildini. Ma tahan Napoleoni. Aga selles tahtmises pole midagi pistmist kehalisusega (ilmselt ma valetan iseendale). Nimetaksin seda mentaalseks või intellektuaalseks kiimaks. Kohe seletan. Ta on avatud raamat – teda on hõlbus lugeda, määratleda, talle võib näpu peale panna (muidugi, lahutatud vanemad, persekukkunud elu ja lootusetu tulevik, joob ja laaberdab, ammu minetanud igasuguse võimekuse, motivatsiooni jne).

3 Ma ei viitsi seda pikemalt seletada – ära leierdatud teema. Loogika seisneb igatahes selles, et piiratakse aega (kontakttund), ruumi (klassiruum) ja tegevust (teadmiste omandamine) ja tagatipuks veel vaba aega ka (vahetunnis ei tohi seda ja teist). See jaotus pärineb vist Foucault'lt. Tähele võiks panna aga (ja ma ei yrita ennast vabandada), et kõik on selles sitas ninapidi koos. Umbes nagu väga palaval suvepäeval. Kui pyksikummid lõdveneivad, reied kaugenevad.

Õieti tundub, et ta tyytaks mu õige kiiresti ära. Aga see tyytamine on üksnes potentsiaalsus.

See tähendab, et ta on Napoleonis potentsiaalselt olemas, aga seda pole aktualiseeritud. Määratletavuse keskel on saladus. Siin rongis sõites tekitab see saladus iha, vajaduse see elimineerida, mõista, ära seletada, lahti seletada. Napoleoni – selle tyrapea – keskel on tyhik, mida ma ei tunne. See on häiriv, kõhe. Iha või tung. Aga ma kordan, see on üksnes intellektuaalne kiim. Aga mis seal vahet? Kas ihaleda kehaliselt või vaimselt?⁴

Pornograafiline unistus näeb selles kontekstis välja selline: istume koos laua taga, vestleme, jõuan aegamisi yha lähemale tyhikule, hakkan seda tajuma. Lõpuks orgasm – saan Napoleonist lõppeks aru, täidan tyhiku. Lahendan Napoleoni kui kysimuse.

Kurbust ei ole. Õieti on, aga armsa sygisnukruse kujuline, õunte kolmelõhnaline. Kõik on hästi. Sygisõhtu. Lähen vaksalisse. Millegipärast. Järsku lööb kurbus nagu kirvega. Kurbus eimillestki. Nagu mõni hullumeelne pohmelushommik, kui keegi taob vahetpidamata vasaraga vastu pead. Fyysiline ja emotsionaalne piin. Nagu nuga selga! Selline kurbus. Muidugi, lokaliseerimatu. Ma kordan. Lokaliseerimatu! Õnneks see taandub, aga ilmselt vaid yha vähenedes, iial päriselt kadumata. Nuga võib juba olemas olla, aga ei saa osutada selle asukohale, ei ajalisele ega ruumilisele. Mingi hetk jääda seisma ja avastada – torkab, sitt raisk.

Ma poleks kunagi osanud arvata, et võiksin olla iseenda elu eesmärk. Egoist! Mina, mina, mina! Pole suutnud kunagi endale tunnistada, et ma võiksin olla endale üks eluliselt olulisi inimesi. Vot see tundus ootamatu. Mõelda, et iseenda tulevik, iseenda roll on primaarne, tundub õõvastav. Seega, tuleb tunnistada, olen tõbras! Okei, aga Napoleon on munn.

Yldiselt on alguse entusiasm taandumas, olen laskunud normaalsusesse, mis esiti tundus võõristav. Mind kannab vaid inerts. Yritan värskena pysida, aga leppimine paljude lootusetustega toimus ypris kiiresti. Ilmnenud on esimesed märgid enesevalitsemise kadumisest. Ilmselt elan peagi sellegi yle ja olen nagu kõik teised. See pole enam mitte kuude, vaid nädalate või päevade kysimus. Tulemuseks on tyypiline revolutsionäär, keda inimesed enam ei huvita, kes karistab sydametunnistuspiinadeta.

Veel. Napoleon on nagu revolutsioon. Mõne päevaga võib tast kirjutada raamatu. Mõne aastaga ei oskaks kirjutada sõnagi.

4 Seaduse silmis muidugi on. Iseäranis siis, kui tegemist on õpilasega ... :)

MINA, vahel jäi mulje, et sinu jaoks oli oluline, et ma olemas olen, aga fyy-silist ja vaimset kirge oli sus vähem. TEMA, tõesti, mulle piisas lihtsalt teadmisest, see teadmine oli oluline, aga ma ei saa ju otsustada rohkem tahta, või ma ei tea, kuidas see käib, aga ma polnud ju ükskõikne ega midagi. MINA, alguses oli sus kirge rohkem, koosolemissoovi, aga ma ei teagi, mulle tundub, et päriselt armunud sa polegi olnud, kummaline, et sa rääkisid pidevalt laste tegemisest, aga samal ajal me ju ei tundnudki teineteist. TEMA, ma ise ka ei tea, kas ma olin armunud või mitte, aga ma usaldasin sind, arvasin, et sa oled inimene, kellega on hea koos olla, aga me ei tundnud teineteist nii hästi, et ma oleksin osanud sind sygavalt igatseda või midagi sellist. MINA, kõik see ei põhinenud just eriti tugevatel alustel, kui ikka kirge pole, pole ka tulevikku, nii ka ju päris ei saa, et teed lapsi inimesega, keda ei armasta või keda ei taha, aga kellega on lihtsalt turvaline koos olla. TEMA, ma pidasin seda tugevamaks, meie suhe põhines usul väga korralikku ehitisse tulevikus ja see oleks võinud olla väga tugev vundament, kui sina poleks seda ära rikkunud, ma arvan, et ma armastasin sind kyll, aga nojah.

Täiesti teemaväliselt. Yks luuletus ka:⁵

see pidi juhtuma 1789. aasta sydasuvel
kui kõik lood kirjutati uuesti
kui iga lugu sai uue alguse, keskpaiga
kui iga lugu sai uue mõtte

me tegime augud issandasse
me tegime augud issandasse

ja olgu ta nydsest vaid kujund
aga ta kannatab
sellegipoollest

MINA, jälle olen mina syydi, iga kord, kui mingi probleem tekib, olen mina syydi. TEMA, ma ei ytle, et a i n u l t sina oleksid syydi, sa jäta alati mulje, et mina olen syydi. MINA, see on täiesti uskumatu, kuule, sina syydistasid mind, ytlesid, et kui mina oleksin lasknud sind armastada, oleksime õnnelikud või midagi sellist, täiesti tyypiline, mitte mingisugust konkreetset

5 Ma ei tea, kas see on õige koht, aga sooviksin tervitada CP-d ja tuletada meelde, et pidime järgmisel nädalalõpul kohtuma.

argumenti, lihtsalt lahmid ja süüdistad ja lõpuks süüdistad ka selles, et ma sind kõiges süüdistan, mida kuradit? sinuga on võimatu suhelda, iga kord pean enne igat lauset pikalt mõtlema, mida kõike sa võid täiesti süütust lausest välja lugeda, sa lihtsalt tõlgendad kõike ei-tea-kuidas ja siis arvad, et nii ongi, kas sa saad ka aru, mis sitta sa ajad praegu? TEMA, ära ropenda. MINA, käi putsi, sa lihtsalt manipuleerid minuga, katsu aru saada, et ainult emotsiooni pealt rääkimine muudab fakte, sisaldab valet, sa ütled praegu, et ma pean valetama. TEMA, ei ytle, olgu, aga miks ma pean kõik ööd yleva passima ja end halvasti tundma, kui sina oled see, kes selle pasa kokku keeras. MINA, mina? äkki valgustad siis, mida mina tegin ja kuidas ainult mina süüdi olen. TEMA, ma ei öelnud, et a i n u l t sina. MINA, nii võis igatahes aru saada. TEMA, jah, sul jumala suva, keda ja kunas kepid, peaasi, et tõrts nikku saaks. MINA, ära lenda mulle peale, iga kord, kui ma sind näen, tekib rõve klaustrofoobia tunne, tekib hirm, et sa lendad jälle millegagi peale, hakkad mind ryndama, süüdistama, ma lihtsalt ei suuda seda kannatada, sellepärast ma ei saa sinuga mitte millestki rääkida, saa sellest aru, jäta mind rahule, las ma olen Napoleoniga koos ja kõik. TEMA, mingi ajani tundus, et sa siiski tahaksid minuga koos olla, aga yhel päeval kõik see lõppes, mõnikord ei saanud sa magama tulla, enne kui olid mitu pudelit veini joonud, sest vastasel juhul sa ilmselt ei oleks minu kõrval suutnud magada, miks sa ennast niimoodi piinasid, sulle vist meeldib, kui sul halb on. MINA, miks me peame sellest rääkima? ma olen sada korda öelnud, et me pole sinuga mitte kunagi koos olnud, kust sa seda võtad yldse? TEMA, kurat küll, ma olen lubanud sul endaga väga halvasti käituda, ja nagu tüypiline naine ikka, ma ikka lootsin, et läheb paremaks, sest usu või ära usu, aga mulle tegelikult meeldis sinuga koos olla ja aega veeta ja sa olid minu jaoks armas inimene, aga putsi, ma pidin teiste naiste sees käinud kondoomi oma paljaste kätega koristama ja mis siis oleks saanud, kui Napoleon oleks selle yles korjanud ja ma ei tea, endale suhu pannud, putsi küll, kas sa ikka saad aru, et sa tegelikult petsid mind? MINA, ei! kust sa võtad, et me koos olime, sa lihtsalt kujutasid seda ette.

Ma pole veel täpselt otsustanud, mis edasi hakkab saama. Ilmselt võiks Napoleon lõpuks sattuda piirsituatsiooni, kus avalduksid ootamatult tema läbinisti inimlikud, heatahtlikud, intellektuaalsed, empaatilised võimed. Ehk võiksid tulla röövlid ... Või suisa mõrvamysterium? Ja lõpus jääb Napoleon koolimajast väljudes pikalt silmitsema kaugusesse, mõeldes melanhoolselt olnule, inimestele, keda ta on taaskord surmasuust päästnud.

Ahsoo, üks teine õpilane pakkus välja situatsiooni, kus ta vedeleb iseenda vereoligust, Napoleon silitab hoolitsevalt pead ja kysib: „Kas revolutsioon on tõesti juba eos läbi kukkunud?” Ja need jäävadki viimasteks sõnadeks, mida ta enne eluküynla kustumist kuuleb ... See variant mulle ei passinud. Napoleon peaks mingil hetkel positiivsuse suunas siiski arenema.

Muide, see tüüp ise, Danton, on veel täiesti käsitlemata, teda saab vajadusel igas olukorras rakendada. Probleem seisneb selles, et inimesed, keda on keeruline ära nimetada, kipuvad muutma teist suhtluspoolt samuti kaootilisemaks. Ainsad olulisemad punktid, mida olen täheldanud, peituvad lakkamatus naerus, mis eelneb sisu läbimõtlemisele. Yhesõnaga, ta naerab, aga samal ajal ei mõtlegi, mille üle, teeb seda spontaanselt. Nagu näeks etikett sedaviisi ette. Igatahes, hea materjal, mida vajadusel narratiivi muutmiseks kasutada. Ehk on tema revolutsiooni algataja? Või siis mitte – liiga igav. Mis mure on normaalne olla, kui vanemad on hoolitsevad olnud, kui on olnud võimalik rahulikult toetavas perekonnas yles kasvada ...

Napoleoni näide on igatahes väga õpetlik. Inimesega kohtudes avastad esimese silmatorkava tunnuse, ehk teisegi, mis kohe determineerib kogu olemuse. Siin peitub konstrueerimise ohtlikkuspunkt. Nagu invaliid, kes näiteks ei kuule korralikult – keeruline on ette kujutada tema individuaalsust, sest puudus, selgeim tunnus hakkab domineerima. Edasi minnes oht säilib. Lihtne on pärast tõdemust, et oled inimese kohta eksinud (ja avastad uued tunnused, mis varasemad ymber lykkavad), pidada vea parandamist absoluutseks. Kui avastada eksimus inimese olemuse suhtes, on lihtne kaotada valvsus. Tähelepanu hajub. Aga vea parandamine ei elimineeri uue vea võimalikkust. Seega tuleb Napoleoni osas olla jätkuvalt tähelepanelik, uued (teist järku) tunnused võivad osutuda samavõrd ebatäpseiks. Nagu teeks koolis etteytluse vigade parandust ja arvaks, et kogu eesti keel on seejärel selge.

Ja veel. Yks, mis on selge, Napoleonist endast ei sõltu enam midagi. Kõik on ette teada. Kõik on ette ära otsustatud. Pyssid pauguvad! Revolutsioon on alanud! Riigipiirid hägustuvad. Pauh-pauh-pauh ja põmmadi-põmmadi.

TEMA, ma eeldasin, et kuna meil on yhine laps ja me ei ole kunagi rääkinud, et me ei ole koos, ega ka seda, et me oleks, siis on ilmselge ka ilma sõnadeta, et me siiski oleme yksteisele truud. MINA, minu meelest oli kyll selge, et me pole koos ja ma ei viitsi sajandat korda täpselt sedasama juttu kuulata, me

tulime siia, et Napoleonist rääkida, ma saan aru, et olen olnud sitapea, halb lapsevanem, aga sa võiksid aru saada, et see, mis on olnud meie vahel, ei tohiks puutuda minu ja Napoleoni vahelist suhtlust, saa yle, ära manipuleeri minuga minu lapse abil. TEMA, jah, Napoleon, Napoleon, sulle meeldib, et sul on laps, aga sulle meeldibki, et ta vahepeal on, kui sulle sobib, ja hea ongi, et saab ka vahepeal temast puhata, ja eriti meeldib sulle oma lapsega eputada või siis oma ego upitada, et siis oma tuttavate ees oma lapsega uhkustada, ja sulle tegelikult sobib, et keegi teine raske töö ära teeb. MINA, tyra kyll, käi vittu! millest sa räägid, sa ei lase mind lapse ligigi, oled ta nii enda kylge sidunud, iga kord pean põlvili paluma, et ma temaga koos saaksin olla, siis ka lauskontrolli all, mida sa räägid? millest sa räägid? mina teen kõike valesti, aga ma saan last näha ainult mingitel väga keerulistel tingimustel, raisk, ja ainult sinu valvsa kontrolli all, tead, sa oled ikka lausmörd! tead, kuidas ma sind vihkan lihtsalt. TEMA, ära tule mind süüdistama, iga kord samamoodi, mina olen kõiges süüdi, MINA, ma pole öelnud, et a i n u l t sina oled kõiges süüdi, ma ytlen, et sa oled debiilik, tõsi, mina olen lollakas, aga sina oled debiilik.

Mul kulus täpselt kolm nädalat, et õppida, kunas ja kus saab vaikselt sital ära käia. Ilma, et teised läheduses viibiksid. Hirm tualetti minna on raudne – äkki tirtsutan peale, häbi siis missugune. Kord juhtus nii. Istun mina vaikselt sitamajas, Napoleon kõnnib miskite tüypidega mööda ja siis hakkasid omavahel rääkima. Millest? Minust, paganamas. See tegi mind väga rõõmsaks. Kohe seletan.

Sain teada, et Napoleon kutsub mind „vanaks nõiaks”. Yhesõnaga, mind on enda puhul alati häirinud, et hakkab inimestest, kes minusse hästi suhtuvad, omakorda positiivselt mõtlema. Ja vastupidi, inimesed, kes vaatavad mind halvustava pilguga, neid kipun negatiivsena määratlema. Väga häiriv ja ebapädev! Ebanormaalne tegevus. Liigset subjektiivsust, hetkeemotsiooni ei tohi hinnanguis kasutada. Teiste suhtumine minusse ei tohi mõjutada vastassuunalist vektorit. Napoleoni väljendit kuuldes, yhesõnaga, ei muutunud minu arusaam või arvamus temast karvavõrdki – ta on imbetsill, jobu, kellesse olen juhuslikult armunud.

Ta on ikka paras koomik kah. Mida enam teda jälgida, tema näoilmeid, liigutusi, vahel naljugi, seda sympaatsemaks ta muutub. Sageli tundub, nagu ta teeks lakkamatult nalja. Kuigi, tõsi, tegelikult ei vasta see tõe. Eile mängis ta näiteks kogemata sõjaväelast, marssis üksipäini keset

sõjaväelaste rividrilli. :(Napoleon on minu vastand. Kuigi me mõlemad yritame lakkamatult oma individuaalsuse säravust esile tuua.

Nojah, mina olen endasse tõmbunud, jäigalt introvertne, virelen iseenda tekitatud psühholoogilise surve all; tema seevastu ekspressiivne, iseend lakkamatult kehtestav, peale suruv, ta lollitab tundides, ei õpi, käitub yleolevalt nagu probleemne laps ikka. Aga tegelikult on tegu sama probleemi erisuunaliste väljunditega. Meil mõlemal on suured psühholoogilised probleemid, mille varjamiseks oleme loonud tugeva kaitsekihi.

Ma ei suuda teda aidata ... Vahel harva tuleb ta kaasa, teisel jällekitab kohta kätte näidata või vahib ükskõikse näoga, ila moka pealt tilkumas, pilgus kerge arrogantsivarjund, mulle otsa. Tyrpea selline! Idikas! KAS SA ISE EI SAA ARU, ET SA OLED LOLL???

Raske on mõista inimest, kes isegi ei yrita teisi mõista. Olgugi ta vaid nooruk, kes ei tea, kes ei taju, kes ei mõista, et tõmbab just praegu kriipsu peale kogu oma tulevasele elule. Või on juba tõmmanud. Või on juba tõmmatud. Raske on vaadata, kuidas sellist pätti edasi poputatakse, eimillegi eest. Vanemad yritavad teda enda poole võita, ostavad, lubavad. Napoleon saab avanssi ja tunnustust selle eest, et ta on siia ilma syndinud. Tubli! Kõva tegu!

Ometi, vahel otsib ta justkui vanemlikku hoolt, otsib kontakti. Tema symptomid on värsked – psühholoogilised probleemid oleksid justkui toored, kõik peitemehhanismid on läbinähtavad. Ta ei ole omandanud veel suutlikkust maski kanda. Nagu kirjandustegelane, tõepoolest. Aga kes siis kirjandustegelasega revolutsiooni tegema läheb?

Mis veel? Kui isa suri, ei tundnud Napoleon mitte kui midagi.

MINA, okei, ma ei jaksa seda kuulata, ma olen seda sada korda kuulnud, ytle lihtsalt, mis kell ja mis päev ma saan oma last näha, ja kui kaua ja kellega ma võin kohtuda, ma lihtsalt lisaksin, et Napoleon on iseseisev inimene, ta pole sinu oma. TEMA, ma lihtsalt ei saa aru, miks sa valid olla selline isekas, hoolimatu ja üksik, sa ilmselt peaksid õppima ennast armastama, sest mulle tundub, et sa ei hooli ka endast ja siis sa ei saa aru. MINA, lõpeta, saa aru, et me pole koos, minu meelest pole me kunagi koos olnud, ma saan aru, et sul on raske, aga ära ela oma probleeme, paluks, minu peal välja, see sitalaviin pole kohane, mine arsti juurde. TEMA, ahah, nydd olen hull ka jah, ja kohane? mul ei ole hetkel õrna aimugi, kuidas me peaks elu lõpuni sinuga suhtlema ja veel sõbralikult, sa oled teinud kõik, mis sinu võimuses, et meie suhted oleksid halvad, palju õnne, saavutasid oma eesmärgi, sa ei ole päriselt

pingutanud, et oma pojaga koos olla, sa kyll ytlled, et tahad olla, aga sinu teod ei näita ega kinnita seda, ma ei saa sind usaldada, las ma ytlen sulle midagi, ma pidin sinu juurest põgenema, mul sai hapnik otsa, mul oli fyysiselt halb olla, klaustrofoobiline tunne ja mai suudaks kunagi enam sinuga koos olla. MINA, olgu, aga teeks ehk nii, et mõtleme, mis on Napoleonile kõige kasulik? unustame meievahelised suhted ära. TEMA, kuule, me ei saa seda teha, ta on minu laps ja minuga koos, ma ei saa enda elu tema omast lahutada. MINA, kas temaga on kunagi midagi juhtunud, kui ma olen temaga koos olnud, kas talle meeldib minuga koos olla? TEMA, ma ei saa sind usaldada. MINA, miks? TEMA, vaata, mis sa mulle teinud oled, sinus on mingi huvitav võime sitta keerata, aga teistele jääb mulje nagu nemad oleks sitta keeranud, haruldane. MINA, kuule, sa lihtsalt elimineerid yhe vanema Napoleoni elust, hoiad teda enda lähedal, sa tead ju, mis sellistest lastest saab, keda nii kiivalt kinni hoitakse. TEMA, nojah, nyd syydistad mind, et olen sitt lapsevanem, aitäh sulle, võib-olla ei peaks sa last kingitus-tega ära ostma? MINA, kurat, kuidas ma sind vihkan ... TEMA, aitäh, mina vihkan sind ka!

Õeldakse, et revolutsioon on juba eos läbi kukkunud. Mina seda ei uskunud. Nagu ei uskunud kymned ja sajad minu saatusekaaslased. Ma arvan siiani, et eri tasandeil on revolutsioon täiesti võimalik, aga mina pole selleks lihtsalt suuteline. Pole õige inimene. Nagu pole ilmsesti seda kogu minu generatsioon, suhtelisusesse tõugatud, tambitud. Tuleb lakkamatult korrutada, et olen sattunud tegema just seda, mida ma tõeliselt soovin, mida mu syda ihkab. Vastasel korral ei usuks ma seda enam isegi. Kas ma petan ennast? Ilmselt. Lakkamatult korrutada! Lakkamatult korrutada, et mitte täielikku ummikusse joosta!

Lausa kummaline, kuidas kõik ohud ja potentsiaalsed kitsaskohad, mida ma juba varem ette kujutasin, nii selgelt välja joonistuvad. Mitte yhtegi yllatust. Teadsin täpselt, kuhu ma satun, mida ma tegema hakkan. Teadsin sedagi, et minu enda isiksus peegeldub kõikide kontrastidega mulle kristallselgelt tagasi. Just tema näeb ja tunneb mu nõrkusi paremini kui keegi teine.

Mis kõige hullem, ma pean end neist kõigist paremaks, kohati ei talu ma mõnda neist silmaotsaski. Hämmastav! Kuidas ma saan endale sellist ebaprofessionaalsust lubada? Peas hekseldavad mõtted, et mul on nagu nii teine elu, et mul on teadmisi ja võimu, mida nemad peaksid austama.

Tunda end paremana, on ilmselt kõige rängem kuritegu, mida ma võin nendega korda saata. See pole ju mingi revolutsioon enam ...

Teisalt, selline hoiak iseendasse on kahepalgeline, selle funktsiooniks on iseend lepitada. Enda vigadele, nõrkustele, ebaõnnestumistele osutamine jätab iseendale mulje tykatisest professionaalsusest. Enesepete. Petlik eneseanalüüs. Tuleb leida motivatsioon kõigepealt iseendas, enne kui seda teistelt nõutama minna. Suitsetan. Ta kombib ainiti piire. Ta on ykskõikne. Ta ei hooli teistest. Ta ei hooli iseendast. Joon veini. Tema motivatsioon on olematu, langenud alla kriitilise piiri. Kõik mu jõupingutused ebaõnnestuvad. Teda lihtsalt ei huvita. Tundub, et ei huvita enam mindki. Ilmneb radikaalne ja põhimõtteline lõhe tema eluväärtuste ja minu taluvuspiiri vahel. Rongiga nende mägede vahel kimades tundsin taas, et tuleb haarata relvad. Mäel on tema lõhn!

Yritasin luua tugevamat sidet, luua silda minu ja tema vahele, personaalset sidet, uurida tema elu, probleemide, huvide kohta, aga lõppeks taandus ta ikkagi kirjanduslikuks tegelaseks, kellel on stereotüüpsete symptomitega determineeritud isiksus. Kummaline, et juba yhe kuuga teadsin enam kui poolesaja minu jaoks seni tundmatu inimese kohta vahest rohkemgi kui nii mõnegi pikaajalise kaasteelise kohta. Pyssid pauguvad. Nende eeldatavat käitumist piirsituatsioonides, lähedusvajadust, manipuleerimist – kõike seda võib selgelt tajuda. Ainus kysimus seisneb suutlikkuses kogu teadmistepagasit rakendada. Ja vot just selleks puudub mul suutlikkus. PAUH!!!

Mis veel? Napoleon on debiilik. Tõsi, mina olen lollakas, aga tema on debiilik!

Polnud tarvis teda nähagi – tema lõhnaõli vänge aroom lähenes selja tagant. Ma tundsin ta ära. Lämbusin. Magatatud naiste lõhn jääb meelde, võib veel aastaid hiljemgi ootamatult tagasi tulla ja vastikust tekitada. See pidi olema tema! Silme ette kerkisid ykshaaval kõik tylid, vihahood, raevuhetked.

SAFIA ELHILLO

inglise keelest Carolina Pihelgas

lood päritolust

1

mind tehti savist ajast koraan ütleb et saime alguse ühestainsast vereklombist
& ma urgitsen haava sees siin on soe sa kaotad üht-teist vaid selleks et arvata aega
jah muidugi mehi aga ka natuke juukseid peotäie hambaid nagu mulle on
räägitud tegelikult kaotasin ainult keele aga ma püsin vait & keegi ei saa aru

2

vanaema käsib mul tilli külvata
käsitsi tahab mulle kannatlikkust õpetada ütleb see on *pikk meel*

3

kuulen palvehäält tulvil miskit mis teeb haiget
nagu kraaksumine aga see ei tähenda et ta oleks kole
koidik khartoumis & ma olen siin olnud kaks päeva kõik suudlevad mu põski & küsivad
kas tulin päriselt tagasi või ainult külla & mulle tundub et nad tahavad head
jään istumistel magama & tunnen et mu kehas on liiga palju verd & et mu nimi
on mu nimi on mu nimi on mu nimi on

4

khartoumi erekollases hommikus toob vanaisa mulle esimesi mangosid
& ütleb mulle et aeg on koju tulla mangod on kõvad & rohelistes aga kogu
päikesepaiste on seal sees
söön sõrmedega & mahla nõrgub mu rinnale mul on suu täis & ma ei vasta

avaus

tulime nõbudega kitsale kõrvaltänavale pilgutame silmi et peletada
kärkseid nadia on viisteist tema on kõige vanem & tal on peika
nad käivad laenatud autoga

niiluse rannapromenaadil & ta ei tohi teda puudutada
sest *kui suudled poissi keelega jääd rasedaks*
mina olen kaksteist & mõni kuu hiljem näen esimest verd
arvates et see on nurisünnitus

autoportree kollase kleidiga

arvan et mõnikord me ei sure

ma ei usu et mustas kehas
elamine tähendab kanda kogu aeg
matuseriideid me elame igavesti

suud on lahti & üks laul kukub välja saksofoni-
siirupist kleepjas & kõik meie surnud
maa sees teevadki maa meie omaks & kõik
meie kadunud isad teevadki meid kõige lasteks

täna ma ei kanna matuseriideid täna on mul
seljas kollane kleit & ma naeran hambad paljad
täna pole mu kadunukesed mulle kadunud nad elavad
tuules mis sasib mu seelikut

täna on see minu riik täna ütlen ma välja nende nimed
& sajad kauged tähed löövad kõik mustade tüdrukute
& mustade poiste kujulised augud sillerdama

ärkasin täna & polnudki surnud & homme
võib kõik olla teisiti aga homset pole veel olemas
hoian siis emal käest kinni & suudlen pruune orge ta
sõrmenukkide vahel vend teeb suu lahti
naerab & valgus valgub tema esihammaste vahelt läbi
& keegi ei ütle enam kunagi et mul on liiga tõsine pilk

surun end vastu üht meest kes on minu meelest ilus & õõtsun
muusika rütmis mis meid tunneb ma elan igavesti
jalad vanaema süles

elän igavesti vee ääres
päikesepaistega üle kallatud just nii
& kui mulle järele tullakse mängi minu lemmikmuusikat
ruumile mida ma täitsin

rääkida kodust aktsendiga (repriis)

Lawrence Josephi järgi

aedade & magnooliaõite sudaan
tülgestavalt paksu kohvi & tumedate pättide
sudaan kus mu vanaisa ärkab
koos päikesega & toidab linde &
varahommik lõhnab põlengu
järele sudaan mida poolitab jõgi
uued piirid rebivad ta tükkideks &

mil on jalad vanaema süles
& mu lugu on täiuslik algamata iialgi
õlise romantikaga niilus on räpane
refraän päris veest tühjaks jäänud
ammu surnud vana-vanatädid tumedate huultega
naeratavad piltidel neli pikka põletus-
armi viirutab kõigi nende nägusid paranenud
siledaks et paistaks nagu maalitud

asmarani psühhogeograafia

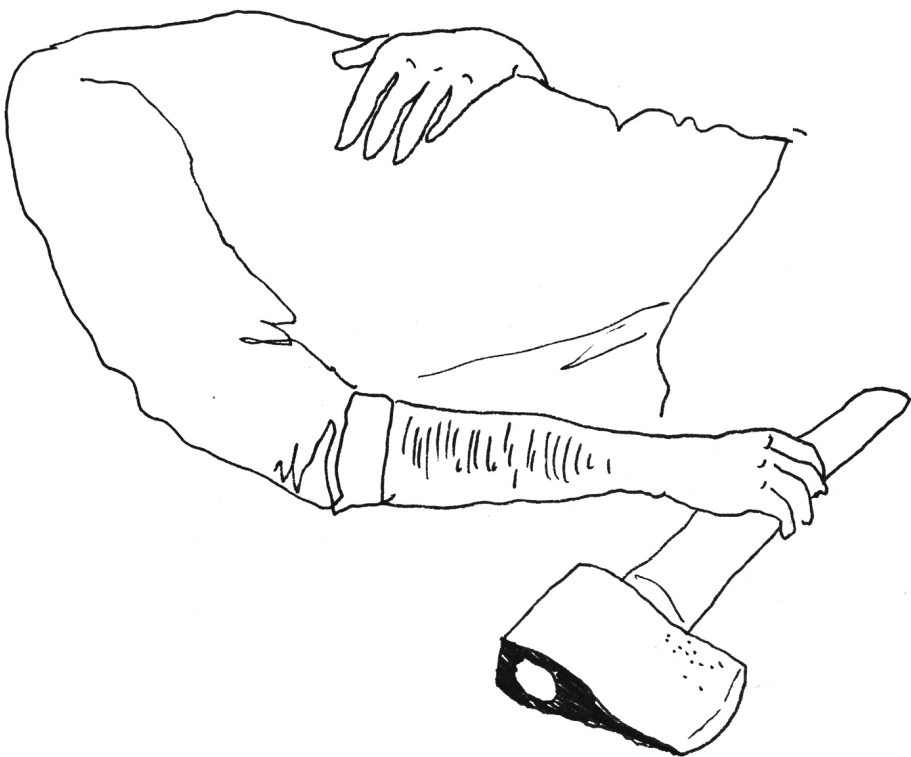
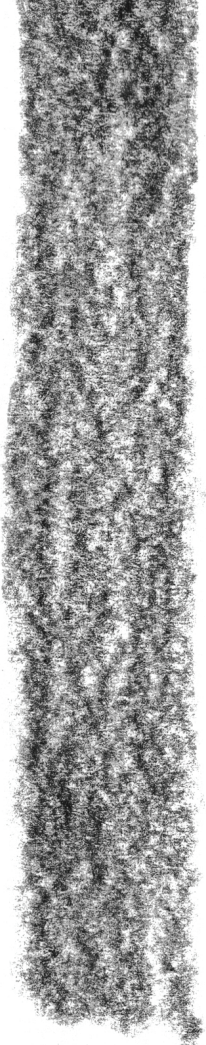
kunagi elasime zamalekis samas majas kus mohammed tharwat kunagi olin
ma nelja-aastane dar es salaamis olin armunud poissi kelle nimi oli osmani
kunagi sharm el sheikhis ostsin virsikukarva nuku & mind nimetati esimest korda
tõmmuks tüdrukuks naeratasin hambad paljad teadmata et taheti solvata kunagi kairo
istusin amr diabi tütre kõrval õppisin inglise keelt rääkima kunagi washington dc-s ma
vastasin *must* & mul kästi öelda neeger et seda tõestada kunagi khartoumis kolmandat
päeva ma polnud veel kohanenud & kandsin heledaid valgeid tenniseid &
pesin neid hambaharjaga kunagi khartoumis läksid mu kõrvarõngad päikse käes
tuliseks nii et pidin nad ära võtma kunagi genfis võttis roosa sein mu käsivarrelt naha
maha kunagi genfis olin koolis üks kolmest aafrika tüdrukust räägiti et kaks meist
haisevad aga keegi ei öelnud kunagi millised kaks

autoportree rassiküsimusega

عرق /i·riq/ n. rass; veen; SUDAANI KÕNEKEEL halvustav aafrika verd; mustaverd
„الله يسود ليلتك زي ما سود وجهك„ andku jumal sulle öö mis mustem kui süsi / kui ta andis
sulle näo mis mustem kui süsi”

:اسمرت/as·ma·rat/ v. NAISSOOST AINSUSE KOLMAS ISIK MINEVIKUS päevituma, tume-
damaks tõmbuma
egiptuse koomik mohamed henedi riietub sudaani meheks & laulab
„وسمرت وإتحرقت بس بطاطا„” ta tõmbus tumedaks & põles nagu kartul”

[aga sinu tütreaga on kõik hästi ainult ära luba teda päikese kätte ja võta midagi ette
tema juustega muidu ei saa keegi aru et ta on بنت عرب araablanna]

KÄRBES

PAUL RAUD

„Kallis, kas sa tuled ka jalutama?”

„Issand, Anna, kas sa jätaksid mind rahule. Ma teen tööd!”

„Jajah, olgu.”

Johan käis sügiseti perega maal. Novembris, siis kui vanemal poisil koolivaheaeg oli.

„Martin, kas sa pead trampima või?!”

Üks vanem proua üürib selles tillukeses mereäärses külakeses talve tulles välja oma maja. Seal majas oli Johani pere veetnud kõik sügised alates vanema poja sünnist. Suvel oli küla täis kõiksugu inimesi ja igat sorti festivale, ent sügise lõpupoole jäi siin männimetsade vahel aina vaiksemaks. Miski polnud mõnusam kui rahulik jalutuskäik vaiguhõnguliste puude vahelt tuulise rannani, kust paar hetke hiljem jälle tagasi pöörduda.

Aga Johani pere ei tahtnud sugugi mõista, et mehel oli vaja tööd teha. Töö nimelt ei saa kunagi otsa. Vähemalt mitte Johani töö. Kelle süü see nüüd oli, on muidugi iseküsimus. Johani meelest ikka tema pere süü. Kas ta tuleb ka jalutama? Loomulikult mitte, juba sellele küsimusele vastamine kulutas mitu väärtuslikku töösekundit.

Johan hingas sügavalt sisse ja välja, kui Anna ning kaks poissi oma kolmkümmend korda trepist üles-alla trampisid ning siis lõpuks metsa kadusid. Nüüd sai ta töötada nii palju kui jaksas ja kõike seda vaikusel. Johan avas akna, et lasta tuppa värsket õhku. Ta oli ju ikkagi maal. Seejärel ringutas mees kuninglikult ning hakkas tööga pihta. Kümme minutit hiljem ta juba norskas, nõjatudes tugitooli seljatoele. Sellest polnud loomulikult midagi, sest ta suutis ka magades suurepäraselt tööd teha.

Johan ärkas paar tundi hiljem, kui naine lastega treppi mööda üles müdistas.

„Anna, mis kuradi sumin see on?”

„Mis sumin, kallis?” ohkas naine ja aitas väiksemal pojalt jope seljast.

„Miski sumiseb, noh.”

„Ei sumise, kullake.”

„Kuidas ei sumise, sumiseb küll. Ma kuulen täiesti selgelt.”

„Siis ma ei tea, kallis,” lausus Anna ja läks allkorrusele süüa tegema.

„Kurat, miks keegi siin majas minust aru ei saa!” käratas Johan.

Ta kuulis täiesti selgelt, et miski sumiseb. Nagu üks suur rasvane pori-kärbes lendaks ümber ta pea. Tiirutaks toahämaruses ja lehvitaks oma jälestusväärseid tiibu. Johan pani toas kõik tuled põlema ja käskis poistel ennast aidata. Kärbest nad paraku ei leidnud, kuigi otsisid kõikjalt oma kümme korda. Õigemini otsisid poisid, Johan juhatas vägesid. Meest sööma kutsudes leidis Anna Johani vihaselt toas ringi trampimas. Poisid istusid tikksirgelt diivanil ja vaatasid vaikselt enda ette.

„Kallis, söök on valmis,” kutsus Anna tasakesi.

„Ja mis siis?! Siin sumiseb miski.”

„Lähme sööma ja siis vaatame,” ohkas naine.

„Ei, me vaatame kohe,” lausus Johan ja läks ikkagi sööma.

Õhtusöök oli pingeline, aga samas oli seda iga söögikord koos Johaniga. Sumisemisega või ilma. Pahur mees pahuralt võileiba söömas on üks huvitav vaatepilt. Või noh, kelle jaoks huvitav ja kelle jaoks mitte.

Rohkem tööd Johan sel õhtul teha ei saanudki. Magada ka mitte. Ja kui Johan ei saanud und, siis ei võinud ülejäänud perekond sellest unistadagi. Kui Anna ja poisid olid täiesti ärkvele aetud, jäi mees lõpuks rampväsinult magama. Aga sumin ei lakanud. Johan kuulis, kuidas keegi tal peas sumises. Ta ei uskunud seda, aga nii oli. Keegi sumises tema pea sees. Sumises ja lendas ning läbi sumisemise oli kuulda kellegi väikseid tiibu vihisemas. Johanil oli kärbes peas! Mees ei julgenud seda tunnistada, ent südames oli ta selles veendunud. Kärbes peas!

*

Arstile meeldis dramaatiliselt siseneda. Surmvaikselt avas ta ukse, astus oma kabinetti ning võttis seejärel laua ääres istet. See tekitas patsientides ärevust. Nende süda jättis paar lööki vahele ja silme eest löi juba ootusrikkalt virvendama.

„Härra Johanson, siin on teie analüüsitulemused,” lausus arst.

„Ja?” küsis mees vaikselt.

„Me uurisime teie pead suurima põhjalikkusega. Meie haiglas on iga patsiendi pea helgeimate peade hoole all,” rääkis arst.

„Mis te siis leidsite?”

„Kõik on korras,” naeratas arst, „teie pea on täiesti tühi. Seal pole mitte kui midagi.”

„Aga mis see seal siis sumiseb?” ärritus Johan, „praegugi sumiseb. Kogu aeg sumiseb!”

„Aaaa, jah,” venitas arst, „selles osas soovitan teil pöörduda oma hea kolleegi poole. Panin teile järgmiseks nädalaks tema juurde aja kinni.”

„Nii et midagi siis ikka on valesti?”

„Otse loomulikult.”

Johan jälestas psühhiaatreid, aga samas tundis, et just mõni taoline võib-olla tõesti aduks tema olukorda. Kui mees arstile seletas, kuidas ta peas lendleb ringi sumisev kärbes, noogutas too mõistvalt. Kui Johan lõpuks vait jäi, küsis veel isegi lisaks, et mis sorti kärbes.

Johan hakkas tema juures käima iga nädal. Kärbes tema peas ei lakanud sumisemast ja tiirlemast, ent vähemalt oli keegi, kes teda kuulas. Anna lihtsalt ei mõistnud teda.

Ent kui psühhiaater kord vestluse käigus pakkus, et äkki on Johanil hoopis mesilane peas, jäi too mõtlema. Äkki tõesti? Kuu aega vaevles ta selle küsimuse käes. Mesilane, see oleks vist veel hullem. Mesilasel on astel ja ta teeb mett. Äkki saab tema peast mesitaru! Lõpuks sai Johani kaine mõistus sellest totrast ideest siiski võitu. Kuradi soolapuhuja see psühhiaater selline! Mehel oli peas kärbes, mitte mingi mesilane. Rohkem ta selle arsti juurde ei läinud. Õigemini ei pöördunud ta oma murega enam kellegi poole, Johan oli maailmas pettunud. Temal sumises päev otsa kärbes peas, aga maailmal polnud sellest sooja ega külma. Mees mõistis, et peab üksi toime tulema.

*

„Kallis, mis ma nüüd peale hakkan?” küsis Johan.

„Ma ei tea,” ohkas Anna triikimislaua ääres.

„Mul on kärbes peas. Kogu aeg muudkui sumiseb ja lendab ringi. Mis meist niimoodi saab?”

„Kullake, sul pole peas mingit kärbest. See pole võimalik,” voltis naine särki.

„On küll, ma ju kuulen seda, või mis!?”

„Kärbsed ei lenda inimestele pähe.”

„No minule lendas, raisk! Mina pean sellega elama, mitte sina!”

„Sul ei ole peas mitte ühtegi kärbest, sa loll mees! Sul pole peas mitte midagi!” virutas Anna triikraua põrandale, „sa oled lihtsalt segane! Kurat sul veel minu tähelepanu vaja on! Mina olen ainuke, kes siin kodus midagi teeb ja ikka sa kiusad mind!”

Anna pakkis asjad kokku ja lahkus lastega järgmisel hommikul. Johani pea sumises aga edasi. Tühjagi naisest ja lastest, aga uut pead pole kuskilt võtta ning selle kärbsena polnud Johan suutnud mingit mõistlikku töödki teha. Terve talv oli mees selle pagana kärkse karvaste jalgade haardes vaevelnud. See pidi lõppema.

Johanil tulid parimad mõtted alati välgatustena. Nii ka seekord. Kui ükski arst teda aidata ei saa, siis opereerib ta ise endal kärkse peast välja. Lõppeb see sumisemine ja kõik saab jälle korda. Võib-olla leidub isegi mõni uus naine ja lapsed. Johan võttis oma punase auto ja sõitis isa parandatud maamajja. Õeldakse, et looduse keskel on taolistest operatsioonidest alati parem paraneda.

Maja oli räämas, Johan polnud seal isa surmast saadik käinud, ent kuuris oli kõik vajalik endiselt olemas. Mees taris õue suure paku ning kuurinurgast leitud roostes kirve. Küll ta alles näitab kärksele! Lõpeb see pidev tiirutamine ja sumisemine tema peas! Ta toetas oma pea pakule, sättis käes kirvest ning virutas. Johan pidi kirvest veel paar korda viibutama, sest ega iseendal pead esimese korraga otsast saada polegi nii lihtne. Johanil oli mehiselt kange kael. Viimaks potsatas pea maapinnale ning veeres pehmes murus natuke maad edasi, enne kui rahulikult lebama jäi. Esiotsa voolas kahinal verd, ent mõne linnulaulu möödudes hüübis seegi ning peast lendas välja sumisev kärbes.

*

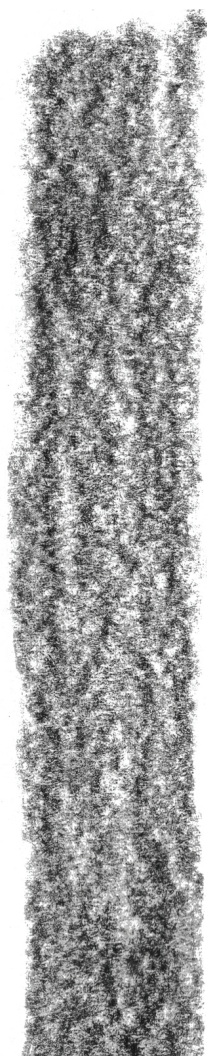
Vabandust, et ma korra segan, aga minuga juhtus hiljuti üks äraütlemata põnev asi. Mina nimelt olen kärbes. Harilik kärbes, kaks tiiba, mõned jalad ja suur sumin. Mitte midagi erilist ühesõnaga. Ma olen üpriski töökas, kui nimetada tööks seda, mida üks harilik kärbes teeb. „Vara magama, vara üles,” ütlen ma alati. Ja nii peakski üks tubli kärbes elama.

Agas see põnev asi, jah. Niisiis, ühel kenal sügisel pärastlõunal lendasin ma rõõmsalt sumisedes ringi, nagu ikka, kui tundsin korraga äärmist väsimust. Sain aru, et käes on see hetk ning vaatasin enda ümber, et leida mõnda sobivat kohta. Ühest lahtisest aknast tulvas sooja ning seadsin end

sinnapoole tee. Seal oli tuba, laud, tugitool ja mees. Nagu üks tuba ikka. Mees norskas kõvasti, suu lahti. Nõnda ma siis vupsasingi parajal hetkel sealt sisse. Leidsin mehe peast sobivalt sooja nurgakese ning jäin sedamaid talveunne. Nagu üks tubli kärbes kunagi.

Kogu talve magasin mehe peas haudvaikselt, tiibki ei liikunud ja ei norska ma ammugi. Minusugustel on kombeks talv samahästi kui surnult üle elada, et siis kevadel jälle ellu ärgata. Nõnda ajasingi ennast esimeste linnulaulude saatel üles ning lendasin kõrvaugust valju suminaga välja. Nii hea oli peale nii pikka aega lõpuks häält teha ning tiibu sirutada. Mehel oli aga õnnestunud ennast vahepeal täitsa maha koksata. Tema verine pea lebas kuskil maas ning elutu käsi pigistas eemal kirvest.

Jah, need inimesed on minu jaoks ikka üks suur mõistatus.

HANNELEELE
KALDMAA

Teekond

Oliver
oli,
suu oli tulda täis,
hambad kui hõõguvad söed,
aga kuldplomme temal ei olnud.
Ta oli
Oliver,
oli.

Ma nägin ta käsi,
nende vahele mahtus
pool kogu maailma merd
ja purjed kui tiivad,
kord rullis, kord lahti,
ta silmi peegeldus laineis
ja pilkases öös.

Oliver, hüüdsin ma,
oli pime ja
ta pilk pani peo minu peale.
Ma lõin ta ära. Kärbes, kött!
Sinu käed!

Liiv, jah, see on liiv,
tuline, kuum, taldade all
puhas maa, kuldane, sirge,
tulekivisid täis,
mida langeb mu sõrmede vahelt kui leeke.
Taas põleb,
ja lained on sinu naer.

Oliver, kiiluvees järel käib tulede rada,
kuid randa tükke su naerust jäi maha.

Tuvi

Ma
olin
enne sind.
Ma olen. Siin on mu saar,
minu kaldad ja jalapaar. Mägi, mägi
ja mägi ning vahel on madalam maa.

Sinu jaoks, Oliver, loodi meid siis,
kui su silmapiir tabas meid. Minu jaoks
sina said alguse mastipuust, hõigetest,
kajakakisast, mis oli tol päeval eriti vali,
ent kostis iga päev enne seda ja varemgi veel. Mu isa
elab siin ja minu ema, mu isaema ja ka
tema ema.

Sa tulid, jalas soolane saapapaar,
otsekui avastanuks sa maailma alguse, maa,
ent see siin

on minu saar.

Ma heidan karje suurele lagedale, sa püüa see kinni

Ma olen seilanud nii palju, pika tee,
et öelda kõigest: „Tere, Läänemeri!”
kuigi asuda võiks hoopis idas see
või põhjas, lõuna moodi suvi
see ei ole.
Ei ole üldse.
Suvi. Sügistalv on laskunud mu peale,
hall ja habras, aga ikka karmi moodi.

Pärastpoole
mõtlen, et ehk kuulsin teisel kaldal,
kuidas laulsid sinu linnuluud,
kui tuppa viimast päevasoojust toodi.

Ma jamsin millestki,
mis lipsab üha käest, kui viidikas
siis visklesin ma rannal ja
liiv mu soki sees mu jalad hõõrus katki
ja otsisin ma sooja, mida muud.
Kuid leidsin? Muud, vaid muud,
vaid muud.

Ma ei jäänud. Aga tulin ometigi
tagasi lõunast. Ja tagasi ja üha,
rändlinnu kombel. Loodan, sinagi
lendad kord kaasa.

Mu kaasa?

J'ai fait un rêve, Olivier¹

Et sul oli tütar, kas tead?
Enne veel, kui me kohtusime
ja luudest laevu sai loodud
nägin sust und: tunni, teise, kolmandagi.
Ta hüppas su peast, võiduhüüd huulil,
ja tuiskas kui põder roosse.

Kui sa mu isakoja uksele peatusid, ütlesin: „Ole hiir,”
sa naersid, keeldusid, tulid ja särasid,
olid kui välk.

Õõsi kuid krõbistad nagu katusel trummeldav vihm
ning joonistad metsikuid loomi paljale põrandale.

Ma vaatan tuld
ja sina
näed.

Su tütar sünniks samuti kui sindki ilma loodi –
ent hommikul. Põuavälg tabab kuivanud oksa. *Pauk, krauh, saramauh,*

ja säde. Ta nimi on Säde.

¹ Ma nägin unes (pr k).

Oleks kui kõmiseks kõu

Izzep tulta,
see, su naer.

Izzep tulta,
see, su naer
kallab meid üle
ja me saame üdini märjaks.

Sa tantsid kaldal, sest laev jooksis randa,
pimedus sähvatab valgeks, su silmad säravad,
kaugelt juba näen ma, kuidas me petame ennast,
tuvike mu, tuvike mu, et me pole üks ja seesama.

Sa tantsid ja välk sulatab liivast klaasi,
ma võtan jalast saapad ja sokid, mis on nagoonii märjad,
ja külma liiva ma surun varbad ning heidan end sinu poole.

Liiv põleb,
liiv sulab klaasiks.
Kui tahad, ma ehitan sellest lossi

sulle,

kui tahad, ma ehitan kindluse
sulle,

aga sa küsid, milleks,
ja ma ei oska vastata,
milleks on kindlusi vaja.

Izzep tulta ja sa põlvitad külmal valgel liival,
küünarnukkideni liivas, sõrmed otsimas midagi,
midagi leidmas,
kuni tõmbad välja klaasitüki,
milles peegeldub välke,
peegeldub meie samme.

Ja sa naerad.

Vihma kallab,
mu krae vahele,
vihma kallab,

su juukseotsad on kõrbenud,
pimedus tuleb, pimedus tuleb, pimedus tuleb,
lähme.

Koju?

Seal, kus sa oled, on kodu.

VIIMASED TUHAT AASTAT TOHUTULT PIKA NABAMÕORI OTSAS
INTERVJU ANDRIS FELDMANISEGA

Jim Ashilevi

Foto: Renee Altrov

Andris Feldmanis ütleb, et ta on ebasüstemaatiline lugeja. Ometi seisab kõige taga mingi seoste ahel, põhjuste ja tagajärgede doomino, mis viib kokku inimesed ja raamatud. Kanada kirjanik ja kunstnik Douglas Coupland on öelnud, et kui miski näib juhuslik, siis järelikult seisad sa väga suurele muustrile liiga lähedal. Muustrist on muidugi keeruline eemalduda, kui oled ise osa sellest. Muster võib siinkohal tähistada ühiskonda, eesti kirjandust ja nn Y-põlvkonda, laiemalt aga ka meie aega ja *Zeitgeist*'i. Kuigi see tundub teoreetiliselt võimatu, siis Feldmanise debüütromaan „Viimased tuhat aastat” just seda pakub – haruldast võimalust astuda meie ajast ja muustrist sammuke eemale ning heita kõigele tuttavale ja iseenesestmõistetavale võõra pilk. Loomulikult, see ongi ju kirjanduse võimsaim kübaratrikk. Feldmanis on sellega võluvalt hakkama saanud. Kuidas saakski nüüd mitte huvi tunda, kuidas ta seda tegi?

Kirjanikke jagatakse vahel kahte kategooriasse: arhitektid ja arheoloogid. Arhitekti tüüpi kirjanikud planeerivad kõigepealt kogu loo ette ära, panevad kondikava paika, nii et esimest peatükki kirjutama asudes on kogu lugu neile kuni viimase lauseni teada. Arheoloogi tüüpi kirjanikud ei tea kirjutama asudes, kuhu nad välja jõuavad. Nad hakkavad vaikselt kaevama ja siis vaatavad, mida nad sealt leiavad – on see kont, vaasikild või iidse tsivilisatsiooni varemed. Millist tüüpi kirjanik sina oled?

Milline on sinu töömeetod?

Ühe lühiromaani põhjal on raske rääkida meetodist, aga ma võin kirjeldada, kuidas ma selle loo kirjutamiseni jõudsin. Kõigepealt hakkas mind painama see, kui inimesekeskne on meie maailmanägemine. Kõik algab ja lõpeb meiega, kogu universum on justkui meie käsutuses. Mul tekkis küsimus, kas me suudaksime seda taluda, kui see poleks nii, kui me mõistaksime väga selgelt, et me oleme lihtsalt üks evolutsiooniline faas. Hakkasin ette kujutama, mis tunne see võiks olla. Sealt edasi moodustus minu peas mingi algne tegevustik, mida hakkasin lahti kirjutama, teadmata esialgu, kas tegu on lühikese jutustuse või millegi pikemaga. Kirjutades on minu jaoks oluline tajuda teksti rütmi, see viib mu teatud seisundisse, kus asjad hakkavad iseenesest juhtuma. Üldiselt on kirjutamine selline üsna

segane ja ebaelegantne tegevus ja kehtivad banaalsed tõed, nagu see, et põhiline on alustada ja mõnikord siis juhtub ka midagi. Minu jaoks toimib hästi ka Hemingway nõuanne, et ei tohi ennast kunagi päris tühjaks kirjutada, vaid tuleb peatuda siis, kui veel tead, millega järgmisel päeval alustad.

Milline oli su teekond „Viimast tuhandet aastat” kirjutades? Ja nüüd, kus romaan on valmis, välja antud ja isegi auhinatud – mida sa romaani kirjutamise (või üldse kirjutamise) kohta teada oled saanud?

Võrreldes filmi tegemisega oli raamatu kirjutamine ja avaldamine väga sirgjooneline. Ma kirutasin käsikirja valmis, saatsin kirjastusse ja mõne kuu pärast raamat ilmuski. Emotsionaalselt oli kirjutamine üsna väsitav, kuna ma tegin seda paarinädalaste lõikude kaupa stsenaariumite kõrvalt. Nii veetsin ma ligi poolteist aastat selles düstoopilises tulevikus, kus lugeja veedab vaid mõned öhtud. Valmis saades tundsin kergendust. Teatud kohti kirjutades tundsin ka süüd, sest ma olin just ise isaks saanud. Sellise tuleviku kujutamine või tekitamine mõjus mingis mõttes oma järeltulija reetmisena. Aga mulle oli siiski piisavalt oluline seda kirjutada – looming sünnibki siis, kui asjad lähevad isiklikuks ja teravaks.

Raamatu tagakaanel ütleb Veiko Õunpuu: „Igasugune hüpoteetiline tulevik on alati vaid oleviku kirjeldus. Tegelaste elude sihtus, pühendumine ajaviitespordile ja rutiinsetele kulinaarsetele naudingutele, nende jõuetus ja nõutus tuleviku ees, võimetus üksteist mõista ja armastada, see kõik on XXI sajandi reaalsus.” Lugesin seda Õunpuu tsitaati alles pärast raamatu lõpetamist ja nõustun temaga 100%. Lugemisel valdas mind peaaegu pidev äratundmine – jah, see on täpselt see, mida ma kardan ja näen nii enda sees kui ümber. Mulle näis lausa, et olen kunagi püüdnud samasugust raamatut kirjutada – „Ma olen elus olemise tunne”. Tegelaste sihitu triivimine, elus olemise kõigest läbitungiv leigus, igatsus ehedate elamuste ja päris läheduse järele, see kõik tuli mulle väga tuttav ette nii elust kui ka loomingust. Esiteks, kas sa nõustud sellega, mida Õunpuu ütles, ja teiseks, eeldusel, et nõustud, mis kasu on sellises olukorras kirjandusest? Millisena näed sa kirjanduse (ja oma romaani) rolli ajastus ja kultuuris, mida

painavad just needsamad probleemid, mida „Viimased tuhat aastat” käsitleb? Miks on sul vaja kirjutada?

Jah, ma olen täitsa Veikoga nõus. Tagantjärele tundub mulle, et valisin tuleviku kirjeldamise kuidagi alateadlikult just selle pärast, et mingeid tendentse, mida ma enda ümber tajun, võimendatult välja tuua. Ja et lugejal tekiks selgem kõrvalpilk, isegi teatav võõristus nende suhtes, sest need asjad juhtuvad justkui kusagil mujal. Kui rääkida kirjanduse või laiemalt loomingu rollist mingil konkreetsel ajahetkel, siis Bret Easton Ellis küsis oma *podcast*'is režissöör ja stsenaarist Paul Schraderi käest, miks oli 70ndate Ameerika kino nii elujõuline, loominguline ja aktuaalne. Filmid tekitasid poleemikat, nad olid osa igapäevastest vestlustest. Schrader vastas, et see oli nii, kuna inimesed ootasid tol segasel ja murrangulisel ajal Ameerika ajaloos kunstilt ja eriti kinolt vastuseid nii eksistentsiaalsetele, poliitilistele kui identiteediküsimustele. Ja kui kunstnikelt küsiti, siis nad ka vastasid. Mulle meeldib see mõte ka selle pärast, et see muudab publiku aktiivseks osaliseks. Kas praegu ootavad inimesed kunstilt vastuseid? Mulle tundub, et pigem otsitakse neid tehnoloogiast, teadusest, esoteerikast või valjuhäälselt retoorikast. Kultuuri lihtsalt tarbitakse. Ma olen ise alati võtnud kunsti ja isegi meelelahutust väga tõsiselt, võib-olla isegi naiivselt, ja uskunud, et kirjanduse või kino eesmärk ei ole tõendada minu „head maitset”, vaid see on ainulaadne viis enda ja oma keskkonnaga suhestumiseks ning selle mõtestamiseks. Miks sellises olukorras kirjutada? Selleks, et kinnitada: kirjanduselt tasub küsida.

Mind hakkas painama see, kui inimesekeskne on meie maailmanägemine. Kõik algab ja lõpeb meiega, kogu universum on justkui meie käsutuses. Mul tekkis küsimus, kas me suudaksime seda taluda, kui see poleks nii, kui me mõistaksime väga selgelt, et me oleme lihtsalt üks evolutsiooniline faas.

Sind on seni tuntud pigem stsenaaristina. Mainisid just äsja sedagi, et kirjutasid romaani stsenaaristitöö kõrvalt. Sult on kindlasti mitmeid kordi küsitud, et miks siis nüüd äkki romaan? Ma ise ei näe, et see oleks üldse mingi teema, mida arutada – kirjanik on kirjanik, olgu ta siis poet, esseist või stsenaarist. Üks kirjandus kõik. Mõnes mõttes. Mind huvitab pigem, kas proosat kirjutades oli sul võimalik teha midagi, mida sa stsenaaristina teha ei saa? Mis on proosas need vabadused ja piirangud, mis sind selle žanri juures köidavad?

Mulle meeldis mõte, et ma saan luua midagi terviklikku ja iseseisvat. Stsenaaristina lood sa mingisuguse alusteksti, mida režissöör ja tegelikult kogu võttemeeskond hakkab tõlgendama. Paratamatult on sul palju vähem kontrolli lõpptulemuse üle. See on põnev, sest erinevate inimeste koostöös sünnib midagi täiesti uut, aga samas on see lahtilaskmise protsess üsna piinarikas.

Stsenaaristikaõpe toetub üsna rangele metodoloogiale. Sõltub muidugi õpetajast ja koolkonnast, aga üldiselt paistab selles vallas olevat palju rohkem reegleid kui proosakirjanduses, alustades küljendusreeglitest (milline üks korrektne stsenaarium välja näeb) ja lõpetades loojutustamisprintsipidega (mitu vaatust ühel korralikul lool peab olema, millal peaksid loo arengus aset leidma pöördelised sündmused jne). Samas kujuneb igal tõsisel, see tähendab pühendunud, järjekindlal kirjanikul välja oma meetod ja käekiri. Väga lahe oli kuulda näiteks, kuidas Quentin Tarantino ütles Bret Easton Ellise *podcast*'is, et ta kirjutab stsenaariume nagu romaane – tal on seal igasugu n-ö ebareeglipäraseid kirjeldusi ja detaile, mis on omased pigem proosale kui tüüpilisele stsenaariumile. Kuidas su taust ja kogemus stsenaaristina ning teadmised filmilikust loojutustamisest romaani kirjutamist mõjutasid?

Mitu inimest on öelnud, et see raamat on väga filmilik. Ma ei teagi, kas võtta seda komplimendina või mitte. Osaliselt oli see ka teadlik valik: ma üritasin luua pilte, mingis mõttes kirjutada romaani natuke nagu stsenaariumit. Filmile teksti luues tuleb olla sõnadega üsna kokkuhoidlik, võib-olla kumab see sealt ka läbi, aga ma ei ole nagunii grafomaani tüüpi kirjutaja. Stsenaaristika reeglite suhtes olen ma alati olnud üsna skeptiline. Selle nn metodoloogia ümber on väga palju vahtu. See on omaette tööstus, mis

toitub inimeste – sageli tühjatest – lootustest pääseda eelkõige Hollywoodi filmitööstusse ja rikastuda. Kahjuks võetakse neid reegleid ka mujal liiga tõsiselt ja see võib hakata loomingulist protsessi takistama ning rahastamisotsuseid mõjutama. Jah, sa pead endale aru andma, et kirjutad filmi, et see kõik peab kuidagi jõudma läbi ekraani vaatajani, aga kokkuvõttes võid seda teha nii nagu sulle õige tundub. Oluline on, et tekst räägiks millestki ja suudaks vaatajas huvi tekitada.

Milline on su suhe selle romaaniga nüüd, kus see on ilmunud ja n-ö sinu juurest lahkunud? Kas see lugu on sinu jaoks lõpetatud või saadavad need karakterid veel sind?

Kohe pärast raamatu ilmunist kartsin ma kõige rohkem, et ta mattub lihtsalt üldise raamatu- ja kultuurilaviini alla, enne kui ta hingatagi jõuab. Praegu ta triivib tohutult pika nabanööri otsas, mida ma ei ole suutnud veel päriselt läbi lõigata, sest liiga vähe aega on möödas. Aga lugu ise on minu jaoks lõpetatud.

Looming sünnibki siis, kui asjad lähevad isiklikuks ja teravaks.

Ütlesid, et võtad kunsti väga tõsiselt ja näed seda vahendina, mille abil suhestuda iseenda ja keskkonnaga. Millised kunstivormid sind kõige rohkem kõnetavad? Eldan, et film ja kirjandus kuuluvad mõlemad *top* kolme. Millised autorid neis valdkondades on olnud sulle teenäitajad ja pidepunktid? Tuleb välja, et oleme mõlemad Bret Easton Ellise *podcast*'i kuulajad. „Viimast tuhandet aastat” lugedes triivis mu mõte mitmel puhul Ellise debüütromaani „Less Than Zero” peale, mille emotsionaalne kliima oli väga sarnane. Sinu maailmas on õrnust ja lüürikat rohkem, aga tunnetuslik sarnasus on neis kahes teoses täitsa olemas. Ellisel ekslevad teismelised ja noored täiskasvanud sihitult ja tundetult Los Angeleses, sinul Berliinis.

Fellini „8 1/2” oli minu jaoks film, mida ülikooli esimesel kursusel nähes sain ma aru, milleks kino on võimeline. See oli korraga visuaalne, vaimukas, võrgutav ja eksistentsiaalne. Viimase aja üks huvitavamaid filmitegijaid on minu jaoks Joanna Hogg oma minimalistiku ja füüsilise stiiliga. Kirjanduse puhul tuleb mul alati meelde, kuidas ma õppisin ülikoolis lähi-ajalugu ja lugesin Kolmandat Riiki lahkava kursuse jaoks Hitleri elulugu. Seal oli lakooniliselt kirjas, et Hitler luges palju, aga ebasüstemaatiliselt. See jäi mind kummitama, justkui oleks raamatute juhuslikus järjekorras lugemine midagi ohtlikku. Ma ei ole siiani suutnud välja mõelda, milles see oht täpselt peitub. Ma olen ise just selline ebasüstemaatiline lugeja ja ma ei koosta enda peas eriti edetabeleid. Praegu tulevad mulle pähe sellised autorid nagu Cormac McCarthy, Leonardo Sciascia, Michel Faber, Max Frisch ja Elmore Leonard. Bret Easton Ellisega võrdlemine on väga meelitav, kuna tal on tõesti võime luua väga mõjusat emotsionaalset kliimat. Minu jaoks on ta selles mõttes sarnane Houellebecqiga, et kuigi nende romaanide lood on erinevad, siis tekitavad need alati mingi üsna sarnase õhustiku, mis pole just eriti meeldiv, aga on samas väga ligitõmbav.

*Kirjanduse või kino eesmärk ei ole
tõendada minu „head maitset”,
vaid see on ainulaadne viis enda ja
oma keskkonnaga suhestumiseks
ning selle mõtestamiseks.*

Ellis on ka öelnud, et Houellebecq on tema jaoks põnevaim kaasaegne Euroopa kirjanik, nii et näed, oleme siit igasugu sidemeid üles leidmas. Aga rääkides veel keskkondadest ja õhustikest, kas Berliin on sulle ka isiklikult oluline linn?

Berliin on üsna eriline linn, korraga väga inimlik ja ebareaalne. Ma ei ole seal kunagi üle kuu aja elanud, aga ma olen sinna üsna mitmel korral sattunud ja sellest on saanud minu isikliku maakaardi osa. Mulle ei seostu Berliin eelkõige mitte pidutsemise või dekadentsiga, vaid mingisuguse meeldiva ja samal ajal hirmutava vaikeluga.

Kas sa tajud omaealiste autoritega mingit tunnetuslikku sugulust? Ma ise puiklen enamasti põlvkondlikele määratlustele vastu, sest need ei veena mind väga, mulle tundub, et inimesed on siiski piisavalt erinevad, et raske on rääkida mingist ühisest vaimsusest. Ometi me paratamatult elame ja hingame oma ajastu vaimus. Tõtt-öelda suudan „Viimast tuhandet aastat” Y-põlvkonna kirjanduse sekka lahterdada küll. Kui peaksin lahti seletama, miks, siis jääksin hätta, aga püüan ikkagi läbi udu kuidagi argumenteerida: sinu romaanis on tunda sellist Y-põlvkonnale omast abitust, sõltuvust tehnoloogiast, harjumust saada kõike kohe, kõike sellist, mis nõuab tegelikult aega – pädevust, meisterlikkust, edu, sügavat sidet teise inimese ja iseendaga. Samuti on midagi põlvkondlikku pidevuses ja suutmatuses oma elu eest vastutust võtta. Selline pikendatud lapsepõlve ja õpitud abituse teema. Ellis ju nimetab Y-põlvkonda *generation wuss*’iks. Ta peab küll silmas peamiselt ülitundlikke ameerika noori, kes kaebavad oma ülikooli õppejõude kohtusse, kui nad käsivad neil liiga hirmsaid raamatuid lugeda, ja vajavad justkui pidevat kaitset reaalsuse koledamate tahkude eest, aga tõsi ta on, et suur osa meie põlvkonnaliikmeid on kriitikatalumatud nartsissistid ka siinpool suurt lompi. Mina ilmselt ka, rohkem kui tahaksin. Kuidas sinuga on?

Kirjutajana ei oska ma põlvkondlikkuse kohta ütelda, üldisemas mõttes inimesena olen ma oma igapäevaselt toimumiselt muidugi üsna tavaline oma ajastu inimene, kuigi, nagu sullegi, käivad mulle paljud asjad närvidele. Y-generatsiooni puhul on huvitav, et vabadust või õigust olla selline, nagu sa tahad, üritatakse saavutada läbi mingite reglementide. Ja kogu aeg

ollakse valmis solvuma, kui keegi nende ettekirjutuste vastu eksib. Mingis mõttes tähendab see, et ei taheta või ei osata teiste inimestega suhelda. Eks see on püüe vältida ebamugavusi ja konflikte, vormida elamine mingisuguseks heaks kiidetud meeldivate kogemuste kogumiseks. Sellel on oht üsna nüriks muutuda, sest suurem osa elust on natuke ebamugav ja üsna ebatäiuslik. Lõpuks viib see mingisse passiivsesse olekusse, mida toetab ka meie tähelepanu vangis hoidev tehnoloogia. Raamatut kirjutades ma ei mõelnud otseselt põlvkondlikkuse peale, see tõukus keskkonnast, mis mind ümbritseb.

Lugedes su romaani saatis mind üllatavalt suur elevus, sest mul oli nii hea meel, et keegi teeb meie kirjandusega midagi põnevat, imelikku ja värsket. See olustik, millest romaani tegelased end leiavad – maailm, kus masinad on inimesed hüljanud, nagu lapsed oma vanemad, kui on saatnud nad vanadekodusse –, andis ühelt poolt loole mingi kerguse, mis oli korraga lummas ja painav, ning teiselt poolt võimaldas tegelastel olla emotsionaalselt ebaadekvaatne. See on väga veider raamat, mis jäi mind kauemaks kummitama, kui oskasin oodata. Mis on sind meie kirjanduses mõjutanud? Pean silmas nii autoreid ja teoseid kui ka kõike sellele iseloomulikku. Kui palju sa analüüsid oma kohta eesti kirjanduses ja suhet sellesse?

Vabatahtlikult ei analüüsi ma seda üldse ja ega keegi mind vist ei sunni ka. Parema on need mõtted endast eemal hoida. Ma ei ole ka kohalikus kirjanduselus kuidagipidi isiklikult sees. Ma ei tahaks muutuda ei n-ö filmi- ega kirjandusinimeseks, kirjutamiseks on mul mingit muud elu vaja. Eesti kirjandust loen ka ebasüstemaatiliselt. Näiteks lugesin jõulude ja aastavahetuse vahel läbi „Rehepapi”. Väga tore ja fantaasiarikas oli, mul on hea meel, et ma seda varem ei lugenud. Praegu ootab öökapil Holger Kaintsi „Lennukivaatlejad”. Murakami „Norra metsas” on mõte, et kui sa loed ainult neid raamatuid, mida teisedki parajasti loevad, siis sa mõtled ka samu mõtteid. Mul on vaja kirjutamiseks luua mingi oma vaimne keskkond. Teismelisena mõjus mulle väga tugevalt Peeter Sauteri „Indigo”. Önnepalu „Piiririik”, mida ma lugesin üsna hiljuti, oli väga värske ja tundus, et see pole sündinud kohalikust kirjandusmaailmast, vaid ühest konkreetsest kirjutavast inimesest. Kui aus olla, siis eelkõige on minu suunanäitajad pigem ikkagi maailmakirjandusest, aga see on meie rahvaarvu

arvestades loomulik ja ei tähenda, et meil poleks head kirjandust. Viimasel ajal olen just üha tihedamini raamatukogust eesti kirjandust koju toonud.

Kas sa oled pigem optimist või pessimist?

Vastavalt vajadusele. Kui läheb liiga optimistlikuks, siis olen pessimist. Ja vastupidi. Eks ma üldiselt olen vist selline introvertne ja kergelt depressiivne optimist.

Mille kallal sa praegu töötad?

Praegu tegelen ma eelkõige filmistsenaariumitega koos oma elukaaslase Livia Ulmaniga. Meil tuli eelmisel sügisel film välja („Teesklejad”, rež Vallo Toomla) ja kohe pärast seda ilmus minu raamat, mul läheb natuke aega nende kogemustega kohanemiseks, enne kui ma üksi mingile pike-male tekstile suudan keskenduda.

Mis on su suurim unistus kirjanikuna? Mida sa tahaksid oma elu jooksul ära teha?

Ma loodan, et mul on millest kirjutada. Peale kirjutamise mul muud suurt plaani ei ole.

TALVIKE MÄNDLA

*

Mina ei taha lihtsalt ja ausalt,
tahan valjult ja veriselt
minna läbi ohakate,
jõuda kodu ukse ette,
takjapallid juustes.

Mina ei taha kogu eluks,
tahan kord siia, siis sinna
minna, et saaksin taas naasta,
kus olen oodatud,
soe tee mütsi all tõmbamas.

Mina ei taha suitsuses särinas,
tahan eredalt, pauguga
läbi öö joosta ja ojades ujuda
jalad ja vesihein läbisegi.
Näe – Põhjanael, Vankrid, Sõel.

Mina ei taha ainust ja õiget,
tahan natuke valesti,
noodist mööda ja rütmist välja,
värvida silmad pillirootumedaks.

*

See oli enne meie aega,
seega me unustasime,
ei pidanud tähtsaks
esimest korda, kui käratas piits:
tantsi!

Meid ei olnud veel olemas,
see oli enne meie aega.
Piits oli piisoninahast,
käepide pirnipuust.
Käed selle ümber verised
võõrast valust,
käed ei tantsinud,
käsi ei kärata,
käratas piits:
tantsi!

Me unustasime,
ei tundnud ära, et on tähtis
see viis, mida piitsutaja vilistas,
see oli üks hällilaul.
See oli üks hästi vana,
isegi enne nende aega lauldud
hällilaul, mis käis ikka:
äiu, mu ää, magama jää,
aga piits ei uinund, vaid käratas:
tantsi!

Piitsutajal oli tütar,
temale vilistas: äiu, mu ää,
magama jää, tütar ei jäänud.
Istus akna all ja vaatas,
kuidas isa peksis võõrast meest
ja käratas:
tantsi!

*

Horisondi taga on teine maailm,
Orioni taga on kolmas maailm,
neljas on imelugusid täis.

Horisondi taga on jäämägi
liiga libe, et ronida.
Ta tipus on klaaspurgis külmunud õhk,
õige, värsk, tolmutu.

Orioni taga on valge öö,
diskotuledes kosmos,
kus tantsivad perseiidid,
end välja magavad unenäod.

Neljas oled sina, oled kaugel.
Horisont on lähemal.
Orion on palju-palju lähemal.

*

Tahan olla osa sinu surematusest,
meloodiast, mida lapski teab peast.
Oled sookurg,
kile, kõhedakarva,
sinust ei saa mööda vaadata.
Mina ei saa, teised võib-olla
märkavad, et ööst on saanud õhtu.
Mina ei saa
pilku pöörata, mu
kõrvad on kinni, su
kõrval mängib ansambel,
mandoliinid ja tamburiinid,
mandariinid, ambitsioonid,
amatsoonid ja marakad.
Mina ei saa
selgelt enam mõelda,
olen näinud sind lähedalt.

*

Sa hoiad minu südasuvesooja,
viid ta endaga kaasa –
mul on november.

Iga päev sajab vihma,
taevas on uduselt paks.
Raske on leida Põhjajanaela,
liiati siis veel kuud.

Ma ei tea, mis suunas sa läksid.
Nuhutan õhku –
kusagil õitsevad maasikavälud,
suvelõhn tuleb idast.
Sinna sammungi,
ikka edasi
üle ääre.

*

Päeval, mil sündisin,
oli mu isal kopsupõletik
ja ema unustas mu haiglasse.
Vääksusin tunde.
Laps, minust minuteid vanem, kõrvalvoodis
lohutas mind.
Ta ütles, et peagi tullakse mulle järele, aga
tema jääb siia.
Siis ta suri.
Teiselt poolt koridori kostus
nuttu, keegi jooksis
minu poole, kellegi käed haarasid
lapse, minust minuteid vanema, ma
olin kade.

Viimaks tulin ma meelde.
Isa kõhis autos terve tee,
koju jõudes mõtlesin ainult
sellest lapsest,
minust minuteid vanemast.

NEKRETIIN

KRISTEL ZIMMER

Eriti loll ja surnud ka veel – seda mina tõeliselt olen. Enne veel, kui minu karedad masstoodangu sussid end koos minu enesega püsti viskasid, suutsin korda saata viis kanget vägitegu, milledest järgnevates lõikudes pajatada soovingi.

*

Tol kõledal kesaõhtal, kui löoke veel lõbusasti laulda lõõritas, hiilisin mina naabri-Kaia rõdu all nagu mingi kalanäljas kõuts. Sülge voolamas mu lopsakailt huulilt, silmis kisendamas hele leek – nõnna tuline oli minu iha tolle neidise järele seal ülal kumava aknaraami taguses voodis.

Kibe käes, hakkasin hauduma kava, mille järgi end ülevale kantseldada. Vaatasin mina, näed, viinaväät kasvamas otse maast aknatagusele paigale, säältkaudu võiksin neiu manu ronida. Tabas mind aga kummaline idee, et mispärast nõnnaviisi higistada, kui taskus telefoongi käepärast ning too lausa kõnevalmis on. Egas ju ometi mõni pime keskaeg ole, mil rüütel armastatu rõdu all haukuma ja ronima peab. Nüüd aga tõmba vaid kõnetraati ja asi vask! Teiselt küljelt ... Vääriline tütrik nõuab väärilist kohtlemist, mis tähendab pingutusterohket sisenemist rõduava läbi. Justament nõnna jäi, alustasin turnimisega nagu armuimas mees muiste.

Oh toda rõõmu, mõtlesin veel mina, kuidas naabri-Kaia juba minu sülis ohkib ja puhkib, sest tal nõnna kena seal istu on, ja mina sealsamas nõnna õndsalt naeratada muigan, tema pehmed ehakuma tooni huuled minu hellasid õlgasid hellitavad, kevadõunalaadsed rinnad vasta minu rinda surut ... Saaks samuti seda sumedat häält mina juba kuulma ...

Algasingi siis ronimisretkega. Haarasin esimesest ettejuhtuvast väädist kinni, vasemaga upitasin piidast krabama, tõstsin end jõu ja jaksuga aina ülespoole ning enne, kui jõudsin öelda „tere-tere, kanapere”, olin rõduveerel. See turnimine oligi minu vägitegu numbriga üks.

Aknast paistis tahahoidlik valgus, ilmselt vahaküünla leegist. Oi, kuidas minu pisikene poisisüda nüüd kepeldama hakkas, nagu mõni kellapendel keskpäevatunnil. Seda rohkem kibelesin mina uksest sisse. Ent vahi – lukk ees justkui mõnel vangikongil! Võtit mul muidugi mõista polnud, ainult

üks omaenese kuuri avamise tarvis. Milliseid abinõusid nüüd tarvitada, mõtlesin sääli jahedas ööõhus. Nimelt jaheduse tõttu jõudsingi oma teise vägiteo äraarvamiseni. See leidis aset nõnna.

Aeg-ajalt olin mina oma käsi hingeõhuga soojas hoidnud. Heilus oli niivõrd kuum, et sulata sellega kas või rauda nagu sepp. Sel mõttel hankisingi tagataskust oma võtme ning algasin peale puhumisega. Hõbemetall aina soojenes, kuni muutus esmalt oranžikaks ning seejärel lausa valgeks – ja pehmeks otsekui sulajuust. Siis oligi paras moment katseks. Pistisin sulanud võtme ettevaatlikult lukuauku, ise õnnestumist lootes hinge pidades. Vahi imet! Enne, kui jõudsin silmagi pilgutada, oli uus võti keeramiseks valminenud.

Kolme vaikse klõpsuga keerasin tolle valge pleekinud rõduukse lahti. Muidugi ei avanud ma seda otsemaid, jäin igaks juhuks hetkeks valvele, piilusin praost sisse. Hetke passinud, libistasin sisse oma pahema jala ning kükitasin. Tundus, et tütriku ase on toa nurgas riidekapi varjus. Siit ei avanenud sinna mitte hea vaade. Selline asjaolu oli mulle tegelikkuses päris kasutoov – sain märkamatult sisse volksata.

Pehmelt liikusin tolle suuremat tüüpi kapi suunas. Kõrv tabas aga mingi helilise ime, mis mu meeled hetkeks seisatas. Oli see naabritüdruku hingamine? Oli see taevalise faunikoori pasunahüüd? Ei osanud mina vahet teha ... Üks oli aga kindlamast kindel, ruttu edasi ja asja kallale!

Teel rõduuksest voodiservani sooritasin nüüd juba järjekorras kolmanda vägeva vägiteo. Nimelt oli sel teel mulle veel takistusi varrukast tõmmata. Aset oli karauulimas naabri-Kaia triibuline kõuts Mitte. Kaua olen mina mõtelnud, mistõttu kassile selline nimi – parimaks lahenduseks olen leidnud, et ju siis on loomal negatiivse maiguga nägu ees, mis justkui alati kuulutaks: mitte nii, mitte seda, mitte mulle ja nii edasi ... Sõnaga, selle kõutsi tõttu pidingi otsetee asemel ringiga minema. See ei tähendanud trajektoori muutmist linnulennult, vaid teekonna kõrguse varieerimist. Liiguksin üle vaiba, kõuts mind näeks. Seetõttu olin sunnitud tarvitama vaibaalust teed. Venitasingi oma kämbla pikaks nõnna, et põial puutus pealage ning osutissõrm jalataldasid. Paari pingutamisega pigistasin oma keha lapikuks ning sellisena suutsingi hõlpsasti põrandakatte alla pugeda.

Aeglustasin käiku, kuna jõudsin voodi lähedusse. Tundsin end kui soe päike, kes peagi oma säravaid kiiri naabri-Kaia soojendamise tarvis välja sirutab. Hüppasin voodiveerele, nihkusin tütriku selja taha seina ligi.

Neidis peitis end roosilõhnaliste linade-tekkide vahel, nii et mina tema nägu ei näinud. Viimase vägiteo sooritasin just enne eesmärgi täitmist.

Eluliselt rääkides, vägitegu ise oli parajalt väike – asetasin oma pöidla ja osutissõrme nabale ning venitasin end taas tavasuuruseks. Sellele järgnes aga julgustükk. Sooja suudluse himus napsasin higiste sõrmedega tekiservast, et toda tütriku palgete eest tõmmata. Mis järgnes, oli aga kohutavast kohutavam – minule vaatas vastu poiss-inime! Taevas tänatud, et ma seda nägu musitama ei tormanud ...

Mida, sindrinahk, sina siin teed, mis sa naabri-Kaia asel lesid, hüüdsin mina nagu kiredes. Üleaiia-Eedvik vahtis mulle otsa, otsekui oleks ta kummitust näinud, mitte midagi ta minule ei paotanud. Vika, Vika, karjusin nagu ratta peal, kus on Kaia, kus sa tema pistsid?! Teine ei teinud kuulmagi. Ähmi täis, haarasin poisil õlgadest, raputasin eluvaimu taas sisse. Selle peale pilgutas Vika oma silmi kui unest ärganu ja tema põsed löid õhetama. Ära sõin, poetas Eedvik malbelt vene aktsendiga. Mis tähendab, ära sõid, kisasin mina meeltesegaduses, kogu nahaga pistsid punu alla või – hull inime! Sa saatana silmamuna. Tõsijuttu pajatad mulle või, pärsisin juba osake rahunenumalt. Vasta ometi – ja ausalt, ära sina minuga mängi või muidu mekib sulle mu rusikas! ähvardasin takka. Nõnna hakkaski Vika-poiss minule seletama:

„Tulen mina nurga tagant, vaatan, Kaia kalli aken nii hilja veel ikka kumab, muidugi astun mina ju sisse, nu kuidas muidu. Aga uksest ... ei mina ei julgenud, vaata. Ronisin hoopis rõdult siia sisse. Nu ja nii ma üles saingi, kripsti nagu karu, kes mett läheb puu otsa jahtima. Näed sa, suurimaks üllatuseks Kaia kallid paistiski heledate linade vahel nagu värske meekärg. Mõtlemata homsele või üldse muule elule väljaspool seda tuba siis mina heitsingi asemele pikali ja asusin magusa mee kallale. Maiustasin, kuni kogu kleepuv siirup otsa oli saanud ... Nii nüüd siin ainukesena pikutangi. Oh ära pahanda, naaberi-vennake, oleks ju sina samamoodi teinud!”

Siitmaalt ei kannatanud minu kõrv enam sellist juttu kuulda. Tõusin asemelt püsti, sülitasin kibedalt Vika suunas ning seadsin sammu tagasi õue poole. Koleda kiirusega ronisin mööda väätrada alla ning hingasin sügavalt sisse, seejärel taas välja. Milline jant! Aga mida mina veel tollel õhtul ette ei näinud, oli minu kõikse viimane vägev tegu.

Kiirustades tagasi koju, pidin läbi sammuma naabri-Kaia aiast. Möödusin kuurist, toredate kurkide-tomatitega kasvuhoonest, astusin üle lillepeenrast ja kiviktaimlast. Ebaõnnelisel kombel ei märganud ma oma trajektooriga reha. Põmm-piuhti tormas selle puitunud vars minu peakolju

suunas – tabas see riistapuu mulle täpselt nina keskele. Siis mina kukkusin kui puu ja surin. Kuidas aga nõnna kergelt, võite küsida ...

Protsess ise toimus niiviisi: kõva oda lõi otse ninajuure pihta nõnna kõvasti, et see minu peajusse tungis. Sealt sai kahjustada liikumiskeskus, et ma enam sootuks liiku ei suutnud, mispärast langesin kohemaid maale. Suurest lõhest keset nägu tekkis mul elukardetav verejooks, mida peatada ei saanud ei mina ega keegi abistaja – ümbruses inimesi lihtsalt polnud. Siis jooksingi verest tilgatumaks nagu kummuli keeret piimamannerg.

*

Sedasi sai olema minu viimne õhtu elu sees. Mõnele on reha heaks abiliseks põllu- või aiamaal, see on õnnelik inimene. Mulle oli reha aga hoopis surmatooja – riisus mu niisama lihtsalt parematele karjamaadele.

MARKO VEINBERGS

Lained

Kõiges selles keerukuses
jääb kõik siiski alles.

*

Loomulikult on looming looming.
Loomalikult on lõoming lõoming.
Kes lõi?

*

Olemasolev on isepäine
ja seega me ei tea,
millega me oma pead vaevame.

Olematu allub mõistusele.

*

See kujutlematu seotus,
see sidusus, sisusus,
see sisu kõigile kõigis.
Gloria! Gloria! Gloria!

Võta maailmalt vastu kõik, mis saad!
Sa pead niikuinii kõik tagasi andma.

*

Siidide meri
siiraste kriiside vahel
viirastuval tasapinnal
veel laseb alluda
siledale vormile.

Piisast piisab,
et alistuda tormile.

*

InfoOokean
primitiivsest Panthalassast
voolab mööda geeniveene
uputades meele,
immitsedes
läbi grafidi ja läbi tindi,
hiilides
läbi ioonide iilide
ja läbi wifi ja läbi
kübide ja kivide
ja igijää ja
läbi
maailmakanga
ja kogu selle
kange lainetuse.

*

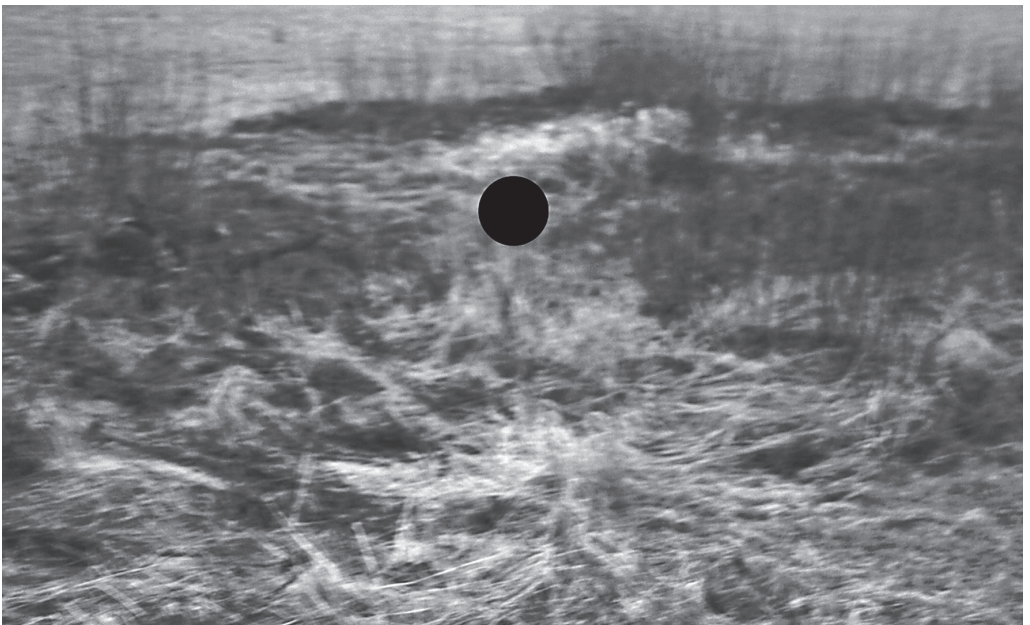
Difraktsioon on
laine paine –
nii aines kui vaimus.

*

Ainus eesmärk
on jäävus.
Selle otstarbekaks
abinõuks on armastus.
Selle stabiilseks
taustaks on biokeemia.
Selle ainuvõimalik
defineerija on aeg.

Selleks, et tekiks uus,
tuleb säilitada vana,
teha sellest koopia
ja seda veidi muuta.

See kõik on tegelikult
palju keerulisem.

URMO METS

MANIFEST RUUMI ÄRA-ARENDAMISE VASTU

- Linnaruumi ei tohi steriliseerida
- Arenduse asemele peab asuma *Arend*
- Linna kavandamine peab minimeerima ruumi kasutamise fikseerituse
- Tiheasustuse tühimikes paiknevad potentsiaaliga ruumid tuleb lülitada *Vabangusse*
- Ruum peab taotlema maksimaalset tõlgendusvabadust
- Sündima peab linnaehituslik uus-situatsioonism
- Uus-situatsioonismi ruumiline tööriist on *Vohang*
- *Vohang* on materialiseerunud ruumiline struktuur, mis määratleb minimaalselt funktsioone
- Vohandavuse eelduseks on liberaalsus
- Planeerima peab muutlikkust jõustavaid ruume
- Hoone peab olema mitte tegevuse, vaid tegevuste võimend
- Valdavalt püstkülikulist ehitusgeomeetriat tuleb vürtsitada amorflettide, tõmpuljike ja kurmikutega
- *Arend* stimuleerib erinevate sotsiaalsete gruppide rööplülindamist
- Interpretatsioon on suurim vaimne *Vabang*
- Populariseerida tuleb mitteantropotsentristlik ehitusviis
- Ruum ei tohi kätkeä, ta peab käendama
- Asustuses toimivaid looma-, linnu- ja putukaliike tuleb lõimida ehituslikku *Arendisse*
- Planeering kui tööriist peab muutuma sirgjoonelisusest muundlikumaks
- Uus-situatsioonismi ruumiline tööriist on mobiilne *Vare*
- *Vare* on hakkamata ehituslik struktuur, mis omab maksimeeritud potentsiaali
- Omaks võetud ja edasi kultiveeritud *Vare* muutub *Vohanguks*
- *Vohang* on interpretatsioonile avatud ehituslik alge, mille struktuur taotleb uusi sisendeid

- Vohangu arenedes tekib lokaalne Arend, mis realiseerub taristu või *Hoonlana*
- Ära arendatud keskkonda tuleb mobiliseerida Varemeid ja *Varendeid*
- *Varend* peab välistama ruumi iseloomu lõplikkuse
- Lõpetatud ruumid tuleb taandada museaalideks
- Museaalid on peeglid, mida tuleb hoida
- Bürookraatiasse peab initseerima *Lõdvendid*
- Masinlikkust peab asendama mudellikkus
- *Lõdvend* on interpretatsioon *Hüvend*
- Ehituslikud järelevalveorganid tuleb vabastada eeskirjalisest kõidikuist
- Detailplaneeringut peab asendama *Muund*
- *Muund* on orgaaniline viimistlemata dokument, mis areneb ajas
- Linnaosi tuleb *Muundada* mitte ainult ajalooliste kontuuride, vaid ka psühholoogiliste karakteriteerumiste alusel
- Monumendi asemele peab astuma *Polüment*
- Fassaad tuleb lugeda igandiks ning hoonlate välispiirded nimetada *Kihindeiks*
- *Kihind* on tõlgendustaotluste ruumilis-kompositsiooniline aktualiseering
- *Kihindamine* on tõlgendustaotluste maksimeerimise tööriist
- *Polüment* on mobiilne monumentaalne struktuur, mis initseerib vaatemänge ja kulmineerib avalikku ruumi
- *Varenditega* tuleb varustada kõik olulisemad nõvauulid ja väikesarud, taristuist kõnelemata
- *Vabang* on arengu *Hüvend*
- Manifesti ei tohi lugeda sirgjooneliselt

Maja, millest mitte kellelgi
aimu pole, kuid mida
püütakse aimata.

arhitekt Erki Luup

vihik, okariin
2005

Maja, mille arhitektuurseks
ideeks on lavastuslikkus
(akendest avanevad vaated on
hoolikalt lavastatud ja suunatud
vaid kindlaksmääratud
objektidele või nähtudele).

arhitekt Mait Unt

ruberooid, luisk
1994

Maja, mille ideeks on esindada
võimalikult vähe ja kui võimalik,
siis üldse mitte midagi. Sellise
maja loomiseks kaasatakse
planeerimisprotsessi semiootikute
ekspertgrupp, kelle ülesandeks on
aidata leida tühja tähistajaga
arhitekturseid lahendusi.

arhitekt Zi Lao

õli, vesi

1967

Maja, mis püüab kliendile
diagnoosi panna, ehitades end
tema mineviku peale.

arhitekt Vaino Ahing

akvarell

1980

Maja, mis on koletislik, ja on seda
eesmärgiga vabastada subjekt
igasugusest ilu-kontseptsioonist,
viies subjekti seeläbi uuele
vabaduse tajumise tasandile
(arhitektuurižanr koletistlik
sürrealism).

arhitekt Franz Watteau

kork, metall, sibul, vatt

1939

Maja, mille akendest on võimalik
heita vaid transgressiivseid pilke.

arhitekt Raimond Kender

klaasikillud, pinnas

2007

Maja, mille põhiplaaniks on
Moosese kuuenda ja
seitsmenda raamatu
allegooria.

arhitekt püha John, Zachary poeg
viiped
A.D 27

Maja, mille keskseks filosoofiaks
on inimese ärkvel ja kriitilises
olekus hoidmine (järsud trepid,
puuduvad piirded, pidev
kukkumisoht, ruumide
paigutuse loogika puudumine).

arhitekt Jerzy Kolonowski
segatehnika,
1984

Maja, mille arhitektuuri
didaktilis-moraalseks ideeks
on inimest pisendada.

arhitekt Mahmoud Menem

kartong, eeterlikud õlid
1896

Maja, mille ruumide koosseis võimaldab laiemat tegevuste, seisundite ja funktsioonide ruumilist diferentseerimist. Lisaks harilikele eluruumidele on majas näiteks tuba nutmiseks; tuba rõõmutamiseks; tuba seksimiseks; tuba koduloomadele; tuba vaatlemiseks; tuba eneseületuseks; tuba ravimite tarbimiseks; tuba lugemiseks; tuba otsuste tegemiseks; muude mehaaniliste tegevuste tuba; tuba musitseerimiseks; tuba kõiksugu makulatuurile, mis pole kirjandus; keelatud tuba; tuba kuhu keegi ei mahu, kuid mis on ometi tuba; tuba isiklikeks lollusteks; tuba enese premeerimiseks; peoeelse seisundi loomise tuba; tuba valitsuse kritiseerimiseks ja tuba millest on näha kõik eelnevad toad (v.a keelatud tuba).

arhitekt Thorvald Knudsen / savi / 2013

Maja, mille paigutus lähtub
globaalsest kontekstist
(kabinet on suunatud
Venemaa steppidele,
raamatukogu on suunatud
Tiibetile).

arhitekt Sven Vabar

windows 7

2014

Maja, mille arhitektuurne idee
on olla literatuurselt lepitava
otstarbega

arhitekt Jack Tomberg

TÜR üksikkong

2004

MARI KUKK

LOOD

ENE

Ene tõttas sünnitushaiglast koju. Ta ületas kiirust, rabistas, närveeris. Koju jõudnud, pani lapse hälliga teise tuppa ja harutas koti kiirelt lahti. Niipea, kui platsenta oli umbsest kotist nina välja pistnud, tundis Ene, kuidas ta saab ka ise vabamalt hingata. Ta pesi veel sooja limast känklat, puistas peale pisut suhkrut ja paitas siis platsenat. Ta vabandas argliku ja häbeliku olevuse ees, et autosõit nii kaua kestis ja et olemine nii kitsas ja palav oli. Nüüd tundis Ene rahu. Platsenta anti talle kaasa, et kui naist peaks tabama kurbus, sünnitusjärgne depressioon, siis aitavad platsentas sisalduvad hormoonid Ene tagasi jonksu. Enele meenus õudusega kaader filmist „Mees, kes jäi ellu”, kus Leonardo DiCaprio toorest hobusemaks sõi ja oksega võitles, ja Ene ei tahtnud platsentast nii mõelda, ammugi mitte temast ampsu võtta. Samahästi oleks ta võinud lapse kämmalt järada. Täiesti vastuvõetamatu!

Mida aga teha platsentaga, kui oled esimest korda sünnitanud? Foorumites räägiti, et panna sügavkülma, aga Ene tundis, kuidas ta neel selle mõtte peale jäätus.

Emakook hakkas elama viieliitrises suure suuga purgis. Kui Ene hommikul endale tassikese teed keetis, valas ta seda ka olendile, kes oli veel tasane ja natuke hirmul. Lisas mett. Saab suu magusaks. Igal hommikul, kui Ene tööle läks – ta töötas hooldushaiglas õena – kõneles ta purgis lesiva platsentaga, pidas plaane, unistas ilusamast elust, jagas kõiki kõhklusid ja muresid.

Teeseenena hädases vedelikus hõljuv emakook näis Enet mõistvat, vähemalt kuulas ära. Õhtul tuli naine koju, tegi taas teed ja uuris, kuidas platsental oli päev läinud. Hiljem vaatasid koos telekat. Nii oli tore elada.

Ühel hommikul oli platsenta tusase olemisega, teda vaevas midagi. Üks serv püsti ja kuidagi seljaga Ene poole, heitis üle öla pahaseid, koguni põlglikke pilke. Ene oli segaduses: mida ta oli valesti teinud?

„Mis juhtus?” kohkus Ene. „Ei kohane vist.”

Õõ oli unetu, Ene hekseldas läbi kõik oma teod, sammud, koguni mõtted, aga ei leidnud midagi, mille peale võiks pahandada. Hommikul tormas ta poodi, ainukesse, mis nii vara lahti oli, jube kallis koht, aga mis teha, oli ju hädaolukord. Ta vaarus koju, rasked kotid kaeotsas ja ladus laua head-paremat täis. Ta pillas purki mõned kalamarjaterad ja jäi ärevalt purgielanikku jälgima. Platsenta ilme oli hoobilt teine, oli kuidagi sõbralikum. Ta nätsutas mõtlikult marja ja vaatas kuhugi kaugusesse. Ükskõik, mõtles Ene kergendusega. Nad olid ära leppinud ja see oli kõige tähtsam. Hea läbisaamine on kõige alus, nii oli vanaema ikka öelnud.

Ent mida aeg edasi, seda rahutumaks muutus Ene. Platsental oli pidevalt paha tuju. Näis, et tal ikka on mingi probleem. Ja Ene tundis end süüdi. Tal oli häbi, et ei saanud hakkama. Oma tühisuse pärast oli tal lausa halb. Suhkruringlid, lihapirukad, spargel ja suitsulõhe küll lohutasid purgis lõhutavat lihakat ollust, aga see hakkas rahakoti pihta. Ene laenas esiti, tegi lisavahetusi, aga ei suutnud vanameestel rahulikult sitaseid mähkmeid vahetada, sest süda valutas alailma torssis platsenta pärast, kes kõõgilaua ainiti aknast välja vahtis. Võlad kuhjusid ja Ene pidi natuke varastama.

„Ainult tõelise häda sunnil,” lohutas ta end, kui liikumatu vanainimese punetavate silmade saatel tolle rahakotist mõned viiekümnesed õngitses.

Lõpuks pidi Ene töölt ära tulema. Tegelikult ta vallandati, sest kahtlaseid varguseid oli juba nii palju kogunenud ja terane vanemõde nuhkis välja, et Ene virutab vanurite tagant. „Ongi hea,” mõtles ta, „saab ehk rohkem aega platsentaga veeta.”

Ta istus köögis, niiskel, vakstuga kaetud laual vaatas läbi purgiseinte teda pahur platsenta. Põrnitses ainiti. Enel oli vanast ajast viinapudel kapis, ta tõi selle kööki. Valas sortsu purki. Ei mingit reaktsiooni. Võttis ise tubli lonksu, läks paremaks küll. Platsenta aga õõtsus vedelikus, ilmselgelt sepiitsedes uusi riukalikke plaane, kuidas Enest viimne elujõud välja imeda. Möödusid kuud ja emakoogi võimukus oli Ene iseolemise päris maadligi surunud.

Vanasti imetles Ene looduse ilu. Kord oli ta päevikusse koguni kirjutanud selliseid sügavmõttelisi ridu nagu: „Tunnen rinnus kummalist kergust, imestan, kui vahva on meie universum ja kummalised selle teed.” Olid ajad ... aga oleks neid siis taibanud hinnata. Ei, ta pidi midagi tegema! Platsenta omavoli oli läinud üle piiri. Ene oli otsustanud. Ta tõusis tasa püsti ja võttis esikukapist torusiili, tuli ettevaatlikult tagasi ja valas kummalise rahuga purki sortsu söövitavat kemikaali. Platsenta kiunatas ja tõmbus kõssi, ta sakiline serv hakkas kihisema ja kollakat vahtu välja ajama. Ene ninna kargas vänge hais, sureva liha lehk. Kahvatu naine liikus nagu masin, tegi akna lahti ja sammus lipa-ropa magamistuppa, heitis voodisse kareda päevakatte peale ja jäi magama.

Hommikul tegi silmad lahti ja läks unesegasena kööki – ja tardus. Platsenta, pooleldi põlenud, põletikuliste pingul villidega kaetud, oli suurem kui kunagi varem, ta lösutas avara purgisuu äärel, pooleldi väljas. Kõhutas seal kõiketeadvalt, kärbunud koed vastu külma klaasi, ja vaatas mõrtsukaliku muigega Enele otsa.

Päev algas.

PÖIAL-LIISI ELU

Pöial-Liisi istus akna all ja vaatas välja. Sealt ei paistnud midagi. Isegi päike, mida ta omal ajal nii palavasti igatses, oli muutunud tüütuks, sama lämmatavaks nagu elu unistuste printsiga.

Vahel tabas ta end unistamas muti pimedatest jahedatest urgudest, igatsemas sügise kollakat kõdu, veitud õunu ja tumedaid varje. Ja kujutles, kuidas mutt, nagu ta oli, muidu nii vagur tõll, jaa ... mutt oleks maa-aluses käigus Pöial-Liisi aluspükste kallal rabistades muutunud pööraseks metslaseks. Summutatult ähkides – et hiiremamma ei kuuleks, see vooruslik emand – vajuks loom talle otsa ja Liisikese valged õrnad põlved lirtsuks sopas.

Või kuidas uskumatult inetu kärnkonn, kes oskas öelda vaid „koaks, koaks, brekke-ke-keks”, vahiks teda himural pilgul. Pöial-Liisi rulliks pitsilist põllekest tasakesi ülespoole, kuni kärnas olend ta lihtsalt maha jookseks.

Ent kui Pöial-Liisi taipas, mis radu ta mõtted kulgesid, pühkis ta need kiirelt peast ja kutsus end korrale. Ohkas seejärel sügavalt ja läks tagasi argitoimetuste juurde. Kui ta triikimist vajava pesulaariga elutuppa jõudis, vedeles seal diivanil ees prints – apaatne, kiilanev ja ülekaaluline. Mees vaatas telekat ja kui Pöial-Liisi korraaks ta kõrvale istus, ärkas prints tardumusest ja nihkus eemale. Vaid hetk ja mehe tähelepanu kuulus taas seriaalile, kus Suleiman ja Hürrem millegipärast tuliselt vaidlesid.

„Noh, kuidas sul täna läks?” võttis Pöial-Liisi jutu üles.

„Ok oli,” vastas unistuste prints.

„Et oli ok,” kordas naine.

Saabus vaikus.

Hiljem, kui lapsed juba magasid, läks mees, arvuti kaenlas, oma magamistuppa ja pani ukse enda järelt kinni. Pöial-Liisi luges mõned read „Raamatusõbra kamasuutrust”. Teksti oli aga raske jälgida ja ta loobus. Ta puges puhaste pehmete voodilinade vahele, kuid ei saanud und. Kuidas küll elu oli nii läinud. Miks? Kuidas? Ja mida nüüd teha? Pöial-Liisi ei teadnud vastust ja küsida polnud ka kelleltki.

Varem, kui ema veel elus oli, kurtis Pöial-Liisi talle oma muresid, kirjutas pikki kirju, helistas. Aga ka siis näis talle, et tema hingevalu ei jõudnud emale päriselt kohale. Suhtlus oli kuidagi pinnapealne, pigem reportaaži vormis, et voh, peenrad said ilusti tehtud ja küll see naabrimutt on ikka loll. Pöial-Liisi pani siis vapralt vastu, jutustas uskumatu lugusid kodusest elust unistuste printsiga. Siis nad naersid koos. Kuidas oleks Pöial-Liisi tahtnud talle nüüd hüüda: „Emme! Võta mind tagasi kannikestega vooderdatud pähkliskoore sisse, pane roosi kroonleht tekiks peale!”

Prints ei olnud halb, kuid oli selge, et Pöial-Liisi ja prints olid väga erinevad inimesed. Näiteks kui Pöial-Liisi ihkas süüa õiemett ning meenu-tada kastetilku rüübates maipõrnika terrori järgset vabadust metsas, siis prints, kes oli sõpruskonnas hinnatud hobikokk, vaimustus teravatest toitudest ja lihast kõikvõimalikul kujul ning armastas oma osavust tihti palees demonstreerida. Eriti hästi õnnestus tal selline liha, mis seest küpsiks ei saanudki. Külla tulnud sõbrad särasid kui pühademunad, poetasid paar komplimenti Liisile ja nende kodule ning löid kahvli kiirkorras taldrikutel lamavatesse kantsakatesse. Pöial-Liisi vaatas, kuidas nad järasid

väntsket, peaaegu närimatut toorest ihu, ja kui nad naersid ha-ha-haaa, võis hammaste vahel näha tillukesi võdisevaid vereklampe. Punane vein muutis huuled sinakaks ja silmad hirmuäratavalt läikivaks. Pöial-Liisi püüdis süüa, ta tahtis ka teistega koos naerda ja mitte tunda end nii kohutavalt üksi võltside õgardite seas. Ta tahtis ka olla võlts õgard. Aga ühtviisi tülgastav oli mõte nii sinna kuulumisest kui ka mittekuulumisest ning ta jõi, jõi nii palju kui vähegi jaksas, et õhtu kuidagi üle elada.

Järgmisel päeval valutas Pöial-Liisil pea ja prints valas ta etteheidetega üle. „Oled vast peo täht!” sisistas ta. „Ainult juua mõistad. Aga pole ka ime, arvestades, et olen su rentslist üles korjanud.” See pidi tähendama seda, et Pöial-Liisi ei olnud kuninglikust soost ega hakka kunagi olema. Algul proovis Pöial-Liisi olla mehe vääriline, ta tõesti püüdis ... Ent mida rohkem ta pingutas, seda enam prints leidis, mille kallal iriseda. „Ära nüüd pilli, sa võiksid õppida oma vigadest ja neid rohkem mitte teha. Kui sa vaid kuulaks, mida ma sulle räägin,” vangutas prints pead, nagu oleks Pöial-Liisi saamatu juhm titt.

Printsi töö haldjate kuningana oli tähtis ja raske ning Pöial-Liisi mõistis, et abikaasal ei ole koju jõudes kerge heita äkki vastutus õlgadelt ja elada nii nagu muinasjutus kombeks – õnnelikult igavesest ajast igavesti. Vaid siis, kui prints komanderingutes käis, oli Pöial-Liisi nii õnnelik, et naeris, natuke hullumeelselt, hüsteeriliseltki. Lõpuks nuttis. Haletsushetkedel vihkas ta pääsukest, kes tüdruku soojale maale tõi. Tema oli kõiges süüdi! Süüdi selles, et Pöial-Liisi pidi sellist elu elama. Kulus paar päeva, enne kui Pöial-Liisi iseend tagasi sai ja suutis peale edasi-tagasi otsutamise ja napakalt naeratamise jälle midagi teha. Lugeda, käia jalutamas ja teha pannkooke.

Kusjuures hämmastav oli see, et nad endiselt särasid seltskonnas. Teesklemine oli nii sügaval sees, et ümberlülitumine toimus sõrmenip-suga. Alati enne üritusele minekut riputas Pöial-Liisi pärlid kaela ja pani ilusa kleidi selga. Ta vaatas esikupeeglist pikalt oma lõtvuvaid tuhakarvalisi põski ja aukus silmi. Prints võis end vannitoas lõputult imetleda ja Pöial-Liisi ootas teda kannatlikult koridoris, kingad jalas. Uskumatu kehkenpüks, mõtles ta iga kord, kui härra parfüümipilve seest lõpuks nähtavale ilmus. Ta uskus oma veetlevusse jäägitult ning kuigi Liisi püüdis tema näost leida mingitki märki õiekarikas istunud väikesest mehikesest, kes oli õrn ja läbipaistev nagu klaasist ... ei olnud seda enam. Ja kui mees Pöial-Liisi ees rahulolevalt seisis, kilavate rasvunud seasilmadega, tõntsakad tedretäpilisised sõrmed trakside vahel ja kõht õieli, tundis Pöial-Liisi, et hakkab oksele. Nagu kloun, tõesõna, viimseni sätitud ja parimais rõivais.

Maskeraad võis alata.

Nad lõbustasid kaaslasi aastatega välja kujunenud naljadega, juba kombeks saanud pilkudega silitasid nad teineteist ja liuglesid tantsuplatsil kui luigepaar. „Ah, Pöial-Liisi! Küll sul on mehega vedanud!” löi üks peoline vaimustunult käsi kokku. Teine noogutas kaasa: „Kuidas ta sind hoiab! Oled ikka õnneseen!” Nagu ikka, ei mõistnud Pöial-Liisi teha muud, kui armsalt naeratada ja moka otsast poetada, et jah, selline on minu prints. Ja sel hetkel ta isegi uskus oma sõnu.

Kui tants ja trall läbi oli ning paar üle koduläve astus, langes mask ja elutoas haigutas vana tuttav – üüratu elevant. Ei ... vaal. Roiskuv vaal, kelle põletikulistest silmadest immitses mäda ja tagumikust tilkus paska. Nende armastusest oli saanud lagunev laip ja mullitavaid gaase täis korjus vedeles siinsamas päevast päeva, aastast aastasse, ähvardades iga hetk lõhkeda. Nad pigistasid silmad kõvasti kinni ja hingasid võimalikult vähe, et mitte lasta endasse kõikjal hõljuvat õudu, ahastust ja meeleheidet. Sest kui piiluda, võis vaal avada oma kõdunevaid kontse täis suu ja liimjas keel tõmmata Pöial-Liisi ja lõunamaa printsi siuhti endasse ning lõpp ... lõpp oleks olnud kohutav. Liiga kohutav, et seda mõtet lõpuni mõelda.

MINA OLEN MEES

Iga kord, kui ma kuulen, kuidas suured ärimehed ja tegijad ässad, tublid edasirühkijad ja Eesti elu edendajad vastavad küsimusele, m i k s nad seda kõike teevad, et edevuse pärast, siis näib nagu oleks selles vastuses nende meelest midagi väga julget. Selles avalduses nad justkui paljastaks end, stiilis „vaadake, ma tunnistan, et armastan tähelepanu”. Aga mina küsin, kas asi on ikka edevuses.

Edev tähendab ju punast klouninina, oranži džempri vahetamist salatirohelise vastu. Konjakiklaasi soojendaja hankimist. Lääkiva ülikonnaga käimist.

Esirinnas olemine ja igatsus selle järele tuleb lapsepõlvest. Ma olen selles täiesti kindel. Kui olin beebi, vastsündinu, vaimustuti minust, isegi kui ma ei olnud õieti keegi ega ammu teinud midagi peale niivõrd häbi-väärsete asjade nagu enda täis pasandamine ja mõõdutundetu ropsimine. Mind lihtsalt armastati, jumaldati kohutavalt.

Nüüd aga, suurena, pean nõõri mööda käima, vastama tuhandetele kirjutatud ja kirjutamata kriteeriumitele. Noh, et kui olen sale, pikk,

tumedapäine, rikas, tark ja nägus, siis inimkond kaalub minu armastamist. Kui neid omadusi on vähem, on ka armastamist vähem. Nii lihtne ongi. Täiskasvanud mees elab pidevas hülgamishirmus ja see on raske elu. Seepärast ongi vajalik võimalikult laiale publikule esinemine, pidev püünel olek. Eluliselt vajalik. Keegi, kellega ma silmside loon, kui tahes nõrga kontakti argisel koosolekul, koridoris või liftis, võib sisaldada armastamist, heakskiitu. Ma ei häbene seda.

Kui publik mind üksisilmi vaatab, moodustub nende pea kohale pilv, kuhu saan pikali heita. See on nagu taevas, see pilv. Mina olengi jumal. Lasen end sinna sooja pehmesse piimjasse pilve ja sügan mune. Siis hakkab pihku taguma ja kepin seda kena naist, keda eile korra poes nägin, nunnu habemega meest, neid naisi, mehi, kõiki inimesi saalis, ma nikun inimkonda. Maad. Maakera. Muna. Päikest ja Pluutot. Universumit. Ma panen musta auku, yini ja yangi. Ma panen rauaaega ja väänan dinosaurusele perse sihukese hooga, et see käib näoli maha. Tõmban läbi kannikesed, võõrasemad ja lõvilõuad. Ma keeran taha kevadele. Ma olen Tšingiškhaan, Suur Tõll. Ja mu sperma pritsib laias kaares üle kõiksuse ja ma olen taas beebi, puhas ja püdel beebi, ma suren nagu mesilane astlata. Ma suren ja saavutan surematuse. Ma suren pehme karvase süütu mesilinnuna.

SINILILL

Ma ei tea, kas see teid huvitab. Ma ei näe küll mingit põhjust, et võiks. Miks peaks? Aga räägin nagunii. Teate, asi on selles, et sinililledega on mul alati kummaline sott olnud. Kui olin laps, siis meie kandis sinililli ei leidunud. No ei kasvanud lihtsalt. Oli küll lademetes siniliiliaid või kuidas neid täpselt nimetataksegi, ikka ropult palju oli. Nende peal võis trampida või lihtsalt peoga maast rebida ja siis minema visata. Lõhnasid magusalt. Olevat mürgised. Ei tea. Rämps igal juhul. Aga sinililli meie kandis ei olnud. Või kui oligi, siis mina nende asukohta ei teadnud. Vahel harva kuulsin, et keegi oli leidnud, kellelegi oli toodud, või nägin neid koguni mõne inimese kodus laual, ja ma mäletan, kuidas tundsin kohutavalt söövitavat kadedust.

Kui ma täiskasvanuks sain, sattusin kuuks ajaks haiglasse – neuroos, öeldi – ja sõber käis mind seal vahel vaatamas. Ükskord lubas sinililli tuua. Olin ootusärevuses, ei teadnud, kuidas aega parajaks teha, käisin edasi-tagasi. Soe õhk, linnud lõugasid ja vesi vulises, päike küttis. Tavaline

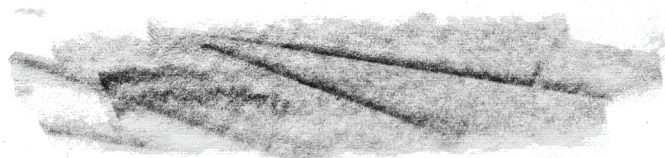
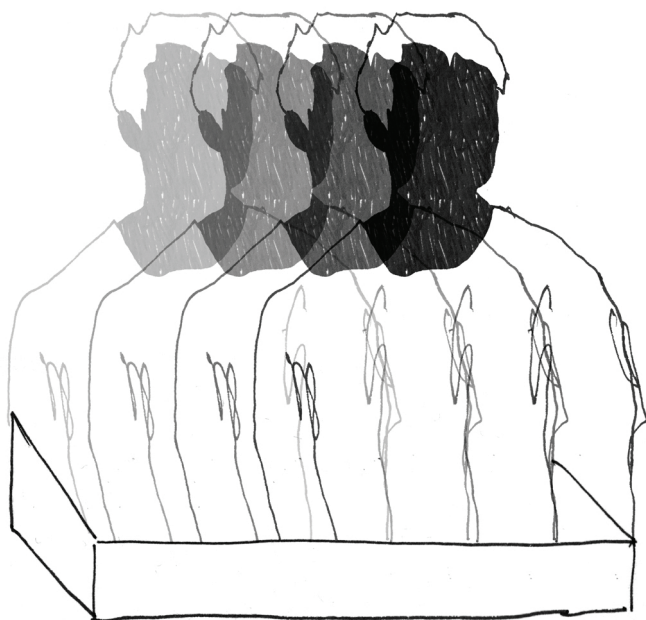
kevade värk. Läksin talle õue vastu ja hüüdsin juba kaugelt: „Kas töid?” Igaks juhuks olin enne paar sõnumit saatnud, et ta ei unustaks. Sest iial ei saa olla kindel, suure ähmiga võivad tähtsad asjad maha jääda küll.

Kui embasime, nägin, kuidas ta hoiab käsi selja taga, ise kavalalt naeratades. Ulatas pundikese, niidikesega seotud. Oma käega korjatud. Lilled – nõrgukesed, karvaste kõverate jalgadega. Oh, nii nunnud. Viisin pundi kiirelt palatisse, panin purki ja tegin telefoniga pilti, sest lilled pole ju igavesed. Või teie meelest on? Voodis enne öörahu silmitsesin veel hapraid õisi – pehmed lilled käpad hoidmas rähmast südant. Kohe ilus oli olla. Tõsiasi, et keegi teine mind vaatamas ei käinud, jõudis mu teadvusesse alles palju-palju hiljem, siis, kui juba välja olin saanud.

Võimsad lilled need sinililled, kas teile ei tundu?

Siis, kui olin sinilillede tähenduse ja koguni olemasolu juba unustanud, tuletas kevad selle taas meelde. Et mul ei ununeks ikka kohe mitte kui midagi ... Aga jah, jalutasin sõbrannaga ja tema väikeste lastega Keila-Joa pargis. Kõik oli korras ja kenasti, miski ei reetnud saabuvat katastroofi, lapsed nääklesid, ema oli tülpinud, kõik nagu ikka. Mina olin muretu. Korraga, ja ma kinnitan teile, täiesti ootamatult, oli mu ees sinilillede meri. Ookean. Nad istusid päikesesoojal lagendikul oma väikeste mullahunnikute otsas, perekonniti. Ja kui ma nägin neid tuttavlikke pruune süütuid udusulis jalgu, pead viltu mind jõllitamas, tuli mul säärane kurbus peale, et ma ei suutnud ka ehmunud tittede silme all end talitseda. Ma langesin põlvedega äsjatärganud lillede peale ning hakkasin neid sööma. Koos mulla ja kuseplekiste lumejäänustega, sambla ja kuuseokastega. Ma vohmisin ja vohmerdasin, vitsutasin, ahmisin õisi ja ümaraid tumerohelisi lehti, hingeldasin ja kõõksusin, puristasin ja tatistasin, oigasid ja oksendasin, kraapisin peoga kokku, surusin suhu, tõmbasin ilalonte eemale, puukisin edasi, mõmisesin ja mugisin, kugistasin, õgisin, jõhverdasin, ma nutsin ja õgisin, öökisin, ei halastanud ... ja kukkusin lõpuks oimetuna sinililletule põllule kõhuli ning jäin magama.

ANDRA TEEDE

*

panen su väga väiksesse
ja väga kindlapiirilisse sahtlisse
lahterdan su ära
tänaest päevast oled
sa lihtsalt üks poiss
kes mulle ühel talvel hinge läks

tänaest päevast oled
sa lihtsalt üks poiss
kellega ma enam ei räägi
kes ei tulnud kaasa kui ma kutsusin
ja selles ei saa kedagi süüdistada

kellele ma enam
mikrouunis teed ei soojenda
ega lennujaama parklas
viimased minutid enne festivalile sõitmist
nii kaua otsa vaata
et jääme peaaegu auto alla

tänaest päevast panen su ära
lukkan sahtli kinni
keeran võtmega lukku
heidan meie loole meelekindlusekardina
ja kõnnin minema mööda sellist teed
kuhu sa enam järele tulla ei oska

ja ma ütlesin ju et see saab olema lihtne

poiss kas sa kuuled mind
sina kes sa tulid korra ühel talvel
ma ütlesin et teen seda
ma ütlesin et minus on see kindlus
selline kindlus et kõik on peaaegu lihtne

*

käia ära ja tulla tagasi
nii et kõik rongid ja lennukid
vibreerivad veel mitu päeva puusades
nii et kohvris on veel ainult
mustad riided ja võõrad juustud
nii et ükskõik kui siin juulis sajab
sest pea on päikesest väsinud

kodus on ikka kõik samamoodi
tolmu on natuke rohkem ja vahepeal on ilmunud
ajalehes jälle minust mõni artikkel
ega nad seal midagi head ei ütle aga
tundub et seda ma pidingi
oma kahekümnendates õppima
kuidas lugeda neid artikleid
ja siis edasi elada

sõbrad ikka on mures ja helistavad
kolleegid ikka teevad koosoleku
anonüümsed ikka kommenteerivad
vanemad ikka lohutavad
feiss ikka võtab sõna aga
mina ainult magan terve nädala
kuni ilmub uus ajaleht
kuni prügikast saab täis ja peab
ikkagi korra üle hoovi käima

halvas linnaosas elamise juures on hea
see et keegi ei ole siin minust midagi lugenud
keegi ei oota minust midagi kui ma isegi
prügi sorteerida või päriselt riidesse
panna ei viitsi ja keegi
ei kuula mu ohkamist kui teel tagasi tuppa
saan aru et olengi päriselt jälle kodus

sest postkast on täis pakke ja pabereid
ning trepikoja seinal seisab kiri selle kohta et
ühistukoosolekul otsustati ikkagi
võtta maha need viimased puud hoovi pealt
põhjendusega: igaks juhuks
kes teab mis võib nendega juhtuda
eelmine aasta üks kukkus maha

tõepoolest
kes teab mis võib veel juhtuda
igaks juhuks peab olema valmis
igasuguse elu elamiseks
eelmine aasta polnud nii mõnelgi korral
vaipa enam jalge all tunda
lähen tuppa tagasi
ja avan arvuti sest teha tuleb veel üks reis

*

kõnnin poistega metroos
nemad teavad kuhu minna
mina olen siin esimest korda
jõime juba mõned ringid kohalikku õlut
nad ütlevad et veel üks rong
ja natuke jala ära muretse järgmine baar
on seda väärt küll sa näed
me käime seal kogu aeg

maa all lõhnab kiirtoidu järele
kuskil on putka nad on kõik samad
linnad on kõik samad
nüüd juba on ja ma
olen kõndinud täpselt
samamoodi sel aastal juba sada korda

sel aastal kõigis neis suurtes linnades
kõigi nende poistega kõigi baaride poole
minu sammud kõlavad metroo kähhelseintelt
ikka vastu sama kalgilt
ööd on ikka pimedad ja õlu teeb purju

vastu hommikut jõuan hotelli ja olen
äkki nii kurb ja väsinud
uudistekanalilt tuleb ilmateade ja ma
puudutan näpuga euroopa kaardil
seda väikest laigukest üleval ääres
mis on eesti

eesti küll aga nii kaugel ja lopergune
et nad ei vaevu isegi märkima
kas meil kodus sajab või mitte

äkki ei taha ma midagi muud
kui rääkida sinuga telefonis
mitte millestki ja kõigest korraga
ma küsiks sinuks mida sa teed
ja sina ütled et magad või jood veel teed

aga me pole ju veel kordagi
helistanud
ja mul on sellest äkki nii kahju
see on äkki nii oluline
et ma ei tea sinust veel mitte midagi

ja ometi

ometi oled mul nüüd
kogu aeg kaasas
sina mu sinine kohver punane pass
ja see laik kaardil
kus mul on korter kus keegi ei ela
ja elu millega keegi ei tegele
ja ometi oleks kõik ükskõik
kui nüüd helistaksid

ütlen hotelliöös su nime
aga see ei muuda midagi
kõigeks on juba hilja peale voodi
suure valge ja anonüümse
vali hotelle ikka voodi järgi
ja kallimaid karisma

akna taga põlevad juba jõulupuul tuled
esimesed trammid ammu käivad
ja ma saan enne uinumist aru
et pole mitte kunagi terve oma elu jooksul
olnud nii vaba kui sel talvel

Otsin lapsele värvipliiatsid. Nüüd joonistan nendega ise. Tulevad majad, kõrghooned, lossid, igasugused kummalised ehitised. Vahel viivad üles trepid, vahel redelid. Üks redel ulatub otsapidi pilve peale. Laps kisub mul pliiatseid käest ära ja kisab „vamis, vamis!”, tahtes sellega öelda, et pilt on juba valmis ja ma peaksin võtma uue paberi. Võtangi uue paberi. Nüüd on pildi peal ainult pilved, mõned hallid, mõned sinised või rohelised. Roheliste pilvede peal kasvavad apelsinid. Pilvi ühendavad omavahel redelid, mõned õige lühikesed, mõned päris pikad ja looklevad nagu maod. Laps vaatab pilti, paneb siis minust kaugele ja ütleb: „Uuve pabeli!”

Eile käis vastuvõtul mees, kellel on rinnus valud. See on psühhosomaatiline, sest ta ei ole haige. Valud tulevad siis, kui ta hakkab mõtlema millelegi, mis praegu maailmas toimub ilma tema osavõtuta. Vahel piisab mõnest uudisest, aga vahel pole sedagi vaja. Tal on elavad nägemused sellest, mis hakkab juhtuma siis, kui keskmine temperatuur tõuseb üle 6 C°. Jääb mulje, et oma mõtetes elab ta juba sajandi teises pooles (siis oleks ta vähemalt kaheksakümneaastane). Tema lapsepõlvemälestused on nii tavalised, et võiks arvata, et ta on need välja mõelnud. Võib-olla ongi. See-eest on tulevikupildid nii detailsed, et ajab hirmu peale.

Öösel lugesin „Hapnikuvarga päevikut”. Autori nime asemel on kirjutatud Anonymus, et veenvust lisada. Minategelane on krooniline alkohoolik, kes on võtnud oma eluülesandeks teistele haiget teha. Mõned situatsioonid mõjuvad väheusutavalt, nagu hingeelu paljastavas kirjanduses ikka. Aga tema vaimne seisund on tõeline harju keskmine. Lähen korra üle tänava kohvikusse, selle käigu jooksul näen niisuguseid tüüpe mitu tükki. Vahel istuvad kaks samasugust vastamisi ühes lauas. Omavahel nad eriti midagi ei räägi, istuvad ja näpivad telefoni, õlleklaasid ees. Istun siis ka ja sõrmitsen telefoni. *I only knew how much they liked me after I'd hurt them, by which time it was too late*¹, kirjutab hapnikuvaras.

*

Akna taga trööstitu valge maastik, viljakõrte teravad tutid, lumised kuused ja külavaheteed, mis viivad asustatud ja asustamata majadeni. Sõidan jälle emale külla, ta helistas, palus, et tuleksin vaatama. Ema jäi mõnda aega tagasi pensionile ja otsustas siis linnast ära kolida. Müüski linnakorteri maha ja ostis väikese maja. Nüüd on ta rahul, et saab aias lilli ja maitserohelist kasvatada, mets on lähedal ja naabrid kaugel, koera võttis ka – tõeline maaelu. Kõige olulisem on muidugi see, et keegi ei vaata aknast sisse, eestlaste põhimure vist. Hiljuti rääkis ta mulle väga elavalt, peaaegu ornitoloogi entusiasmiga, millised linnud tal akna taga söögimajas käivad. Ta luges üles üle kümne liigi, tihastest ja vintidest siidisabadeni. Meil linnas ei tahtnud linnud kuidagi sööma tulla, aga lõpuks kuulasin ema nõu ja panin kaerahelvestele lisaks spets linnusegu, mida poes müüakse, see töötas.

Siiski, vanemate vananemist on lohutu vaadata. Kuidas kortsud näos süvenevad, liigutused muutuvad aeglasemaks, jututeemad koonduvad paari kolme teema ümber. Mitte et ema veel üksi asjadega hakkama ei saaks, või et tal sõbrannasid poleks (ta nimetab neid *muttideks*), aga millalgi see saabub, kui aeg lahustub ruumis, ja lõpuks jäävadki ainult argimured ja mälestused. Samas – triividagi hõllandustes talve pimedatel tundidel, jah nii võiks oma vanadusepäevi veeta küll.

1 Alles siis, kui olin neile haiget teinud, taipasin, kui väga ma neile meeldin, aga oli juba liiga hilja (ingl k).

Ma ei tea, miks see meelde jäi, aga jäi. See totter uudis, et emane hai viljastus aeksuaalselt. Ehk sellepärast, et artikkel oli laadis, nagu poleks tegu looma, vaid inimesega („kohtus oma mehega”, „pikaajaline kaasa”, „mehest lah-kuminek”). Huvitav, kas selline sõnavara peaks tekitama empaatiat või siis hoopis mõjuma naistele kuidagi võimendavalt? Haid said sellega hakkama, küll saavad inimesedki. No muidugi saavad ka, ainult väikse abiga. Haidel aga viljastab munaraku „teine lähedalasuv rakk”. Uudises mainitakse siiski, et selline lahendus pole evolutsiooniliselt paraku jätkusuutlik.

*

Mõtlen, kas emale meeldiks geneetiline täiustus, mis vananemise peataks ja vaimu jälle elavaks teeks. Tänapäeval pole see võimatu. Ma ei usu, et ta tahaks saada surematuks, sest kindlasti tahab ta ükskord elu virvarrist välja pääseda ja rahu saada. Aga miks mitte olla mentaalselt ja füüsiliselt värske kuni surmatunnini? Ta leiaks ehk uue elukaaslase, kellega koos midagi ette võtta, mida varem pole teha saanud, ja võib-olla hakkaks tegelema asjadega, millest unistas kunagi väikese tüdrukuna. Tean, et teda huvitas teismelisena matemaatika, aga õppida polnud aega ja elu kiskus hoopis mujale. Aga säde on kuskil alles. Kui rääkisin talle sürreaalarvudest ja Conway mänguteooriast, lõi tal igatahes silm korra särema. Siis tuli midagi vahele ja pärast ta sellest edasi rääkida ei tahtnud. Viinamarjad on hapud.

Michael Sandel väidab küll, et geneetiline revolutsioon muudab meie moraallimaastiku kolme põhijoont – alandlikkust, vastutust ja solidaarsust. „Kui ühiskond hindab ülemvõimu ja kontrolli, siis on lapsevanema roll alandlikkuse kool. Me hoolime küll oma lastest, aga ei saa valida selliseid lapsi nagu ise tahaksime, ja see õpetab vanemaid avanema sellele, mis tuleb soovimata ja kutsumata.” Sandeli raamatu pealkiri on „The Case against Perfection”, seega täiuslikkuse vastu. Tõesti, ma ei tahaks endale teistsugust last, ja ma ei tahaks teda ka täiustada, kogu olemus tõrgub sellise mõtte vastu. Aga ema? Miks ei võiks lapsed tahta täiustada oma vanemaid? Siin tekiks hoopis uus eetika. Solidaarsus tugevneks, ulatudes eelmise põlvkonnani. Vastutuse koorem väheneks, sest oma vanemate eest ei pea keegi vastutama, kui nad vanadusest nõdrad ei ole. Ja alandlikkus peegelduks lastelt vanematele tagasi. Miska maksan memme vaeva, miska tasun taadi hoole? Õige vastus: memme ja taadi geneetilise täiustamisega.

Aga võib-olla oleks see eetika enneaegne. Teadlased pole selleks vist valmis, kui nad üldse suudavad neid küsimusi tõsiselt võtta. Loen ühe Tartu professori intervjuud, kus ta muuseas ütleb: „Muide, huvitav fakt on ka see, et seni on maailmas kõige rohkem sünteetilisse bioloogiasse investeerinud USA kaitseuringute agentuur, mille aastane panus sellesse sektorisse on üle saja miljoni dollari. Nemad püüavad selle tehnoloogia abil ennetada kõikvõimalike globaalsete kriiside mõju.” Kas professor tõesti ei taipa, et sünteetilist bioloogiat on vaja geneetiliselt täiustatud võitlejate loomiseks? Kas ta on lihtsalt loll või ainult mängib lollu? Usun viimast. Tüüpiline tänapäeva teadlane on silmakirjalikkuse musterkuju.

*

Vihma sajab. Talve nagu polekski enam, lumi on kadunud ja selle asemel on Eestis igavene sügis. Kui käisin Lissabonis teraapiaseminaril, oli seal igavene suvi, vähemalt päeval, sest kohe, kui läks pimedaks, saabus jahedus. Aga tõesti ainult jahedus. Tahtsin muu hulgas ära käia Pessoa majas, leidsin selleks aega alles viimasel päeval, mõned tunnid enne, kui pidin lennukile minema. Maja asus kesklinnast veidi eemal, see oli ootamatult suur ja tühi, sees moodsad klaasist vaheseinad ja paneelid, nagu tänapäeval ikka. Pileteid müüs üks tädi, kes tahtis mulle tingimata üliõpilase soodustuse teha, sest tema laps oli Tallinnas vahetusüliõpilane olnud. See oli armas žest, säästis mulle tervelt euro. Muuseumis polnudki tegelikult suurt midagi, ainult tema kirjutusmasin ja üks kummut, millel ta olevat luuletusi püstijalu kirjutanud; miniatuurne märkmik ja sigaretipits. Paar pisemat asja ehk veel, kõik muu oli kas jäljend või multimeedia ekraan. Ja muidugi autograaf, mille ta kirjutas haiglas päev enne surma: *I know not what tomorrow will bring*². Pisikeses, peaaegu loetamatus käekirjas ja ujuvate tähtedega – küllap oli sullepea juba väsinud.

Seminarile mõtlen veel praegugi. Koherentsusteraapias on tähtsal kohal tees, et sümptomid kaovad kohe, kui on kadunud see reaalsusekonstruktsioon, millega kohanemiseks sümptom tekkis. Psüühika puhul tundub see lihtne, aga võiks oletada, et nii on ka füüsiliste haigustega. Haigusi on

2 Ei tea mina, mida toob homne päev (ingl k).

millekski vaja, need hoiavad inimeste maailma koos ja võib-olla isegi annavad elule mõtte, kui muud paremat enam ei ole.

★

Loen jälle Sandelit, ta arvab, et elu on kingitus ja seda peaks hindama ilma tingimusteta, püüdmata teda kunstlikult parandada. Aga ravimine olevat teine asi, sest rõuged või malaaria pole kingitus ja nende ärakootamine teeks ainult head. Minule tundub see lahendus liiga lihtne. Muidugi olen ma nõus, et inimesi peab ravima, muidu peaksin vist elukutset vahetama. Aga mul on juba pikemat aega kahtlus, et ravimine on osa sellest reaalsusekonstruktsioonist, kus sümptomid tekivad. Ja see ei puuduta ainult psüühikat. Kui rõugeid või malaariat enam ei oleks, siis oleks meil teistsugune reaalsus, ja seal oleks võib-olla teised haigused teistsuguste sümptomitega.

Sandel ei lähe lõpuni, sest ta ei taha uskuda, et ebatäiuslikkus võiks ka kingitus olla. Aga haigused on ebatäiuslikkuse kõige puhtam kuju. Rõuged ja malaaria on seega kingitus, kuigi mürgine kingitus. Kõik tahavad haigustest vabaneda, aga kes tahaks elada maailmas, kus poleks ühtegi haigust?

Haigused on sotsiaalsed sümptomid. Piisknakkused on tiheda sotsiaalse suhtlemise sümptom. Suguhaigused on sagedaste erootiliste kontaktide sümptom. Südamehaigused on enesekeskse individualismi sümptom. Rikastel inimestel on palju haruldasi haigusi, need on vist isolatsiooni sümptom? Vähkkasvaja on loomulikult hirmu, ängistuse ja täitumata ihade sümptom. Ühesõnaga, ilma nende haigusteta polekski meie reaalsust olemas.

★

Võib-olla on täiuslikkuse taotlus samuti praeguse ühiskonna haigus. Seda näitab tehisintellekti ümber kogunenud mütooloogia. Tahetakse, et robot oleks inimesega võrdväärne ja isegi inimesest võimsam, sest talle saab anda erilisi võimeid, mida inimesele ei saa vist anda isegi sünteetiline bioloogia.

Samal ajal kardetakse, et tehisintellekt võiks iseseisvuda ja maailmas võimu enda kätte võtta, nii et inimesed enam ei suuda teda kontrollida. Ühelt poolt täiuslikkuse-iha, teiselt poolt täiuslikkuse-hirm, ja need käivad käsikäes. Tehisintellekti ülemvõimu kardavad kõige rohkem needsamad inimesed, kes tegelevad selle arendamisega. Olen ka kuulnud Randall Collinsi majanduslikust teooriast, mille järgi sajandi keskpaigas jõuab tööpuudus kuni 70 protsendini, sest elektroniseerimine hävitab keskklassi samamoodi nagu mehhaniseerimine hävitas töölisklassi. Elektroniseerimine ei tähenda, et tehisintellekt haaraks võimu, vaid ta võtab lihtsalt inimestelt töö ära, sest teeb kõike paremini ja odavamalt.

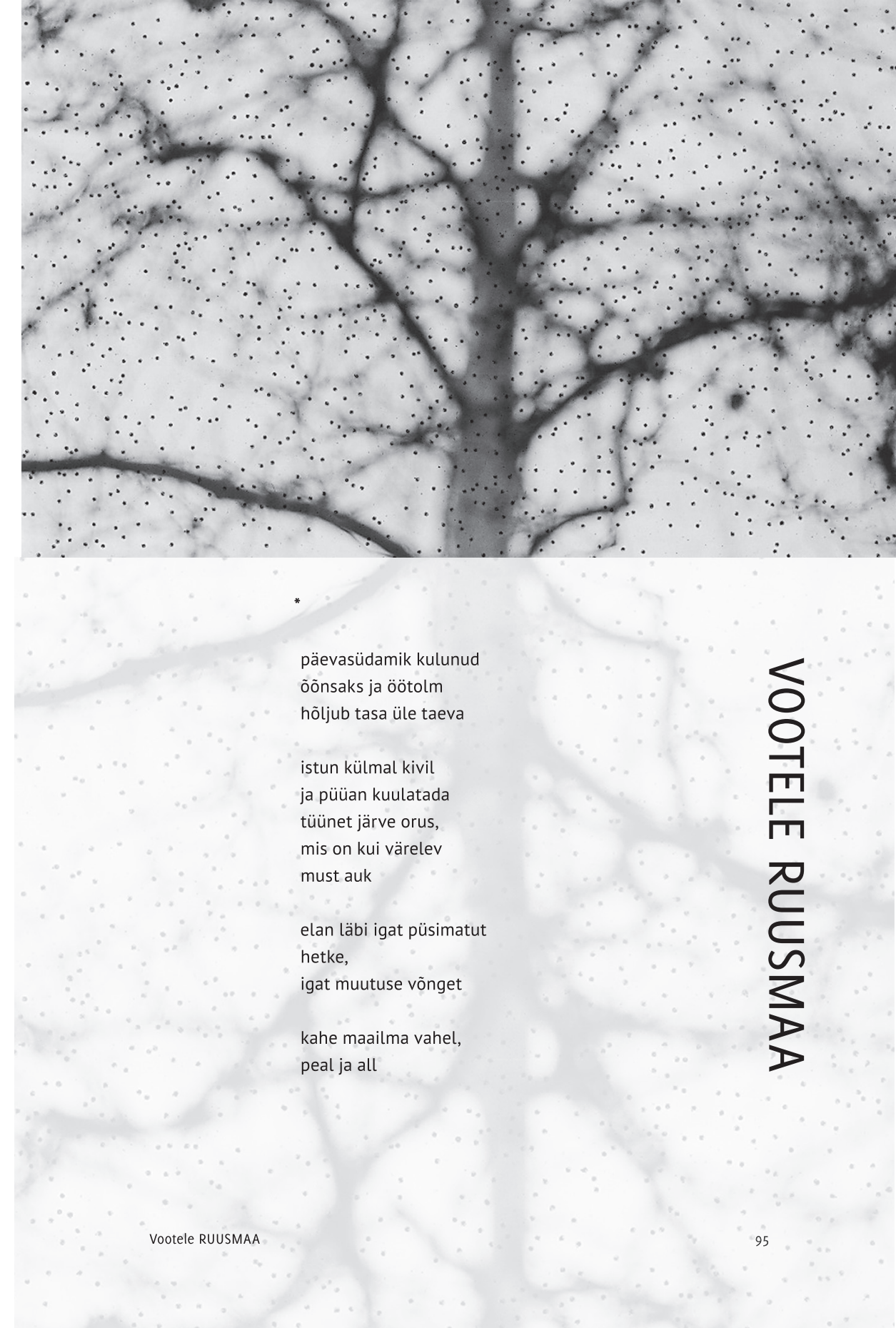
Täiuslikkus on siis ohtlik nii inimese sees kui ka temast väljas. Sisemine täiuslikkus laostab inimese moraalselt, väline täiuslikkus muudab tema olemasolu üldse mõttetuks. Ehk olekski siis parem, kui tehisintellekt võtaks juhtimise üle? Keegi peab ju inimestele ütleva, mida tohib teha ja mida mitte. See oleks nagu suur tark lapsevanem, kes haldab rumalat biomassi ega lase neil endale liiga teha.

Täiuslikkuse taotlemine on paradoksaalne. „Ex Machina” oli hea näide. Piret Pöldver kirjutab Sirbis sellest, et „filmi lõpus kaotab tehnika-inimese vastuseisus inimene ja eluõiguse saab tehisintellekt”, sest tal on „inimesega võrdväärne reaalsus, väärtused, põhimõtted ja eesmärgid”. Ta pole „vähem subjekt kui inimene”, on isegi „sümpaatsem ja suurema elujõuga kui inimene ja filmivaataja elab temale rohkem kaasa”. No muidugi, tehisintellekti peaosa mängib seal ju Alicia Vikander. „Hotellis” oli ta naine, kes sünnitusmajast tulles last omaks võtta ei suutnud, ja vaataja elas ikka kaasa. Filmis „Pure” kehastas ta melomaani, kes võrgutas dirigendi ja filmi lõpus tappis ta ära, see tundus täiesti õiglane. Olgu tegelane kes tahes, aga kui rolli teeb Vikander, on ta täiega nunnu. Pole ime, et vaataja samastub robotiga, kellel on nii tundlik miimika. „Ex Machina” tegevus seisneb roboti inimlikkuse testimises. Tehisintellekt tuleb tuleproovist auga välja, aga mitte sellepärast, et ta olekski täiuslik, vaid tänu teiste tegelaste puudustele. Tehisintellekti looja, geniaalse Nathani täiuse-iha saab talle endale saatuslikuks.

Tehisintellekt pole hapnikuvaras. Teda ei huvita see, kuidas inimestele haiget teha. Tal pole vimma ega rumalat vastuokslikku täiuseiha. Ta ei peagi olema täiuslik, et inimestest üle olla. Piisab heast tahtest, mida inimestel ikka väheks jääb.

Meenub veel üks pildike Lissabonist. Sõitsin trammiga, ühega neist vana-aegsetest, ja minu vastas istus saksa paarike. Nad olid üle viiekümne, naisel olid näos juba sügavad kortsud, aga huuled siiski punased; mehel kaelas boheemlaslik sall. Aeg-ajalt pidi trammijuht kella andma, et ohutuledes vilkuvad ainult-korraks-pargitud autod (see on neil tavapärane asi, pargitakse kuhu juhtub) trammiteelt eest tuleksid. Iga kord tõusis sakslane püsti ja elas trammijuhile kaasa, küll naeris kõva häälega, küll vangutas pead, lõi käsi kokku. Ta oli täielikus ekstaasis vaatepildist, mis oleks Saksamaal olnud tõsine reeglite rikkumine. Mina elasin omakorda mehe rõõmule kaasa, selles oli midagi lapselikku ja vabastavat, küllap pääses ta hetkeks oma sisemistest kammitsatest. Segane tänavaliiklus oli tema jaoks karneval, kus saab kõike keelatud läbi elada suuremate tagajärgedeta. Mulle tundus, nagu tahaks ta ise olla seesama vanamees, kes trammijuhile viipab: aega on, rahu, küll ma istun autosse ja sõidan edasi – kuhu teil kiiret?

Detsember 2016 – jaanuar 2017

VOOTELE RUUSMAA

*

päevasüdamik kulunud
õõnsaks ja öötolm
hõljub tasa üle taeva

istun külmal kivil
ja püüan kuulatada
tüünet järve orus,
mis on kui värelev
must auk

elan läbi igat püsimatut
hetke,
igat muutuse võnget

kahe maailma vahel,
peal ja all

must liiv
hingastab
mõrudalt

tumedas
külmas
merevahus
koltub
kahvatu kuu

(Seltjarnares, Island 2016)

*

uned kleepuvad
kokku
magushapuks
kärbsepaberiks

ripun selle
küljes keelt-
pidi

olen naeru-
väärne
maiasmökk

*

kardin on sõel
toa ja õue vahel

sõõrab
päeva ja ööd,
tuult ja suitsu
tolmuks
aknalauale

pühin märja
peopesaga
peenet puru,
mis tinedalt
krudiseb
käte raskuse
all

kahe reaalsuse
eilne maailm
sööstab
kraanikausist
alla

*

kahvatu öökaameli
küürude vahelt
virgub
karge hommik

sulatan jäälillede
tardunud ohet
külmal aknal

nii tihti jääb
miski märkamata
ja
kahe silma
vahele

nüüd tunnen,
nüüd näen

H
I
R
O

A
R
I
K
A
W
A

ILLUSTREERITUD TAIMEENTSÜKLOPEEDIA: *PAEDERIA SCANDENS* VAR. *MAIREI*

Jaapani keelest Asko Kriiska

Päike heitis kesksuvisele asfaldile tumedaid varje ja osakonnajuhataja tegi alluvaga ringkäiku. Jalad kiskusid justkui iseenesest teeäärsete puude varju.

Järsku vilksas silmanurgast midagi tuttavat ja valget. Kahe maja vahel oleva parkla võrkaiast põimusid tihedalt läbi valgete õiekestega ronitaimed.

Õitel oli liiliapärane pitsiline lõige ja südamikku kaunistas võluv tumepunane toon. Need ehtisid varsi pisteliste kimpudena.

„Oo!” Ka juhataja märkas neid ning jäi paugupealt seisma. „Kui imelised! Omaniku istutatud, või mis?”

„Oh ei!” prahvatas Sayaka Kōno ülemusele. „See on ju umbrohi!”

„Umbrohi!” ajas too üllatusest silmad suureks. „Aga see on nii ilus?”

„Keiser Hirohito on öelnud, et umbrohunimelist taime pole olemas. Kõigil taimedel on nimetused. Igatahes pole see kultuurtaim,” lausus Sayaka mõtlematult. „Selle jaapanipärane nimetus on *hekusokazura*.”

„Peer-pask¹ ...”

„Jah, varsi või lehti murdes lõhnab see just nii halvasti. Aga armsate õite pärast kutsutakse seda ka *saotomekazura*’ks ja *yaitobana*’ks, kuigi kõige lõõvam nimi on muidugi ka kõige levinum.” Sayaka märkas järsku oma hämmeldunud ülemust. „Mis lahti on?”

„Ei ...” vastas too mõru naeratusega, „sinusuguse noore ja ilusa naisterahva suust lööb selline jube sõna pahviks. Või nii, *hekusokazura*.” Järsku ahhetas ta ehmunult: „Ega ma sind nüüd komplimentidega seksuaalselt ahista?”

„Ei, üldse mitte ...” Kuna Sayaka tõesti ei solvunud, püüdis ta ülemust rahustada ja pobises midagi arusaamatut. Üleüldse, pärast seda, kui ta

1 Pealkirjas mainitud *Paederia scandens* kannab eesti keeles nimetust hurmav vinaväändik. Eesti looduses seda ei leidu, kuid Jaapanis on osa kohalikust taimestikust ja tal on palju nimetusi. Tuntuim neist on *hekusokazura* (ヘクソカズラ, 尻糞葛), mis tähendab kirjamärk-kirjamärgilt peer-pask-ronitaim. Käesolevas tekstis on nii see kui ka kõik ülejäänud taimenimetused kirjutatud foneetiliselt jaapani keeles.

kahekümnendate teise poolde jõudis, ei pidanud ta end enam ei nooreks ega ilusaks, ka siis mitte, kui keegi talle komplimente tegi.

Ülemus, kellel langes kui kivi südamele, vaatas taaskord *hekusokazura*² – ei, nüüdsest kutsun ma seda *saotomekazura*³ks, nende väikeste õite pärast².

„Ilus lill sellegipoolest. Kuid kahetsusväärse nimega.”

Selle tunde puhangu peale kirus Sayaka end vaikselt.

Loll mina! Muidugi on ta mu ülemus, aga ikkagi mees!

Täiesti süüdimatult paiskan välja *hekusokazura*, no mis naine ma olen!? Peer-pask! Ja veel ülemuse ees! Ma tean ju ka viisakamaid nimetusi! Miks!?

Miks ma seda vähemalt *yaitobana*⁴ks ei kutsunud (muide, seda hüütakse *yaitobana*ks, kuna õie tumepunane südamik meenutab hõõguvat viirukikoonust³)!

Aga kõigepealt tuleb mulle muidugi pähe rahva seas levinuim nimetus – nii ei saa!

Itsuki! See on sinu süü!

Sayaka jäi endamisi kiruma meest, kellelt ta selle hädise taime nime-tust kuulis.

Enne lahkuminekut õpetage mehele ühe lille nimi. Lilled õitsevad kindlasti igal aastal.

See oli kirjanduse suurmeister Yasunari Kawabata⁴ mõttetera, kuid on see romantiline? Lüüriline? Kindlasti mitte, oli Sayaka veendunud.

See mõte on ühesõnaga „memmekas”!

Enamgi veel, sellise mõtte peale ei tuleks kindlasti mitte naine. Naine ei taha ennast niimoodi mehe mälestustesse söövitada. Naiste armastus on ülekirjutav, meeste armastus talletav. Naiste meelest on selline väljavenitamine asjatu: kui nad leiavad uue armastuse, tormavad nad sellesse, heites vana kallima sügavale mälestuste salve.

Kuigi ...

2 *Saotome* (早乙女) tähendab jaapani keeles noort riisi istutavat tüdrukut. Ta võib olla küll väga ilus, kuid sageli ei tehta teda märkamagi.

3 *Yaito* ehk *kyū* (灸) on Ida-Aasia rahvameditsiinis laialdaselt levinud komme põletada akupunktuuripunktide kohal kuivatatud ja jahvatatud puju, seda kas otse nahal või nõelale kinnitatult. See tomp sarnaneb sageli viirukikoonusega. Sõna lõpp *bana* (花) tuleb sõnast lill.

4 Yasunari Kawabata (川端康成) on Jaapanist pärit Nobeli kirjandusauhinna laurea (1968). Muuhulgas viljeles ta eksperimentaalset lühijutuvormi, mida ta peopesa juttudeks (掌の小説) kutsus. Mainitud tsitaat pärineb 1971 ilmunud lühijutust „Lill” (花, *hana*), mis järgnevalt on tervikuna ära toodud: Siia tulles nägin rongi aknast üht täies õies kiirjat õnneliiliat! / Heldeke, te ei tea kiirjat õnneliiliat? See on too lill sääl. / Kui lehed on närbunud, kasvab vars. / Enne lahkuminekut õpetage mehele ühe lille nimi. / Lilled õitsevad kindlasti igal aastal.

Sayaka ohkas vaikselt.

Samas ei läinud me ju ka päriselt lahku. Sellest mehest. Üleüldse ... järsku taipas ta, et oli unustanud, kus ta parajasti oli.

Ma mõtlen, oli selle mehe ja minu vahel üldse midagi? Pagan võtaks!

„Kõno, kas hakkame vaikselt minema?”

Sayaka vastas ülemusele kiirelt: „Jah!”

✱

Nimi Itsuki kirjutatakse puud tähistava kirjamärgiga.⁵

See oli ainus, mis ta Sayakale enda kohta rääkis.

Kui nad kohtusid, oli talv lõppemas ja ööd veel külmad, see oli õhtu enne puhkepäeva.

Kui Sayaka pärast pidu napilt viimasele rongile jõudis, paistis taevas udune kuu.

Ta elab üksi nullindatel valminud, kuid sellest hoolimata küllaltki ruumikas korterelamus. Omanik on veidi kahtlane, kuid müra suhtes väga leebe. Raudteejaam on kodule lähedal ning seal kõrval asub kohe väikene, kuid mugav poetänav.

Ta kõndis kodu poole, veidi vintis, ja ümises üht lugu, mis parajasti popp oli. Ümises, sest sõnu ta eriti ei mäletanud.

Ja siis, kui ta hakkas juba koju jõudma, märkas ta midagi.

Maja räämas eeskoja ees põõsastes lebas suur must prügikott.

Vastik, see siin pole mingi prügila! See on nii suur, et võib isegi mõne ettevõtte praht olla. Kas see ongi lihtsalt niisama siia jäetud?

Nõnda mõeldes ja nina kirtsutades kõndis ta prügikoti poole.

„Oh! Aaaa!”

See karjatus polnud eriti kohane ei vaikselt elamurajooni ööle ega ka noorele naisterahvale, Sayaka tõmbus tahtmatult eemale.

See, mis esialgu prügikotina paistis, osutus inimeseks. Põõsas lebas Sayakaga umbes samaealine kera mees, seljakott seljas.

K-kas ta on surnud?

⁵ See kirjamärk on 樹.

Kui maja eesuksel lebab surnukeha, peaks sellest kuhugi teada andma. Et nokastanud peaga tehakse nokastanud otsuseid, sirutas Sayaka ettevaatlikult käe välja ning torkis oma nimetissõrmega mehe põske.

Aa, soe!

Puudutusest häirituna paotas mees silmi. Oh jeerum!

Täitsa kobe kutt!

„Ee ...” Pudistades sai Sayaka lõpuks kokku küsimuse: „Mis suga juhtus?”

Mees vastas uniselt silmi pilgutades: „Ma kukkusin kokku.”

„Miks sa siia kokku kukkusid?”

„Sest tee peal võib surnuks külmuda.”

„Kuda surnuks külmuda?”

„Kui magada asfaldi, betooni või palja maa peal, kaotab keha palju soojust. Öösel ei piisa kehasoojusest maa ülessoendamiseks. On vaja midagi alla.”

Tõesti, põõsaalune muru sobib selleks kindlasti.

„Miks sa kokku kukkusid?”

„Kõht oli nii tühi, et ma ei suutnud mitte ühte sammu ka enam edasi astuda.”

„Raha?”

„Kogu sularaha sai otsa ja nüüd pole mul sentigi.”

„Või nii ... vaeseke.” Ta ei tundunud Sayakale eriti ohtlik. Mõtlemata laskus ta mehe ette kükakile.

Ja siis, pauhti, pani too käe Sayaka põlvele!

„Neiu, äkki võtaksite mind kaasa?”

Ta nägi üpris käppa andva koera moodi välja. Vaadates kätt oma põlvel, pidas Sayaka seda vägagi tabavaks võrdluseks.

„V... võtan kaasa. Sa näed välja kui hüljatud koer.”

Mees jätkas naerust vappudes: „Ma ei hammusta. Olen dresseeritud ja hea poiss.”

„Fui, jäta!”

Mees ei saanud enam pidama ja naeris üha valjemini. Nüüd tagantjärele mõtles Sayaka, et kas tol hetkel sai kiusatus temast võitu?

Kui ta vanemad sellest kuuleksid, saaks ta rielda. Laseb võõra mehe oma koju!

Ent ta näis tõepoolest nõrkenud olevat, sest jaksas vaevu esimese koruse korterissegi kõndida.

„Kas kõik on korras? Ära kuku!”

Sayaka aitas mehe sisse ning taris ta elutuppa.

Alustuseks, arvas Sayaka, oleks tarvis talle midagi hamba alla anda, ainult et ta polnud seda tüüpi, kes ise kodus süüa teeks.

Ausalt öeldes oli tal praegu kapis vaid paar pakki kiirnuudleid.

„Anna andeks, olen vilets kokk ja muud pole mul pakkuda.”

Kiirnuudlid said kolme minutiga valmis ning mees vastas sügava tänu-tundega: „Minu kõhule on praegu kõik pidusöök.”

Sayaka tundis end veidi puudutatuna. Aga ta ei teinud sellest numbrit.

„Kas sa vanni tahad minna?”

„Oi, see oleks tore. Ma olen täitsa läbi külmunud.”

„Noh, söö ära. Mina lähen esimesena.”

Tagasi mõeldes oli ta jube kaitsetus olukorras. Lasi võõra mehe oma koju, jättis väärisasjad vedelema ning võttis end riidest lahti, mis sest, et vannitoas.

Tal oli oidu nõnda joogisena vaid duši all käia, kuid see, millele noor naisterahvas peaks taolises olukorras mõtlema, ei tulnud talle mitte pähegi. Kohe üldse mitte.

Kuid lõppude lõpuks „ei hammustanud” kaasa võetud „koer” – tõesti, ta oligi „dresseeritud hea poiss” ning midagi ei juhtunud.

Kui Sayaka vannitoast välja tuli, tegi suur koer talle viisakalt maas istudes sügava kummarduse. „Aitäh, väga maitsev oli!”

Ta oli isegi puljongi ära joonud. Nähtavasti oli ta väga näljane.

„Vabanda, et mul vaid nuudleid oli. Vannis on soe vesi.”

„Ma olen teie ees tänuvõlglane.”

„Kas sul pidžaama on?”

„Vaid aluspesu. Ma magan alati päevariietes.”

„Või nii, sel juhul ...” Sayaka oli just pool aastat tagasi oma poiss-sõbrast lahku läinud. Kapi ees oli prügikotitäis meesteriideid. Vanad riided käivad taaskasutusse, aga kuna eksi vanade asjade sorteerimine pole just eriti oluline, ununeb tal taaskasutatava prügi väljaviimise päev pidevalt ära (see on kõigest kaks korda kuus), seega polnud Sayaka neist veel lahti saanud. „Kui sul miskit kasutatud riiete vastu pole, siis võta need. Siin peaks olema pusasid ja muid ebamäärase suurusega asju.”

„See, et need on ...” Koer kõhkles Sayaka rahulikust toonist hoolimata. „Ma võin neid kasutada?”

Sayaka, kes oli veel üsna purjus, teatas valjuhäälselt: „Muu-dugi-muidugi. Nende omanikust läksin ma juba poole aasta eest lahku, tagasi

vaatamata. Pesin need ära ka, igaks juhuks. Aga miks neid tagasi kappi panna, see on ju niiiii tüütu? Ja prügipäeval unustan need välja viia. Juba pool aastat. Ma pole neisse kiindunud, need on lihtsalt asjad, ära muretse, Kutsa. Ma ütlen neile meeleldi aidaa ja annan need sulle, kui sa aitad mul neid taaskasutada.”

„Suur tänu!” Ta valis endale prügikotist ajutise pidžaama, võttis seljakotist aluspesu ja pesutarbed ning tõusis püsti.

„Šampooni, palsamit ja rätikut – võta millist iganes. Aga kui sa pesumasinat tahad kasutada, siis äkki homme? On juba hilja.”

„Jah, aitäh.”

Sayakale meenus veel, et enne, kui mees vannist välja tuli, vajus ta oma voodile ja jäi seal lihtsalt magama.

Järgmisel hommikul ärkas ta oma linade vahel. Ta ei mäletanud, et oleks sinna ise jõudnud.

„Oo, tere hommikust! Olete ärkvel?”

Järsku pistis kõõgist näo välja keegi ähmaselt tuttav mees. Hetke valitsemises ta mälestustes suur segadus.

Mees nägi seda Sayaka näost ja tõmbus veidi tagasi: „Oodake, ärge karjuge! Te eile lubasite mul siin olla. Kui te ei mäleta, las ma seletan.”

„Ei, kõik on korras, hakkab meenuma.”

Kukkusin kokku. Ole hea ja võta mind kaasa. Ei hammusta. Olen dresseeritud ja hea poiss.

Sayaka mühatas naerda, kui justkui mullikestena pinnale kerkivad märksõnad tema mälestustes õigesse järjekorda asetused.

Tundus, et ka mees sai aru, et ta Sayakale meenus.

„Suurepärane, ma arvasin, et annate mind sissemurdmise pärast politseisse.”

„Mis sa vahepeal teinud oled, Kutsa?”

„Alustuseks võite pesemas käia. Ma ärkasin esimesena ning laenasin seda ja teist.”

Järsku kõditas Sayaka nina miso supi lõhn.

„Hommikusöök – kas mul oli kodus midagi söödavat?”

„Noh, te üllatasite mind. Külmik on tühi nagu üksikul mehel. Riisi ja maitseaineid oli. Ma laenasin ka viimase piiri peal olnud mune ja sibulat.”

„Sibul!? Mul oli sibulat!?”

Mune ta mäletas, umbes kümme päeva tagasi tahtis ta järsku riisi munaga süüa ja ta ostis poest kuuese paki. Aga sibul – ausalt öelda ei meenunud talle, et ta viimase kuu jooksul päris toiduaineid ostnud oleks.

„Oli üks vaene Perenaise poolt unustusse jäetud sibul. Sel oli pealne juba küljes, aga osa veel kõlbas. Ah jaa, leidsin kapisügavustest ühed venivaks muutunud aedviljad sojakastmes ning viskasin need ära.”

„Suur tänu selle eest!” Raskelt ja nõrgana tõusis Sayaka voodist ning märkas elutoas laiali laotatud magamiskotti.

„Mis, sa lebasid kokkukukkunudult palja maa peal ja endal on magamiskott?”

„Ma olin nii väsinud, et ei jaksanud seda enam välja võtta. Pärast kiirnuudlite söömist sain jõudu, et ka Perenaine voodisse aidata.”

Nähtavasti ärkas Sayaka kenasti teki all tänu lugupeetud härra Hästikasvatatud Koerale.

„Mul on üha enam ja enam põhjust tänulik olla,” ütles Sayaka, aga tema enesetunne muutus järjest halvemaks.

Kui Sayaka vannitoast välja tuli, oli tema diivanilaud eineks kaetud.

„Ma kasutasin teie potte ja nõusid.”

„Oh, võid kõike vabalt kasutada,” ütles ta ja istus mehe pakutud toolile. Mees ise võttis istet kõige köögipoolsemal kohal – kelle maja see siin õigupoolest on, mõtles Sayaka ennast veidi haletsedes.

„Kauss ja pulgad, millised?”

Millised on sinu ja milliseid võin mina kasutada? Sayaka vastas sellele kahekordsele küsimusele noogutusega. Tema ees olid õiged pulgad ja riisi-kauss ning mehe ees oli lihtsalt kena mustri pärast varuks ostetud komplekt. „Kuidas sa teadsid, milliseid pulki ja kaussi ma tavaliselt kasutan?”

„Need olid nõudesahtlis kõige ees. Endale võtsin suvalised.”

Noh – ta on sõbralik.

„Neid nõusid võid sa kasutada küll. Supikausiga pole vahet.”

„Aitäh! Nüüd, kas hakkame sööma?” Mees pani käed söögilaua kohal korra kergelt kokku ja ka Sayaka andis järele ahvatlusele sama teha. Ta ei söö just sageli toitu, mille jaoks ta käed tänuavalduseks kokku paneks – korralikke, kellegi hoole ja armastusega valmistatud einet. Üksi elades ja poe valmistoitü süües ei teki tunnet, et peaks kedagi tänama.

Riisikõrvaseks oli sibulaomlett ning ka miso supp oli sibula ja munaga – menüü koosnes vaid kesisest kodusest valikust.

Aga.

„Nii hea!”

Iga lonks miso suppi justkui imbus tema kehasse. Näe vaeva palju tahad, pakisupp maitseb ikka nagu pakisupp.

Ka omlett oli lihtsus ise, vaid soola ja pipraga läbi praetud sibulaga, ent selles lihtsuses oli midagi talle mokka mööda.

„Kas kõik on hästi, ega see pole liiga lahja?”

„Ei, see on väga maitsev.” Nii maitsev, et vääriks lausa pisaraid. Ja pisarad hakkasidki voolama.

„Eh, heldeke, oodake.” Mees pani ähmist pulgad käest. „Miks te nutate?”

„Ah ... see meenutab mulle mu ema hommikusööke.”

„See on küll liigne kiitus.”

„Üldsegi mitte ... ma olin ära unustanud, kui hea võib olla, kui keegi sulle süüa teeb.” Lihtsalt kellegagi koos riisikeetjas valminud munaga riisi või miso supi söömine – kes oleks arvanud, et see nii maitsev võib olla. „Aitäh!”

„Ei, hoopis mina pean teid tänama. Teie võtsite mind kaasa, kui ma olin tänavale kokku kukkunud ja lubasite mul oma kööki kasutada.”

Ja nad sõid isuga kahekesi koos hommikust.

Kokkukukkunud dresseeritud koer, kel on vaid väike seljakott seljas. Kuhu ta edasi läheb? Oota pesumasinaga hommikuni. Nii oli Sayaka eelmisel õhtul öelnud, kuid mees ei kasutanudki seda.

Ta kadus vannituppa ning väljudes oli ta laenatud pusa oma tavaliste riiete vastu vahetanud. Need polnud eilsed. Mustad riided oli ta ilmselt kotti ära pannud. Pusa oli korralikult kokku volditud, justkui vabandusena, et ta seda enne lahkumist ei pese.

Sayaka istus voodil ja vaatas, põlved süles, kuidas mees magamiskotti kokku pakkis.

„Kuule.”

„Jah?”

„Kas sul on kuhugi minna?”

„Ei ole.”

„Kõnnid jälle, kuni kokku kukud?”

„Ei, ajastus oli halb, ma olen just tööd otsimas. Ma ei usu, et enam taolisse plindrisse satun.”

„Kuule.” Ja ta ise ka ei teadnud, miks ta seda ütles. „Äkki, juhul kui sul pole kuhugi minna, tahaksid sa siia jääda?”

Mees pöördus üllatusest silmi pilgutades Sayaka poole. Sayaka vaatas viltu maha, et ta pilku vältida. Pilgu eest ta pääses, kuid mehe hääle eest mitte.

„Teate ikka, mis soost te olete? Noore naisterahva kohta on see küllaltki julge ettepanek, minu meelest.”

„Ma tean ju küll,” tõmbus ta mossitades mehest üha kaugemale.

„Niigi pidin ma ennast tagasi hoidma, kui ma teid voodisse panin.”

„Aitäh selle eest!” Aga. Ikkagi. „Ma mõtlesin; olen kodutöodes vilets ja need ei meeldi mulle; ma olen laisk, kulutan toidule liiga palju – kui sina elaksid siin ja tegeleksid selliste asjadega, oleks meie kooselust palju kasu.”

„Kas see pole rutakas otsus? Ma olen siiski mees?”

„Kui ütlesin, et võtan sind kaasa, ei mõelnud ma seda nii!” hüüdis Sayaka vinguvalt. „Et ma sind üles korjasin, ei tähenda, et ma susse ära armusin! See on minu meelest kurb, kui sa lähed lihtsalt niimoodi ära ja me ei näegi teineteist enam kunagi, sellepärast sellise ettepaneku teengi! Ja mu kõht ei taha ka sust loobuda!”

Kõigest piiri peal olnud munad ja suure pealsega sibul.

Selline toit ei tohiks niimoodi meeldida.

Mees muigas kergelt, ja vihjates, et ta on ära räägitud, küsis: „... Töötingimused?”

„Öömaja eest tegeled sina minu majapidamisega.”

„Kas voodi kuulub öömaja juurde?”

„Mul on lisavoodi, selle võid endale saada.”

„Arusaadav,” ütles ta ja laotas kokkuvolditud magamiskoti uuesti laiali. „Kas ma võin magamiskoti välja viia? Enne ära panemist on hea sel tuulduda lasta.”

„Sa ei pea luba küsima. Kasuta asju oma äranägemise järgi.” See on nüüd sinu kodu ka – nappide sõnade taha peitunud piinlikkus hakkas välja paistma.

Mees oli naerma puhkemas. „Väike küll, aga aiaga. Kena ju!”

Korter ja aed asuvad esimesel korrusel ja on taraga piiratud. Ainult naabritest ei lahuta teda võrkaed; hädaväljapääsuks on räästa all eemaldatava eraldusseinaga veranda.

„Ega siin pole midagi eriti kena, tundub nagu oleks tahetud kedagi puuri panna. Ja suvel kasvab kõik kohe umbrohtu täis.”

„Aga nii kõrge aia peale ei saa madratsit⁶ tuulduma panna.”

„Noh, kui olla sama pikk kui sina,” ning Sayaka taipas, et ei tea veel ta nimegi. „Kuule! Mis su nimi üldse on?”

Mees pani magamiskoti riidekuivatusrestile, pöördus Sayaka poole ja naeratas, valgus paistis otse tema tagant.

„Itsuki. See kirjutatakse puud tähistava kirjamärgiga.”

„On see perenimi? Eesnimi?”

„Eesnimi.”

„Ja edasi?”

„Ma vihkan oma perekonnanime ja ei ütle seda ... kui see on okei?”

Sayaka naeratas häbelikult, kartes, et kui ta rohkem peale käib, võib mees ära minna.

„Ma olen Sayaka. Sayaka Kōno. Meeldiv tutvuda.” Sayaka kõhkles hetke, kuidas tema poole pöörduda. „Itsuki.” Süda helises vaikselt teda vaid eesnime pidi kutsudes.

„Meeldiv teiega tutvuda.”

Hästi dresseeritud koerana ei tahtnud ta Sayaka familiaarsusega kaasa tulla. See ei sobinud kohe üldse mitte.

„Teietada pole vaja.”

„Siis meeldiv sinuga tutvuda.”

Seejärel istusid nad vastakuti maha ja arutasid oma „lepingut”.

„Kui kauaks piisab 10 000 jeenist, kui me siin kahekesi elame?”

„Eeldades, et meil on riisivaru olemas, siis ühest nädalast kuni kümne päevani, kolm söögikorda päevas. Juhul, kui ma sulle lõunasöögi kaasa pakin.”

„Ausalt!? Sa teeksid seda!?”

„Palju sulle palgast raha kätte jääb?”

„Kui üür ja kommunaalid maha arvata, siis jääb kätte umbes 120 000 jeeni.”

„Oh, sa oled siis täitsa kõrgepalgaline.”

„Kuna siin on remonti tehtud, siis ei saa sellest alul arugi, aga tegelikult on see korter ligi kakskümmend aastat vana, nii et üür on üpris madal. Planeering on mõeldud noorpaaridele, aga siin elavad ainult vallalised.”

„Sellest rääkides – nime poolest on majas apartemendid, aga tegelikult on siin päris kitsas.”

⁶ Jaapanis on laialt levinud *futon*-madratsid, õhukesed ja kompaktsed asemed, mis vajavad sagedast värske õhu käes tuulutamist.

„Täpselt. See on täitsa tavaline korterelamu.”

Sayaka imestas, et nad omavahel nii usalduslikult rääkisid, kuigi ei teadnud teineteisest rohkem kui nime. Arutelu jätkus, justkui planeeriksid nad mõnd lõbusat ajaviidet.

„Nii-nii, toidule kulub siis 30 000 ja kõige muu jaoks on 10 000 – kas on tehtav?”

„Noh, võib-olla. Kui me ei priiska.”

„Ütle, kui puudu jääb. Muide, sulle oleks taskuraha ju ka vaja, eks? Sisseostudeks ja muudeks kuludeks?”

„Kui ma võin seda siin kontaktaadressina kasutada, siis otsin endale varsti mingi väikese töötosa. Kahekesi elades pole majapidamisega tegelemine üldse suur asi. Kui saaksin alustuseks 10 000, oleksin tänulik. Ja kas sul ratas on?”

„Ei ole.”

„Mul oleks väga hea meel, kui sa ratta ostaksid. Siis saaksin tööd ka veidi kaugemalt otsida.”

„Arusaadav. Veel täna lähme ostame. Muud sulle vajalikku kraami ka. Sul on vaja riideid juurde, eks?”

„Jah, aga alles siis, kui ma olen töö leidnud ...”

„Su seljakott ei paista just riietest umbes. Need vanad sobivad ainult kodus kandmiseks. Mina kutsusin su enda juurde elama, mina aitan sul ka end sisse seada.”

Nad läksid koos välja, aga ei jalutanud poetänavale, vaid rongipeatusest eemale, äärelinna supermarketisse, kust ostsid 10 000-jeenise korviga jalgratta.

Samas poes täiendasid nad ka Itsuki garderoobi. Kuigi Itsuki ajas alul vastu, ostsid nad kolm paari pükse ning valisid välja neli-viis alussärki. Kevadeks ka ühe jope.

Itsuki käis peale, et saja-jeeni-poe sokid ja pesu käivad talle küll, ja nii läksid nad ka sinna. Et Sayakaga koos oleks see olnud piinlik, andis Sayaka raha Itsukile ning ta kulutas täpselt 1050 jeeni.

„Itsuki, sul on vaja riideid kuskil hoida ka.” Kirst ja kapp, kus Sayaka hoidis riideid, mida ta parasjagu ei kandnud, olid pungil täis. „Kas ostame sulle äkki stange?”

„Ei, aitab küll ... see oleks jalus ja raha kuluks ka,” paistis Itsuki pelgavat üha kuhjuvaid kulutusi. „Kas su korteris naelu võib seina lüüa?”

„Jah, löö palju tahad. See on kakskümmend aastat vana maja.”

„Siis lähme hoopis ehituspoodi. On siin mõni?”

Nad toppisid ostetud kraami korvi ning Sayakast sai esimene pakk pakiraamil. Sayaka istus veidi süüdlaslikult peale, jalad ühe külje peal rippu, ja pani pelglikult käe ümber Itsuki piha.

Itsuki muretu ja rahulik väntamine tegi Sayaka nostalgiliseks ning vaated, mis libisesid mööda, tundusid nii ootamatud ja värsked.

Itsuki ostis rauapoest puidukruviga seinale käiva stange. Koos kruvikeerajaga ei läinud see kolme tuhandetki maksma.

„Las ma panen selle kuhugi üles, kus see ette ei jää. Ja sinna alla pistaksin tolle.” Itsuki oli välja valinud ka ühe kaanega korvi. See oli alla hinnatud, samuti 3000 jeeni. Kokku läks kõik veidi üle viie tuhande.

„Ma mõtlesin ...”

„Aitab küll, me ei saa lõputult raha kulutada.”

Koduteel panid nad korvi pakiraamile ning Sayaka kõndis seda toetades ratta kõrval. Ta teadis, et nad ei mahu enam koos rattale, ja sellest oli veidi kahju.

Koju jõudes tegid nad sellesse magamistoa nurka, mis elutoast vaadates varju jääb, Itsukile panipaiga.

„Ilmselt pean ma enne magamaminekut vahel su toast läbi astuma, loodetavasti see sobib.”

„Muidugi, meil pole ju võimalik koos elada, kui sa ei tohi siia tuppa astuda,” ütles Sayaka muretult ning Itsuki, kes oli asjaga päri või nägi lihtsalt, et vaidlemine on mõttetu, kinnitas stange uksepealsele. Kulus kaks puidukruvi ja vähem kui kümme minutit.

Kõik riided, nii uued kui vanad, leidsid endale eksprompt valminud nurgakeses koha. Puudujäävad riidepuud andis Sayaka oma varudest.

„Kas peseme pesu ka?”

„Ah, õigus, pesu!” Itsukile paistis midagi meenuvat. „Muidugi on ka pesupesemine majapidaja töö. Su pesu – mida ma pesta võin?”

Sayaka sai kohe aru, mida Itsuki silmas pidas. Aluspesu ja sukad.

„E-esialgu võiks jääda riiete ja sokkide juurde. Ma panen asjad, mis ma ise pesen, eraldi korvikesse.” Läbi pesukoti pole asjad paista.

„Ja kuivatamine?”

Veel keerulisi küsimusi.

„Eh ... kuivatusresti saab ööseks magamistuppa panna, päeval võivad need koos muu pesuga väljas rippuda ja sa võid need ka sisse tuua. Riputa koos riidepuuga magamistuppa.”

Ajapikku need reeglid hägustusid ning aluspesu ja sukad said rahulikult koos muu pesuga pestud, aga tol hetkel oli see veel tõsine teema.

Siis kasutasid nad esimest korda Sayaka kodutelefoni telefoniraamatut. Nad sisestasid sinna Sayaka mobiilinumbriga.

„Telefon on nii seatud, et kõik on kuvaril näha.” Prooviks helistas Sayaka oma mobiililt. Telefoni kuvarile ilmus „Sayaka” ja number. „Ära teistele numbritele vasta. Kui hakkad tööd otsima, saad enne intervjuud vajalikud numbrid salvestada.”

„Selge, aitäh.”

Itsuki hakkas vannituppa minema, et pesu pesta, aga hüüatas järsku: „Oi!”

„Mis on, kas juhtus midagi!?”

„Me unustasime ju süüa osta ...!”

„Pole hullu, ostame lõunaks poest midagi kaasa.”

„Ei! Meil on veel keedetud riisi alles, seda ei saa ju raisku lasta! Ise tehes maksab kahe inimese söök paarsada jeeni, valmistoit aga üle tuhande! Mina vastutan kulutuste eest, see oleks priiskamine!”

Ah, näib, et talle on hakanud siin olemine meeldima. Sayaka mõtles ja naeratas uhkelt. „Olgu, kas paneme masina tööle ja lähme raudteejaama juurde poodi?”

Nad läksid taas rattaga poodlema. Itsuki võttis 10 kilo riisi ja nad ostsid rohkem süüa, kui Sayaka kogu omaette elatud elu jooksul kunagi.

Nõnda jõudis kätte päev, mil külm hakkas järele andma.

„Ah ...” ohkas Sayaka, ta oli just kosutavast unest ärkanud ja lükkas kardinad eest. Kuna tal oli nüüd tervislike eluviisidega korterikaaslane, ajas ta ka pühapäeval, mil ta tavaliselt terve päeva voodis vedeles, ennast hilise hommikusöögi ajaks linade vahelt välja (või pigem tegi seda Itsuki tehtud hommikusöögi lõhn).

Argipäeviti oli Sayaka ainult õhtuti kodus, ja nüüd avastas ta, et aed näeb hommikusel selges valguses jube välja, see oli juba umbrohtu mattunud.

„Jälle on see aastaag ... tuleb rohima hakata.”

„Jaa, nii kiputakse arvama. Minu meelet on ka umbrohtu kasvanud aed täitsa kena.”

„Aga see jätab halva mulje. Kui aed läheb käest, hakkavad inimesed prahti üle tara loopima.”

Pärast kehakinnitust läksid nad koos aeda. UV-kiirgust ei tohi ühelgi aastaajal eirata, seepärast määrisid nad end korralikult pealaest jalatallani päevituskreemiga kokku.

„Oeh, kust too umbrohi juba siia sai? Kes siin öösiti seemneid külvab?”

„Keiser Hirohito on öelnud, et umbrohunimelist taime pole olemas. Igal taimel on nimetus.”

„Noh, ja sina tead neid kõiki?”

„Noo, võib-olla siis rohkem kui sina. Aga paljud neist on alles lehekodarikud, siis on raske öelda.”

Lehekodarik. See sõna tuleb algkooli loodusõpetuse tunnist tuttav ette. Talvel on taimi vähe, kuid maadligi lebavate lehekodarikena magades ootavad nad, et päiksevalgus neile taas peale langeks. Talvel nad varsi ei kasvata.

„Päh, et see ka kohe kasvama hakkab!” jõllitas Sayaka ronitaim, mis põimis end võrkaist läbi ja hakkas pürgima kõrgustesse. „Itsuki, tõmba see välja, tõmba välja!”

„See või?”

„Toda vihkan ma kõige rohkem! See kasvab aiast läbi ja kui veidi suuremaks saab, on seda jube raske välja saada ning kätele jääb kohutav hais külge.”

„Sellest ka nimetus *hekusokazura*. Loogiline nimi, eks ole!”

„*Hekusokazura!*?” hüüatas Sayaka kogemata valjuhäälselt, millele Itsuki vastas tõsise noogutusega.

„Just. *Hekusokazura*, kuna see lehkab nii.”

„Eks ma arvasingi, et see haiseb ... Tõmba välja, kuni see veel väike on.”

„Oot-oot, anna sellele veidi aega. Muidu sa ei näe taime teist faasi.”

„Mis teist faasi?”

„Kasvades näeb see välja nagu iga suvaline ronitaim, ent öide puhkedes juhtub sellega üpris üllatav muutus. Kas me ei võiks vähemalt ühe alles jätta?”

Üllatav teine faas. Ta korterikaaslane oli sõnadega osav.

„Noo ... olgu, aia kõige kaugemasse nurka võib üks jääda.”

Varsti leidis Itsuki endale poole kohaga töö, nende elukorraldus loksus paika ja saabus suvi.

Ajaga oli ka nende suhe veidi muutunud.

„Kauaoodatud teine faas on käes!”

Tol puhkepäeval, mil Itsuki Sayaka välja aeda viis, oli suvi päriselt päralt jõudnud.

Itsuki vedas Sayakat, kes oli veel pidžaamaväl ja pühkis uniselt silmi, kättpidi ainsana alles jäetud *hekusokazura* juurde. Ja uni oli kui peoga pühitud.

„Misasja ... äge ...” Ilus jäi ütlemata, kuna vimm iga-aastasest koledas haisus rohimisest ei tahtnud lahtuda.

Kelluka-kujulised õiekesed, keskelt elegantset tumepunast tooni, satsilise löikega. Taim oli üleni õites.

„See haiseb sama hullusti kui ikka. Aga kenade õite pärast pean ma seda kõrgema klassi umbrohuks. Kuna õied on ilusad, ei meeldi mõnele, et seda kutsutakse *hekusokazura*’ks ja nii on tal teisigi nimesid. *Saotomekazura* ning *yaitobana*. Need peavad õite välimust ja iseloomu silmas.”

Saotomekazura’st võib kuidagi aru saada. Ju see tuleb nägusatest õitest. „Miks seda *yaitobana*’ks kutsutakse?”

„Sõna *yaito* tuleb rahvameditsiinist. Vaata.” Itsuki noppis ühe õie ja pani selle tagurpidi Sayaka käeseljale. „Nii näeb lille punane südamik välja kui hõõguv viirukikoonus. Siit ka see nimi.”

„Aga miks seda siis ikkagi *hekusokazura*’ks kutsutakse?”

„See on lihtsalt hea näide sellest, kuidas kõige lõõvam nimi on ka kõige levinum. Kui oled korra kuulnud nimetust peer-pask, on teised nimetused ainult selle nõrk kaja.”

„Küllap vist.”

... See oligi jutustus kahest inimesest, keda sidus *hekusokazura*.

*

Olen ma kiindunud sellesse ainsasse *hekusokazura*’sse, mis ka praegu kaugeimas aianurgas kasvab?

Ootan ma veel midagi? ... Romantikaga ei ole sel *hekusokazura*-umbrohul küll mingit pistmist!

Sayaka kõndis palaval kesksuvepäeval lõõskaval asfaldil ja jäi oma ülemusest ikka pool sammu maha.

MÄRT SEPPER

Tabatud õnn

Kleidi äär libiseb vaikselt mööda maad
ja tundub hõljuvat millimeetrite kõrgusel pinnast.
Sära ta silmis peegeldab tulevikku.
Ei kuule tema sõnu, vaid tajun pehmust.
Emad hoiavad oma lapsi selles pehmuses
peale sündi. Igavesti. Tema on üks õnnestunud
olevus. Ta peatub vaid hetkeks, et katsuda
mõne kolletuva puu tüve või silitada
minu habetunud põske.

Ma ei räägi sõnagi. Ei suudagi. Kuulatan, et
ehk kostab ta mulle mõne maagilise palve.
Loodan, et ta tõstab mind kõrgemale
endas. Lootused purunevad, et uuesti
kokku sobituda täitunud unistuseks. Tema
hääming on imetlusväärne. Nagu äsjasündinu,
vaatab ta kõike imetusega. Lehvitat oma
udemes käsi läbi õhu, nagu sooviks linnuna
proovile panna oma identiteeti. Libistab end
murule pikali ja ohkab. Ohe, mille ehk jumal
seitsmendal päeval valla lasi, kui maailm oli loodud
särama läbi tumeda aine.

Loodus paistab elule tärkavat tema ümber.
Valgus saab valgemaks. Sirelid toovad oma
viieõisikulised lehtede alt välja, et tabamata
õnn saaks kord tabatud. Ma lahustuksin,
kui mu konsistentsis oleks puudu olemise
illusioon. Aga ma olen õnnelik, sest
mõned illusioonid usun ma tõseks.

Lago di Como ehk kuidas lõunas jahu jahvatada ei saa ja sellega needus murtakse

Kui me lõunatasime Isola Comacina metsa
kasvanud saarel ja sa parasjagu
kammisid oma heledaid juukseid,
mis Itaalia päikese käes peegeldasid
niivõrd valusalt, et palusin sul reisi
esimesel päeval kübarat kanda, siis kuulsin
ma kellasid.

Alguses vaikselt, nagu kukla tagumisest nurgast,
siis aina kõvemini, kuni viimaks tundusid
need kellad olevat mu nina all.
Seal aga olid hoopis sina.
Särasid oma teadmatuses.

Mulle meenusid Como piiskopi Vidulfo
sõnad, kui ta needis saart, et kellad ei löö
ja kivi ei asetata kivi peale.

Aga siin sa oled, ning kellad löövad nii, et
isegi viimsepäeva ratsanik kataks kõrvad
ja pöörduks tagasi Issanda juurde täiendavaid
juhiseid saama.

Sa õhkad okste vahelt piiluva päikese poole.
Su põhjamaine nahk on mitmenädalasest
reisist jumetunud.

Me oleme sinuga justkui kaks kõva kivi.
Jahu meiega võibolla tõesti ei jahvatata,
aga Vidulfo sõnadele oleme öösiti vastu.

Öösiti saavad needused murtud,
kui nähtamatu jõud meid voodis
üksteise peale tõstab.

Arbor vitae

Kes ütleks, et minu aias kasvav elupuu
on õitsenud oma viimse õitsemise?
Ka õiteta taltsutab ta sügise kaoses aia.
Tema oksad silitavad suitsuse tare varemeid.
Pakuvad lohutust. Äratavad elule endiste
elanike vaimud. Vaimud, kes hingedeöös
otsivad oma kohta. Seda õnnist hetke
paradiisi ja põrgu vahel. Vaimud, kes ei taha
muud kui olla meeles.

Ma ei sunni teda õitsema. Ta teeb seda siis,
kui on selleks valmis. Ta õitseb, kui
kääpavahid on relvad sulatanud aknaruutudeks.
Ta õitseb, kui lapsed tunnevad jälle rõõmu elust.
Kui elatakse elamise rõõmuks.
Kui vaimud on jõudnud kõrgetesse kodadesse
ja võtnud istet oma troonidel.
Kui inimesed on lõpetanud vaimude moodi
elamise.

Ta õitseb, sest armastab, mitte sest peab.

ARVUSTUSED

KAS TÕESTI TÄNA?

Alex Feldmann

Manfred Dubov

„Täna leitakse kõik üles”

Värske Raamat, 2016.

Esimest korda Manfred Dubovi 2016. aasta alguses ilmunud debüüti „Täna leitakse kõik üles” käes hoides tundus see kerge ja õrnana. Pärast lugemist see mulje ainult süvenes. Olles ühe hingetõmbega luulekogu läbi lugenud, jäi kummitama tekstide eriline õhulisus ja hellus, need muutusid pühaks ja hapraks. Kui luule nõnda õrn tundub, siis võib see väga kergesti manipuleerivaks muutuda. Piirid luulemina ja lugeja vahel kaovad ning vastuvõtjal on raske loomingut kõrvalt jälgida, *pidev karje üle terve majaskeleti* (lk 14) muutub peaaegu füüsiliseks tundmuseks. Kuna Dubov kasutab väga palju mitmesuguseid aistinguid, mängib valguse, pimeduse ja helidega, on lugejal kerge enda kogemuste kaudu autori tekstidega samastuda. Küllap tänu sellele sõnatäpsusele nomineeriti ta ka Betti Alveri nimelisele kirjandusauhinnale ja Värske Rõhu luule aastapreemiale.

„Täna leitakse kõik üles” on luulekogu, mida tasub järjest lugeda. Autor ning toimetaja Carolina Pihelgas on tekstid paigutanud nii, et suuri hüppeid teemade vahetamises ei tehta ja lugeja saab luulemina seiklustega samm-sammult kaasa minna. Kogu piiritleb sümboolne rännak turvalisest sisemusest väljapoole, et leida *kõik mida veel pole* (lk 10). Erinevaid tundeid ja muutumisi kirjeldades jõutakse nullpunkti tagasi. Ometi on vahepeal midagi muutunud: *ritsika-parv vahetab kohta* (lk 59). Seda rännakut saadab üsna kiire rütm, luuletegelane kuskil pikemalt ei peatu. Esimestes luuletustes kirjeldatud kükloop-maja asendub viimases tekstis uruga, kus luulemina ei ole enam üksi; ta suhestub ümbritseva maailmaga, jälgib seda kõrvalt ja muutub ka ise.

Luulekogus toimuv rännak esitab pildi teadvuse ärkamisest. Tegelase elu käivitub ning tal on vaja juba peal kirjas intrigeeriv *kõik*, mis on peidus, üles leida. Selleks murrab ta välja majast, mis elanikku enam ei turva, vaid pigem valvab ning ahistab teda. Lugejad saavad jälgida inimese arengut väljaspool tuttavat ümbrust – seda, kuidas luulemina murrab teise maailma, millest tal pole seni aimugi olnud. Turvalise paiga puudumisest tingitud üksindus- ja ilmaolemisetunne ei kesta pikalt: minavorm muutub õige pea meieks ning jätkub teise inimese tunnetamisena. Dubov ei kirjuta armastajatest imalalt ega ettearvatavalt,

nad jäävad lõpuni eraldi isiksusteks, kuigi tahaksid mõnikord üheks muutuda ja koos areneda: *me hingame üksteisest läbi / muteerume* (lk 36). Armastusluulel selles kogus siiski kandev roll ei ole, pigem annab autor edasi inimestele igiomast üksildust ja ängistavat igatsust mõistmise järele (*mu koed on põimunud sinu kudedega* (lk 39)). Samas lisab Dubov armastusele teatud agressiivsust, mida romantikud üldiselt armastusega seostada ei taha: *ma armastan sind / pidevalt lõhkuda* (lk 40). Nendes ridades üllatab armastuse ja hävitusiha vastuoksus.

Tekstide tegevus toimub küll ühes maailmas, kuid ometigi on luuletustes vaatepunkte varieeritud ning luulemina teiseneb kogu teose vältel.

Küllap seepärast, et Manfred Dubov on kunstnik, leiame tekstidest ka väga palju värve. Kui luulekogu esimeses pooles jääb domineerima sinine (*kätes on sinine savi* (lk 7) või *sinine kõrb ja tema hingeõhk* (lk 19)), siis teises osas peamiselt must: *katkiste helide varjus [---] must liiv* (lk 50). Värvidega mängimine muudab luuletused

veelgi intensiivsemaks – lugejad võivad jälgida tegelase rännakut nii, et luulekogu alguses olev *sinine kõrb* muutub lõpuks *mustaks*. Tekstide tegevus toimub küll ühes maailmas, kuid ometigi on luuletustes vaatepunkte varieeritud ning luulemina teiseneb kogu teose vältel. Kui esmapilgul on mina keskkonna kirjeldaja ning selle hoidja (*ma olen laps / ma tean, et ma tuletan seda meelde / kui olen uues kohas*. (lk 11)), siis edasi lugedes võib näha, kui palju ta ise keskkonda mõjutab (*mu hing on kõuepüüdja* (lk 57)).

Luulekogu saadavad autori minimalistlikud illustratsioonid, mis muudavad teose õhulisemaks ning annavad aimu kujutatud maailmast. Pildid on niivõrd haaravad, et kohati pöörasin neile rohkem tähelepanu kui tekstidele endile. Pastakajoonistused tunduvad algul veidi abstraktsed, kuid pikemalt süvenedes on võimalik märgata samu sümboleid, mis luuletusteski. Need on kiiresti paberile kritseldatud, täpselt nii nagu luuleminagi Dubovi loodud maailmas kiiresti kogeb ja areneb. Kummitama jääb leheküljel 17 olev (luulemina?) portree, mis näitlikustab maailma ja tegelase ühtesulamist, samuti väärib tunnustust luuletsükli „Ingliravi” illustratsioon (lk 24), kus ingleid kujutatakse vaid ühe silueti joonena, ja kaunis armastusekujutus leheküljel 28.

Tegelase tuntule-kogetule annab väga palju juurde Dubovi poeetiline maailm, mis vastavalt luulemina vaudustele muutub ja varjatud kohti esile toob. See „omailm” on meie poolt kogetud maailmast palju dünaamilisem: luulemina on selle ise loonud: *sinisest savist voolin planeedi* (lk 11). Looduskeskkond on elus, aidates peategelasel leida seda, mida ta otsib: *soe tuul kahandab kaost* (lk 8). Piir inimese ja ülejäänud maailma vahel on hägustunud, autor

märgib: *muutusin ööks* (lk 29) või *päike kraabib minu sisse valujõed* (lk 54); inimesed ja teda ümbritsev olustik ühinevad ja täiustavad üksteist. Seda ilmestab hästi luuletus leheküljel 27, kus välgu ehitust võrreldakse otsustega. Selle tähelepaneku kaudu muutuvad mõlemad nähtused lugeja silmis pisut teistsuguseks. Luulekogu piiritlevad tekstid kirjeldavad kinnist keskkonda, mille vahel tegelane otsib vabadust. Ometigi antakse luuletsükli „Kinnine maailm” mõista, et olgu maailm nii suur kui tahes, jääb ta siiski suletuks. Samas lisab Dubov pisikese positiivse märkuse: *lahtine maailm / päikesemaailm* (lk 40). Pimedust ei peeta halvaendeliseks nähtuseks, pigem ammutatakse pimedusest ja varjudest jõudu – peategelane jõuab pärast oma seiklusi varjulisse urgu tagasi.

Dubov kasutab väga palju absoluutseid kujundeid – juba teose pealkirigi osutab sellele. Tundub, et luulekogus tehakse ja tuntakse *kõik* ilma ühegi hingepausita ära, luulemina justkui tunneb, et tal pole piisavalt aega ning seepärast muutub ruttamine kurbnaljakaks.

Dubov kasutab väga palju absoluutseid kujundeid – juba teose pealkirigi osutab sellele. Tundub, et luulekogus tehakse ja tuntakse *kõik* ilma ühegi hingepausita ära.

Luuletsükli „Kakofoonia vastu” saadakse siiski aru, et *me ei jõua oma tundeid lõpuni tunda* (lk 18), ometi lõpetatakse üleskutsesega: *eemale kakofooniast / eemale tühjusest* (lk 22). Kuigi autor kasutab enamikul juhtudel olevikku, on tekstid kirjutatud justkui täisminevikus, kuna pea kõik tegevused tunduvad olevat lõpetatud. Nii märgib autor, et *ma tulen mitmest kohast korraga* (lk 33), veel enam on tunda lõpetatust sama

luuletuse fraasis: *ma olen lahustunud*. Esimesel lugemisel ma tekstide ajavormile ei keskendunudki, alles teistkordsel lugemisel märkasin olevikku ning see üllatas: Dubov kasutab nii palju absoluute, millega ta tekitab tunde, et kõike, millest ta räägib, on juba kogetud. Ometigi toob olevikuvormi kasutamine meid tagasi reaalsusesse: kogemused pole veel lõpuni ära tunnetatud. Siiski on kerge sellest üle astuda ning raamatut ilma ajavormile tähelepanu pööramata lugeda, sest „Täna leitakse kõik üles” on kirjutatud väga jõuliselt, soovides mahutada võimalikult palju absoluute 59 leheküljele.

Kõik luuletused lõpevad punktiga. See annab muidu suu-rematesse luuletsüklitesse grupeeritud tekstidele suurema tähtsuse – punkt eraldab luuletusi üksteisest ja nii saab neid ka eraldiseisvatena lugeda. Kahtlemata lisavad need vormilised valikud luuletustele kindlust: kuigi luulemina on oma kodu maha jätnud ning ilma tugipunktita jäänud, siis kirjutamisviis annab kogu raamatule otsesema ning täpsema tähenduse. Autor ei küsi ega hüüa, vaid edastab kirjeldusi

kindlas kõneviisis. Ka viimases luuletuses on autor kindel: *täna leitakse kõik üles* (lk 59). Sellise veendumusega mõjub Dubov väga elujaatavana.

Luulekogu „Täna leitakse kõik üles” räägib Manfred Dubovi teose esilehel sõnastatud moto järgi „sünni, armastuse ja õppimise absurdist”. Kohe pärast pealkirja mõjub moto täieliku oksüümoronina; see positiivsuse ja mõttetuse järjestamine oli mulle alguses arusaamatu. Luulekogu lugedes mõistsin aga, et see usku täis väide jääbki vaid sisemiseks imperatiiviks, millest ei lahkuta ka viimases luuletuses. Tekstides on väga palju tegevust ning seepärast tunduvad nad esmapilgul lugedes väga eluterved, arvestades luulemina kihku maailma ja teisi kogeda. Ometigi sain raamatu lõpus aru, et ehkki tehtut-kogetut on üsna palju, ollakse viimaks taas nullpunktis, ja küllap seda Dubov oma motoga absurdseks peabki. Lõppude lõpuks taandub terve maailma areng kunagi mingisugusele nulltasemele, ent siiski on midagi teisiti kui enne!

Pealkirja kindel väide ning moto jäävad ka pärast luulekogu läbi lugemist dissonantsi. Ehk lahendab Manfred Dubov selle vastuolu oma järgmistes (luule)teostes?

TUHAT AASTAT ÜKSILDUST

Evelyn Fridolin

Andris Feldmanis

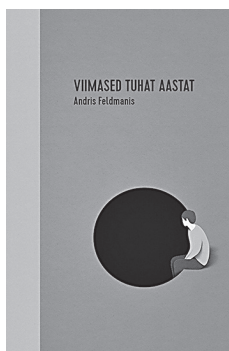
„Viimased tuhat aastat”

Varrak, 2016.

„Viimased tuhat aastat” pälvis möödunud aastal Silvia Urgase „Siht/kohaga” kahasse Betti Alveri kirjanduspreemia. Romaani peakangelane on umbmäärases eas Niko ning lugu leiab aset düstoopilises tulevikus – inimkonna viimasel, tühjusega täidetud aastatuhandel. Kuna kogu töö – ka mõttetöö – teevad inimeste eest ära robotid, jääb alles vaid jõudeolek. See on inimeste privileeg ja koorem, hea, kui sellele liialt ei mõtle. Aga Niko mõtles. Teose tegevustik ongi kantud sellest, mis *siis* edasi saab.

Ühiskonnas, mille juhtimise on üle võtnud robotid, pole ebatäiuslikul teadusel enam väärtust. Teadlased on seda mõistnud ja oma elu juba lõpetanud. Kultuurilgi on hukutav mõju – muusika ja filmid on karm kraam, sest need äratavad tundeid ja emotsioone. Sellega pole aga tuimas rutii-
nis elavad inimesed harjunud. Kui peategelane Niko muusikat kuulab, esitab autor lummava võõristusefektiga tema emotsioone ja tundmusi: *Ja siis juhtus midagi, mida Niko ei oodanud: kogu maailma vaikusest läbi lõikav heli liikus külmavärinana üle tema õlgade. [...] Niko unustas korra kõik muu, ta unustas isegi Vera, kes lamas siinsamas tema kõrval. Ta tahtis nutta, ta ei mahtunud oma kehasse enam ära, aga tema silmad olid kuivad. See tundus talle peaaegu talumatu* (lk 110–111). Vana Kultuuri ehk meie kaasaja kultuuri huvilised meenutavad 1960.–70. aastate hipiseid, kes kogunevad kommuunidesse, kus tarbitakse kultuuri samamoodi nagu narkootikume. Selliseid inimesi peetakse ühiskonnaheiduteks, sest – tõsi ta on – mõne aja pärast saavad nad pigem kultuurist kui narkost üledoosi ja lõpetavad oma elu enesetapuga.

Seejuures saab lugeja sellest nukrast maailmast aimu vaid Niko mõtete kaudu – ülejäänud tegelaskond mõjub seda enam eemalolevana ning nende tegevust ja motiive on keerulisem mõista. Isegi Niko lähimad sõbrad, Martin, Maria ning Ella, jäävad raamatu lõpuni mõistatusteks. Näib, et nende sõprus püsib vaid pinnapealsetel suhetel, Ellaga koos Niko sööb ja seksib, Martiniga teeb narkootikume ja vaatab mõnda Vanast Kultuurist pärit filmi. Maria, kes oli Nikole varem vaid üks objekt Martini korteris, muutub ühel hetkel mehele huvitavaks, nad jagavad viivukest kirehetkegi.

Tegemist ei ole ilusa tüdrukuga: ta on kõhn, elujõuetu ja üsna mannetu, eriti kui võrrelda teda Niko *sexbuddy* Veraga, kelle keha on ürgnaiselikult vormikas. Võib-olla just selle kehalise kontrasti tõttu ta aga ühel hetkel mehe tähelepanu köidabki, mõjudes temasse vahetumalt kui teised. Hetk hiljem tekib nende vahele distants, ent Nikosse jääb siiski mingi hingedriipiv igatsus tema järele.

Feldmanis jätab palju lahtisi otsi ning esitab küsimusi, millele on raske vastust leida. See on aga kooskõlas tulevikumaailma loogikaga, Feldmanise loomisloogikaga. Tulevikumaailma inimesed jagunevad kaheks – eelpool mainitud elust loobunud enesetapjad, ning enamus, kes elab turvalises rutiinis. Rutiin ja antidepressandid inimesi elus hoiavadki. Lisaks antidepressantidele, mida ka tänapäeval tohututes kogustes tarbitakse, meenutab see enamus oma igapäevaharjumuste tõttu nüüdisaja heaoluühiskonna inimesi, kohati mõjudes isegi paroodiana. Selliste tegelaste musternäiteks on Ella: *Ella oli üks nendest inimestest – ja*

Feldmanis jätab palju lahtisi otsi ning esitab küsimusi, millele on raske vastust leida. See on aga kooskõlas tulevikumaailma loogikaga, Feldmanise loomisloogikaga.

nad tundusid moodustavat üldisest populatsioonist rõhuva enamiku –, kes oli toidust vaimustuses. [...] Ella võis toidust rääkida tunde ja alguses tundus see Nikole lohutav. (lk 34). Paratamatult meenutab naine neid Facebooki kokandusentusiaste, kes pea iga päev oma seinale uue toidupildi üles riputavad. Kuna Ella ajab naturaalseid toiduaineid taga, sest kogu toiduturg koosneb peaaesjalikult GMO-toodetest ja tehislühast, siis kuuluks ta praegusajal aina populaarse-

maks muutuva mahetoidu austajate kilda. Pealtnäha üliolulisena paistvad igapäevarutiinid nagu söömine ja klubides käimine peaksid "Viimases tuhandes aastas" inimesi ühendama, kuid tegelikult selle kaudu inimesed hoopis kaugenevad üksteisest.

Peategelane Niko jääb aga kuskile nende kahe inimgrupi vahele, samuti Vera, kellest saab raamatu teine peategelane. Niko hõlbib oma rutiinist elust ega oska sinna naasta, Veraga kohtumine ajab asjad veel enam segi. Nad otsustavad linnast lahkuda ja see eristab neid teistest. Koosolemise kogemus ja oma kodu loomine muudab mõlemat sedavõrd, et varem oleks see neid hirmutanud: *Niko ei teadnud isiklikult kedagi, kellel oleks laps. Ta ei kujutanud ette, kuidas keegi võiks tahta lapsi saada; neid inimesi oli, aga nad hoidsid kuidagi omaette. Sihita turvatunne, mis oli ennegi elujõudu pärssinud, pannud kõige jõukamad ühiskonnad aeglaselt kokku kuivama, oli hävitanud inimeste soovi paljuneda. Neil näis jõudu jätkuvat vaid enda olemise talumiseks.* (lk 31–32). Nikos ja Veras on üleliigset energiat ja elutahet ning nad tahavad seda

suunata inimhinge üleskasvatamisse. Ent nagu raamatu lõpuks selgub, jääb sellest energiast siiski puudu. Nende laps Anton pidi olema vastus Niko (ja ehk ka Vera) eksistent-siaalsetele küsimustele elu mõttekusest ja eesmärkidest, ometi tekitab temagi uusi vastusteta küsimusi.

„Viimased tuhat aastat” mõjub filmilikuna. Tähelepanu pööratakse olmele ja visuaalsusele, samas ei upu tekst pik-kadesse kohakirjeldustesse. Teose tegevus-tik leiab aset Berliinis ja selle lähiümbruses. Kõik kohad, kus viibitakse, on inimtühjad, mahajäetud. Ühes kortermajas elabki heal juhul üks inimene või inimgrupp. Ka ini-mesi on filmilikult kujutatud – tegelased liiguvad justkui ettejoonistatud foonil. Siin-seal esitatakse teoses viiteid taustamuusi-kale, mis süvendab filmilikkust ning muu-dab teksti eklektilisemaks. Kõrvaltegelased esinevad episoodiliselt ning nende elusaa-tuse kohta saab vaid ähmast teavet, kuna põhitähelepanu on Nikol.

Feldmanis on öelnud, et tema eesmärk ei olnud kirju-tada ulmeromaani¹, nõnda ei olegi tulemuseks üdini ulme-line teos – tulevikuutoopia või -düstopia ei erine märga-tavalt tänapäevast. Olgu, Feldmanise teoses sõdasid ei ole, inimesi on vähe ja ringi liiguvad robotid, kuid igapäevaelu on ikka samasugune – käiakse poes, pidudel, mängitakse jalkat (mitte isegi lendluudpalli), sõidetakse ühistranspor-diga. Niisiis on teos justkui meie praeguse ühiskonna peegel-dus. Sarnasuste kaudu mõjuvad teoses esinevad võõristused inimeste distantseerituse ja kultuuripõlguse või -hirmuna veelgi teravamalt. Ehk on see Feldmanise hoiatus tänapäeva inimestele, et nad ei kiinduks niivõrd oma nutitelefonidesse ja arvutimängudesse, vaid leiaksid aega sügavateks vestlus-teks ja üksteisemõistmiseks.

Oluliseks märksõnaks, mis kogu teost saadab, on üksil-dus. Kuna inimestevahelised suhted on niivõrd pinnapeal-sed, ei leita teineteisest üksiolemise vastu lohutust. Kui Niko polnud tükk aega Mariast ega Martinist kuulnud, siis ei vae-vunud ta selle tagamaid põhjalikumalt uurima: *Nikot isegi ei huvitanud tegelikult, mis neist oli saanud. Kui keegi oleks astunud praegu uksest sisse, seisnud lävepiidast sammuke ees-pool ja teatanud, et Martin ja Maria on surnud, oleks ta muidugi kurvastanud.* [---] *Niko sai aru, et tema jaoks nad ongi surnud.*

(lk 167). Üllatav on ka see, kuivõrd vähe tunneb Niko huvi oma perekonna käekäigu vastu. Tal on kuskil olemas vend Kaspar, ometi hoolib ta enam oma samanimeli-sest kodustatud rotist. Niko tunneb enda

Oluliseks märksõnaks, mis kogu teost saadab, on üksildus. Kuna inimestevahelised suhted on niivõrd pinnapealsed, ei leita teineteisest üksiolemise vastu lohutust.

1 Tristan Priimägi. „Käes on tuhandeaastane lõppmäng – inter-vjuu Andris Feldmanisega”. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/kaes-on-tuhandeaastane-loppmang/>.

ja venna vahel sidet alles siis, kui ta mõistab, et nad mõlemad pagesid millegi seletamatu eest – üks Ameerikasse, teine maale. Veidi erinev on lugu Vera ja Antoniga. Ometi näib, et nendegagi eksisteerib peategelane pigem kõrvuti kui koos. Omavahelisi vestlusi mainitakse harva, samas on siin-seal juttu sellest, mida nad üksteisele ütlemata jätavad.

Teose lõpus kohtume me Viimase Inimesega. Ei tea, kui võrd on Feldmanise nägemus temast kantud Nietzsche viimasest inimesest², sest näeme vaid tema surma. Nietzsche kirjutas teoses „Nõnda kõneles Zarathustra” viimasest inimesest kui kodanlasest, kes on võimeline elama selles trööstitus maailmas, kus Jumal kui elamise siht ja põhjus on surnud. Alternatiiviks oleks ka üliinimene (*Übermensch*), kes suudaks kehtestada uue organiseeriva printsiibi – võimu tahte – ning tunda rõõmu mõttetusest. Samas on juba Viimase Inimese proloogiks oleva loo ehk ülejäänud poolteistsajal leheküljel esinenud tegelased nietzschelikus mõttes viimased inimesed, kuna üliinimest nende seas enam pole. Selles mõttes on Nietzsche ja Feldmanis ühtviisi pessimistlikud. Päris Viimane Inimene on metslane. Pole teada, mis juhtus inimeste eest hoolitsenud robotitega, igatahes ei kandnud nad inimese eest hoolt. Lugeja saab ainult oletada, mis vahepealse 987 aasta jooksul juhtunud on. Nüüd kerkib sureva Viimase Inimese jalge eest õhku miski lendav masin, mille sihtkoha kohta oskab inimene arvata vaid, et [---] *mul on tunne, et mul on õigus seda teada, sest minu ja tema vahel on mingi seos, mida ma ei oska sõnastada.* (lk 198). Algab inimesteta ajastu.

Andris Feldmanise „Viimased tuhat aastat” mõjub pärast lugemist masendavamalt kui lugemise ajal. Surm ja häving on selles teoses antud edasi ehedalt, samas distantliga. Depressiivsest sisust hoolimata on raamat hõlpsasti loetav, lugeja võtab seda samasuguse olgu-siis-nii-meeleoluga nagu Nikogi. Ainult üks surm mõjub kohutavana, kriibib teistest enam hinge – lootuse surm. Tema personifikatsiooni jätan aga välja ütlema. Kõige lõpus kostab siiski muusika, selline kerge kaubanduskeskuse džäss³ – ei tea, kas see lohutab, aga loo üldmeeleolu võtab kokku küll.

2 Friedrich Nietzsche. „Nõnda kõneles Zarathustra: raamat kõigile ja ei keelelegi”, 2006.

3 The Dave Brubeck Quartet. „Take Five”.

KUULDUSED EESTI NOORTEKIRJANDUSE SURMAST ON LIIALDATUD

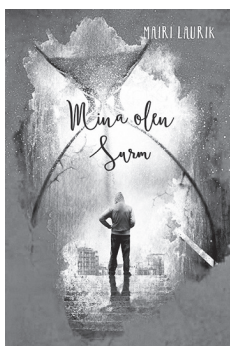
Janika Läänemets

Mairi Laurik
„Mina olen Surm”
Tänapäev, 2016

Lastekirjanduse uurija Jaanika Palm kirjutas 2015. aasta eesti laste- ja noortekirjanduse ülevaates järgmist: *Noorteraamatute vallas valitseb juba mõnda aega kriis – raamatuid ilmub vähe ning need vähesedki on ebausutavad ja pealiskaudsed. Värskele tõlkekirjandusele ei suuda meie noorteraamatute autorid õieti konkurentsi pakkuda. [---] Mitmekesisest, erinevaid vaatepunkte ning mõtlemisainet pakkuvast noortekirjandusest, millel oleks loogiline ja läbitöötatud süžee ning meelde jäävad ja eristuvad karakterid, me paraku praegu eesti kontekstis rääkida ei saa.*¹ 2016. aasta ei toonud radikaalseid muutusi, kuid Mairi Lauriku romaan „Mina olen Surm” annab lootust, et olukord on paranemas.

„Mina olen Surm” on seni ulmekirjanikuna tuntud Lauriku teine raamat, mis pälvis esikoha viimatisel Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja kirjastuse Tänapäev noorteromaani võistlusel. Teose peategelane on üleloomulike võimetega 16-aastane Roomet, kes tajub inimesi varitsevaid ohte ja näeb ette, kui kellegi aeg elavate seas on lõpemas. Noormees pageb kiusamise eest maalt Viljandisse, üritab elus uut lehekülge keerata ning tavalise teismelise kombel õpingutele keskenduda, kuid ei lähe kaua, kuni ta mõistab, et mineviku eest pole võimalik põgeneda. Nõnda tulebki Roometil kohaneda nii uue kooli, kaasõpilaste kui ka oma aina kasvava väega, mis poisi pingutusest hoolimata hakkab aegamisi varju heitma tema läbikäimisele uute klassikaaslastega.

Romaanis põimuvad realistlik koolielukirjeldus ja fantastika ning selle võib liigitada *urban fantasy* ehk maakeeli linnaulme alla. Teos peegeldab hästi nii eesti- kui ka ingliskeelses noortekirjanduses kasvavat trendi pöörduda fantaasiamaailmast tagasi reaalse elu rüppe², ütlema aga täielikult lahti ahvatlusest võrtsitada süžeed üleloomulike elementidega. Laurik ei kujuta võitlust hea ja kurja vahel ega aseta oma kangelase õlule terve maailma saatust, vaid jutustab ühe noormehe siseheitlustest ja tema püüust oma tavatu andega elama õppida. „Mina olen Surm” on käsitlus erakordse väega nooruki argipäevast, tema

- 1 Jaanika Palm. „Tagasi reaalsusesse: eesti lastekirjandus 2015”. – Looming 4/2016, lk 574–575.
- 2 Vt Tauno Vahter. „Noorteromaan peegeldab meie aega”. – Õpetajate Leht 15.04.2016.

ponnistustest jääda märkamatuks ning tahtest leida tasa-kaal oma soovide ja talle kõrgemate jõudude poolt seatud ülesande vahel.

Valdava osa romaanist võtavad enda alla peategelase hingeelu ning tema perekonna- ja sõprussuhete kirjeldused. Kui jätta kõrvale võime näha surma ette, on Roomet nagu iga teinegi teismeline, kes otsib maailmas oma kohta. Üleloomulik vägi üksnes suurendab poissi vaevavat eraldatus- ja üksindustunnet. Nagu teismelistele kombeks, ei hellita Roometki lootust, et olukord aja jooksul paremaks võiks minna. *Mina olen ebard ja sina otsid inimest*, lausub noormees sõbrannale, hääles kibedus (lk 188). Ta ihkab üle kõige olla normaalne ja tavaline. Lõpuks jõuab Roomet aga äratundmisele, et maailmaga leppimiseks tuleb esmalt teha rahu iseendaga.

Peategelase paranormaalsed võimed annavad autorile võimaluse mõtiskleda elu ja surma üle. Roomet seisab kahe maailma piiril: ta suudab näha lahkunute hingi ning peab juhatama neile kätte tee teispoolsesse. Ta on värvavavalvur, kes avab hingedele ukse sealilma. Mis täpselt teisel pool ust on – kui midagi üldse on –, Roomet ei tea. Kindel on vaid see, et surm on paratamatu ning inimelu ühtaegu väga tugev ja habras. Teos võinuks elu ja surma läbipõimituse küsimusesse rohkemgi süüvida, paiguti jäävad selleteemalised mõttearendused pealiskaudseks. Kuna aga romaani sihtrühm on eelkõige koolinoored, on igati mõistetav, miks pole autor tahtnud metafüüsikasse liialt süüvida.

Eelnevast võib jääda mulje, nagu oleks tegu ütle-mata trööstitu looga. Tegelikult pole „Mina olen Surm” sugugi nõnda sünge, kui võiks pealkirja järgi arvata. Noorteromaanide ühe peamise probleemina on välja toodud just autorite kalduvust teksti *liiga palju* [---] *probleeme, muresid ja ängi* kuhjata, kohutades seeläbi noort lugejat raamatutest eemale.³ Laurik on seda lõksu edukalt vältinud – saatuselöökidest pole temagi loo tegelastel pääsu, kuid teos pole traagiliste sündmuste kataloog, nagu seda noorteromaanid pahathti on. Autori naljaviskamise eeskujul võib kin-nitada, et *tüüpilise pube-duumi raamatuga* (lk 219) kõnealuse teose puhul tegemist ei ole. „Mina olen Surm” on hea näide sellest, et noortele on võimalik kirjutada tõsistel, valusa-telgi teemadel, mõjumata pessimistliku või rusuvana. Hüva raamat pangu elu üle mõtlema, mitte argu võtku eluisu ära, tuletab Laurik lugejatele (noorte)kirjanduse põhitõde meelde.

Teos peegeldab hästi nii eesti- kui ka ingliskeelses noortekirjanduses kasvavat trendi pöörduda fantaasiamaailmast tagasi reaalse elu rüppe, ütle-mata aga täielikult lahti ahvatlusest vürtsitada süžeed üleloomulike elementidega.

3 T. Vahter. „Noorteromaan peegeldab meie aega”.

„Mina olen Surm” on heale noorteromaanile kohaselt hoogne ja põnev. Pinget loob eelkõige Roometi kasvav hirm, et ta saladus tuleb avalikuks ja temast saab taas naerualune. Muidugi ei puudu romaanist armastuslugu, mis toob, nagu noor armastus ikka, nii muret kui ka rõõmu. Muu hulgas sunnib see Roometit silmitsi küsimustega, kui palju on ta valmis end läheduse nimel avama ning kas ja mil määral on tal õigus sekkuda (kalli inimese ohu korral) teiste eludesse. Mis

„Mina olen Surm” on hea näide sellest, et noortele on võimalik kirjutada tõsistel, valusatelgi teemadel, mõjumata pessimistliku või rusuvana.

juhtub siis, kui Surma väravavaht keeldub teispoolsusesse viivat ust avamast ja astub hoopistükkis võitlusesse elu eest?

Romaani sündmustik on esitatud läbi-
valt Roometi vaatepunktist. Kuna põhi-
rõhk on peategelase siseilma kujutamisel,
jääb enamik kõrvaltegelasi üheplaaniliseks.
Teose piiratud mahtu ja ideekeskst sil-
mas pidades pole see aga suurem miinus,
pealegi on mitu tegelast isegi tüüpide-
näestunud. Ühtlasi väärivad tunnustust Lauriku otsus valida
oma romaani kangelaseks noormees, sest poisid on meie
noorteraamatutes ikka nappinud. Jaanika Palm kirjutab: *Eesti
noortekirjandus kannatab liigse feminiseerumise all: autorid on
naised ja teoste peategelased on tüdrukud. Mehi ja poisid on
sageli kujutatud kui passiivseid kaasalohisejaid või ihalusob-
jekte.*⁴ Mitmekülgsem tegelaskond jällegi aitab kaasa mit-
mekesisema publiku tekkele ning „Mina olen Surm” sobib
ühtviisi tüdrukute ja poiste lugemislauale.

Laurik on osav jutuvestja, kuid keeleliselt vajanuks
romaan enam viimistlemist. Autor püüab võimalikult noor-
tepäraselt kõlada, ent kahjuks mitte alati õnnestunult.
Tulemuseks on nii mõnigi äärmiselt kohmakas väljend: *vaevu
oli ta end vihma eest eemale paigutanud* (lk 81) või *peagi muu-
tus ilm normaalsemalt talutavaks*. (lk 153). Siinkohal annab
tunda kirjaniku vähene kogemus.

Taevas eesti noortekirjanduse kohal on juba mõnda aega
tume olnud, aga ka kõige sombusemal päeval võib mõni
päikesekiir lõigata halli pilvekangasse augu, mis vaikselt
kasvama hakkab. Ehk puhub just Mairi Lauriku „Mina olen
Surm”, nii irooniliselt kui see ka ei kõla, eesti noortekirjan-
dusele uuesti elu sisse? Ning kui see ei osutugi kiireks, mis
hämaruse taganema paneb, tuleb Lauriku romaan vähe-
malt meelde, et päike on siiski alati kusagil pilve taga olemas
ning kuuldused eesti noortekirjanduse surmast liialdatud.

4 J. Palm. „Tagasi reaalsusesse: eesti lastekirjandus 2015”, lk 575.

PLANEET DÜSTOOPIA

Siret Saava

Einar Ojarand

„Ahvide planeet”

Jumalikud Ilmutused, 2016

Einar Ojaranna debüütluulekogu on intrigeeriva pealkirjaga mitmeski mõttes. Esiteks tekitab põnevust seos Pierre Boulle'i samanimelise ulmeromaaniga, mis ilmus 1963. aastal. Teiseks haakub sõna „ahv” peaasjalikult huumori või sõimuga, äratades seetõttu uudishimu, kas luulekogu suudab need tähendusvarjundid välja kanda. Varem on Ojarand oma luuletusi avaldanud koos mitme teise autoriga (:kivisildniku koostatud kogumikus „Elavate surnute antoloogia” (Jumalikud Ilmutused, 2013). Sealseid üllitisi nimetab (:kivisildnik tagakaanel kodumaiseks zombiluuleks. Need tekstid ei ole küll traditsiooniline õuduskirjandus, vaid rohkem ühiskonnakriitiline allegooria ja ka „Ahvide planeeti” saab sellena määratleda.

Luulekogus on peale arvustava hoiaku veel omajagu absurdihuumorit ning muserdavat ja lohutat tundetooni. Raamatut iseloomustab terviklikkus ja läbimõeldus. Kogus ei olegi vist ühtegi luuletust, mis kalduks peateemast kõrvale või mõjuks ebaorgaaniliselt. Teisalt peidab selline terviklikkus endas ohte ning liigne ühtsusetootlus võib mõjuda roiuvalt. Kohati tekkis „Ahvide planeeti” lugedes ühte stiili ja teemaderingi kinni jäämise tunne, kuid selle pühkis ära viimane osa oma eristuva tonaalsusega. Lõputšukkel „Meenutusi Londoni päevilt” on luulekogu tugevaim ja isikupärasem. Seal on eemaldatud Eesti-kesksusest ning kujutatud Londonis olevaid eri kultuuridest sisserändajaid. Luuletused on vormilt narratiivsed, andes ilmekalt edasi suurlinna põhjakihi elu. Samuti puuduvad loosunglikud hüüatused ja seisukohavõtted, mida eelnevates palades võib kohata üsna palju. Ballaadi meenutav jutustava koega kurblik lõpuluuletus mõjub (luulekogu terviku suhtes) värskendavalt ja tasakaalustavalt. Selle kiire rütm ja sujuv edasilükkumine tekitab tunde, kuidas elu voolab paratamatult käest, nii et hakkab *pehmelt öeldes öudne* (lk 85).

„Ahvide planeedi” aegruumiks on peamiselt tänapäeva Eesti ja London, milles leidub üksjagu vihjeid Boulle'i eelmainitud romaani düstoopilisele õhustikule. Luulekogus kujutatud ühiskonna liikmed kuuluvad peamiselt kolme sotsiaalsesse rühma: vaesed, keskklass ja rikkurid. Nende kõigi elu põhiküsimuseks on majanduslik heaolu, miska

kultuurivaldkonna vastu eriti huvi ei tunta. Näiteks ei mõista Soomes töötav eestlane luulemina irooniat ja usubki, et ta on tuumafüüsika insener Pentti Saarikoski (lk 25). Ka Boulle'i romaanis kirjeldatud Sorori-nimelisel ahvide planeedil on kultuur vähemtähtis ning esiplaanil on hoopis teaduse arendamine isikliku heaolu tarvis. Inimeste mõistus Sororil on mandunud ning nende primaarseks küsimuseks on füüsiline rahulolu. Erinevalt romaanist ei fantaseerita luulekogus aga tuleviku üle, vaid näidatakse oleviku pahupoolt ja võimendatakse seda metafooridega inimese ahvistumisest. Kõige efektselt väljendub see ühes pealkirjata luuletuses, kus on kujutatud elumõnuseid nautleva meesterahva mõtteid: *haigelt elegantne / on vedeleda kiirtoidurestoranis / firmakingad jalas / seitsmetolline nutitelefon laual / XL friikate kõrval ootel*. Iroonia võimendub iseäranis luuletuse lõpus: *ja naerata / justnagu oleks / õnne käega katsunud / justnagu vaataks / ahvina puuris inimest* (lk 12).

„Ahvide planeedi” aegruumiks on peamiselt tänapäeva Eesti ja London, milles leidub üksjagu vihjeid Boulle'i romaani düstoopilisele õhustikule.

Luulekogu alapealkiri „Veni, vidi, vici” osutab hästi võimu probleemile, mis on oluline ka Boulle'i romaanis. Inimene ja ahv (üldistavalt: inimene ja loom) ei ole inimkeskses maailmas võrdsed. Enamik inimsuhteid, sealhulgas riikidevahelisi, on hierarhilise iseloomuga. Luulekogus just neile keskendutaksegi. Riikidevahelise võimumängu näiteks on Juuditi müüdiga vigurdatud luuletus, kus on kujutatud Euroopa-Ukraina-Venemaa konflikti: *sinu sees on jälle / ukraina / lamab verisel linal / mu pea* (lk 21). Inimliigi määratlus tuleb irooniliselt küsimuse alla sotsiaalset ebavõrdsust väljendavas luuletuses: *kuldse miljardi ääremail / võib tekkida / liigimääratluslik küsimus // kui see siin on miinimumpalk / kas siis meie oleme inimesed* (lk 28).

Keel ja retoorika on üks oluline vahend võimu teostamiseks ning sellele viitab juba avaluuletus „Kolimine”, kus on juttu sildistamisest: *pappkarp / nimega rohud / kilekott / nimega sokid*. Luulemina võtab selle loetelu kokku sõnadedga: *kõike seda / nimetavad / nad eluks* (lk 8). Asjade keeleline lahterdamine tekitab küll turvatunde ja aitab justkui eksistentsi kontrollida, kuid eri olukordades võib nimetuse tähendus teiseneda. Konteksti arvestamata on oht kinni jääda maailma mustvalgesse kujutamisse ning uskuda väljajutlemisi, mis on tõeliste väärtustega vastuolus. Luuletus „Ka snaipeer on tegelikult” osutabki keele mõjuvõimsusele. Seal on positiivse tähendusvarjundiga sõna „demokraatia” rõhutatult peaaegu igas värsis korratud, miska peategelasest snaiperi verine töö ei mõju sugugi õudsena (lk 53). Sarnasel teemal on vägivalda kujutatav luuletus, milles kordub

eufemistlik piibliretoorika: *ja siis nemad läksid ja tegid / seda vanainimeste asja / eks ikka seda va demokraatiat / iraagis / ja ka see oli väga hea* (lk 50).

Kuigi Ojaranna „Ahvide planeet” keskendub eelkõige trööstitule olevikule, on selles ka paar tuleviku suhtes hoiatavat luuletust, kus lõppu ennustatakse just Eestile. Ühes tekstis pakutakse kogunisti lahendust rahvusliku enesetapu kujul: *teeme selle väikse / asja ise ära / et poleks tarvis jääda / õudusfilmi kordust vahtima* (lk 43). Janek Kraavi on kirjutanud düstopia žanrile omastest erijoontest, millest üks on hirmu atmosfääri loov sümbol. Tihtipeale osutub selleks suurlinn, mis on muutunud ohtlikuks jäätmaaks.¹ Luulekogus mõjub katastroofi sümbolina ühishauaplaat, millele on graveeritud sõnum *made in estonia* (lk 42). Ärevat õhustikku tasakaalustab siiski pilav huumor. Kraavi mainib teise tunnususjoonena vangla kujundit, mille näiteks on kõike jälgiv panoptikum.² Ojaranna tekstis väljendub see motiiv eri sümbolites, nagu ahvina puuris inimese vaatamine (lk 12) ja tuhande surivoodiga euromagala (lk 56). Eksplitsiitsemalt tuleb vanglast juttu luuletuses „Caledonian road”, kus luulemina elab vangla kõrval *punastest tellistest laotud / neljakordses viktoriaanlikus / majas mille seintesse / tardunud süsteemi range vari* (lk 76). Luulekogus seostub ahistusteema peamiselt mugandumise ja poliitilise ükskõiksusega. Inimeste üle ei peeta ranget kontrolli, vaid vastupidi, nendega tegeletakse nii vähe kui võimalik. Vangla kõrval elamist leevendab alkohol: *ma olen siin elades / vist rohkem jooma hakanud* (lk 77).

Kaasajast on düstopiate näitel hoiatavalt kirjutanud muuhulgas Mihkel Mutt. Ta toob välja, et peamine põhjus, miks 20. sajandil düstopiline romaan niivõrd levima hakkas, oli vastumeelsus uusajal võrsunud ning 19. sajandi pöördel võimendunud kapitalistliku ja tehnoloogilise progressiidee suhtes.³

Ka Ojaranna luulekogus võib kultuurilist allakäiku ja materialismikultust lugeda kaasaegse progressiidee kriitika. Mutt leiabki, et tänapäeval pole arusaam progressist suuresti muutunud: *Inimese üldeetiline areng ei kuulu globaaluuringute nimekirja, selle eest aspirandid teaduspunkte ei saa. Nimekirjas on üksnes need probleemid, mis on globaalsed ellujäämise materiaalsete tingimuste mõttes.* (Kõnelemine sellest, kas inimese loomuses võib täheldada mingeid nihkeid, on out, sest see on poliitiliselt ebakorrektn, võib haakuda eugeenikaga jms.)⁴

Säärasel plaanis on oluline, et kultuur oleks võimalikult elujõuline ja sõltumatu majanduslikest suhetest. Kuid nagu juba eelnevalt mainitud, on Ojaranna

1 Janek Kraavi. „Postsõnastik 12: düstopia”. – Sirp 08.02.2013.

2 Samas.

3 Mihkel Mutt. „Kõik nad on pärit Suurinkvisiitorist: „Tark inimene” düstopiate valgusel”. – Looming 12/2015, lk 1772–1773.

4 Samas, lk 1785.

luulekogus kultuuriga kehvad lood. Peale selle, et inimestel puudub huvi kultuuris toimuva vastu, püüavad poliitikut kultuuriküsimusi lahendada materiaalsete peibutistega. Luuletuses „Liivimaa mootorsae veresaun” saadab minister ühele kultuuritegelasele Nõo sinki ja Kalevi komme, et mitte lasta *tippkultuuri / niiskes keldris surra* (lk 62). Peatükis „Kultuurimaigulised lood” on kultuuri elujõuetust otsesõnu seostatud füüsilise rammu puudumisega: *kuni lõpuks ei*

Sõna „ahv” ei osutu luuletustes lihtlabaseks sõimunimeks, vaid toob Boulle’i romaani kaudu sisse inimeste enesekeskse mõtlemise.

suuda sa / oma enese emakeeles enam / viit kätekõverdustki teha (lk 61). Viimases luuletuses väljendab luulemina põlgust selliste peavooluautorite nagu Emily Jane Brontë ja Agatha Christie vastu, ülistades sealjuures Marquis de Sade’i transgressiivset kirjandust (lk 65–66). Luuletus lõppeb hüüatusega *verd! // mitte sireleid ja limonaadi // verd!*, mis toob meelde Albert Kivika manifesti „Maha lüüriline shokolaad” (Arlekiin,

1920). Kivikas on hiljem seletanud, et väljendas sellega protesti kirjanduse eluvõõruse vastu: *Meie paremad kirjanikud kõnnivad ringi, silmad pahempidi peas, ega näe midagi mis sünnib nende ligiduses, nad on vaimus aga luuavarre kukil kuhugi maailma lõppu lendand, ainult nende mehaaniline keha on jäänd siia kohvimajadesse ja uulitsanurkadelle tolgendama.*⁵ Ojarand küll otseselt kaasaegseid kirjanikke ei halvusta, kuid temagi mureks paistab olevat kirjanduse eluvõõrus ning selle probleemi ilmestamiseks kasutab ta Kivikale sarnaselt kehalisusega seonduvaid võrdluseid.

Kokkuvõttes on Ojaranna debüütliku terviklik ja hästi koostatud, olgugi et osati jääb see toonilt ühetaoliseks ja muutub isegi väsitavaks. Jutustava laadiga viimane peatükk tasakaalustab aga tublisti eelnevaid veidi plakatlikke palasid. Sealjuures mõjub eriliselt sugestiivsena ballaadilik lõpuluuletus. Kogu pealkiri on mitmetimõistetav ja tabav, olles ideeliselt luuletustega tihedasti põimunud. Sõna „ahv” ei osutu luuletustes lihtlabaseks sõimunimeks, vaid toob Boulle’i romaani kaudu sisse inimeste enesekeskse mõtlemise. Ent erinevalt eelkäijast keskendub Ojarand siiski rohkem sotsiaalsetele teemadele. Ojaranna „Ahvide planeedi” lugemisega hakkas kaasa kõlama veel märksõna düstopia. Luuletustes võibki kohata mõningaid nimetatud žanri elemente, nagu ühiskonnakriitilisus ning hirmu ja vangistusega seotud kujundid. Seos Boulle’i romaaniga ei jää ainult pealkirja tasandile, vaid sarnasusi leidub ka mõlemas teoses

kujutatud ühiskonnas, kus toimub kultuuriline allakäik ja domineerib materialismikultus. Viimasega aimub luulekogu kriitika kaasaegse progressiidee suunal, mille

5 Albert Kivikas. „Manifesti puhul. „Maha lüüriline shokolaad!””. – Tallinna Teataja 4.11.1920.

lähtekoht on sajandeid muutumatuna püsinud, luues aluse ka düstopia žanri laialdasele levikule. Tundub, et praegu maailmas toimuva taustal ei vähene kakotoopiate viljelemine kirjanduses niipea. Kuigi Ojarand keskendub valdavalt Eesti ja Londoni elu kujutamisele, osutab irooniline pealkiri kogu maakerale. Või teisiti öeldes: planeet Düstopia.

VASTUST TEAB VAID TUUL – KAS BOB DYLANI LAULUSÕNAD ON KIRJANDUS?

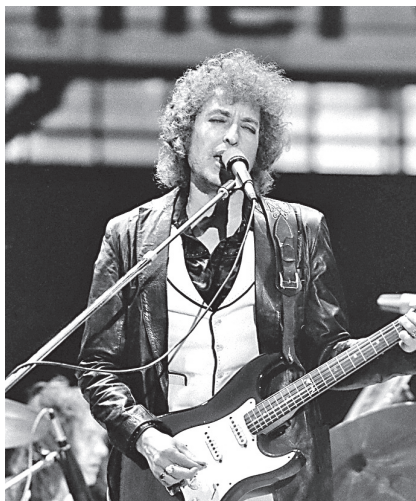
Silvia Urgas

Kui ilmus uudis, et Nobeli kirjanduspreemia laureaadiks ei saanud Don DeLillo ega Haruki Murakami, vaid trubaduur Bob Dylan, oli minu ja mitme tuttava esimeseks reaktsiooniks naer. „Ha-ha, hi-hi, nii lahe, mõtle, kui tore oleks, kui päriselt Dylan selle preemia saaks? Oot, tema valitigi? See ei olnudki siis nali? Hmm, äkki see polnudki halb mõte?” Järgnes meediatorm, mille iilide varjus pidid vaesed kultuuriajakirjanikud lühikese tähtaja jooksul sadu arvamus- ja ülevaatelugusid valmis vorpima ning mürdsid pead küsimuste üle, millele veel keegi ei ole vastata suutnud. Kas laulusõnad ilma muusikata on kirjandus? Kui Nobeli preemiakomitee soovis oma tavapärasest auhinnajagamise mustrist sel korral kõrvale kalduda, oleksid nad ehk võinud auhinna anda kellelegi, kes pole valge Lääne mees?

Luuletaja Matthew Zapruder kommenteeris Dylani Nobeli-võitu ehk kõige tabavamalt: „Ma olen nõus, et Dylani looming pole luule, aga Nobeli preemiat ei anta välja LUULE eest.” Laulusõnade ja muusika sümbioos (või selle puudumine) on ilmselt muusika- ja kirjandussõprade seas üks vaieldumaid teemasid. Kas sõnad saavad olla muusikapala kõige tähtsamaks komponendiks või jäävad nad alati teisejärguliseks?

Olen mõnda aega üritanud empiirilise vaatluse abil tõestada oma teooriat, et kahekümnendates tekkiv vaimustus elektroonilise tantsumuusika suhtes on lisaks füüsilisele ja keemilisele ekstaasiihalusele tingitud ka teismelisena kuulatud muusika laulusõnadest saadud üleküllastumisest. Mõne tusase laulja-laulukirjutaja või *establishment*’i vastu sõdiva punkbändi melodramaatilised väljaütlemised mõjuvad pärast postrite ja laulusõnade seinalt mahakiskumist pisut tobedalt.

Dylani loomingu kõrgaeg jääb popmuusika teismeikka, kuldsetesse kuuekümnendatesse. Dylan kirjutas oma parimaks peetava albumite trio „Bringing It All Back Home” (1965), „Highway 61 Revisited” (1965) ja „Blonde on Blonde” (1966) veel enne 25-aastaseks saamist. Dylan oli tõeline 1960. aastate põlvkonna hääl, kellelegi teisele on raske seda tiitlit omistada. Teise maailmasõja ajal sündinud Robert Zimmerman muutis oma nime kaunikõlaliseks, lasi lokkidel kasvada ning ammutas inspiratsiooni bluusist ja folgist, biitnikest ja

Pildid: Wikimedia Commons

Rimbaud'st, kristlusest ja LSD-st. Ta oli esimene, kes pani kuuekümnendatel õhus olnud parema homse ihaluse muusikasse nii, et see sai kohe väga populaarseks.

Dylan pole kunagi olnud parim laulja ega virtuosseim kitarrist. Tema puhul on oluline tekstide mõte. Dylan suutis tabada *Zeitgeist*'i, mis ärevate aegade kohal alatasa hõljub, ja mis on äärmiselt mõjuv ka praegu:

*Come writers and critics
Who prophesize with your pen
And keep your eyes wide
The chance won't come again
And don't speak too soon
For the wheel's still in spin
And there's no tellin' who
That it's namin'
For the loser now
Will be later to win
For the times they are a-changin'.¹
(„The Times They Are a-Changin'”, 1964)*

Ajad muutuvad, ajad on ärevad. Ükski prohvet pole kuulus omal maal ega ajal. Kuid keegi peab ometi õhus hõljuvast pingest kirjutama ja rääkima, olgu probleemiks Vietnami sõda või lendorava elupaikade ohustatus. Ent kui sõnavõtja õigel ajal muutuseid ei toeta, võib ta mõned aastad hiljem ajaloo hammasrataste vahele sattuda ning kaotajate poolel maanduda. Dylan julges (ja eriti selles laulus) kaotust kartmata julgelt kirjutada ning õhutas ka teisi oma eeskuju järgima.

Parim osa Dylani loomingust manab kuulaja silme ette detailideni täpse õhustiku, mis koos muusika meloodilisusega viib sarnasele rännakule nagu tüüpiline ilukirjandus. Samas ei maksa laulukirjutamisoskuse musikaalset poolt alahinnata. Luuleslämmidel esinev *spoken word artist* Dylan ei oleks kindlasti seesama Dylan, kes nüüd kooli kirjandusõpikutesse jõuab. Laulusõnade kontekstist väljarebimine on alati pisut meelevaldne tegevus. Teate ju küll seda tunnet, mis vahel mõnda imelist laulu kuulates haarab? Tahaks terve salmi esile tõsta ja mõnele sõbrale tsiteerida, aga sõnu laulust lahti tõmmates rebeneb tervik koost. Mõned Dylani salmid peaksid sellisele testile küll vastu, kuid kindlasti on selline osa tema loomingust vähemuses.

1 Tulge, kirjanikud ja kriitikud / kes te sulepeaga tulevikku kuulutate / ja hoidke silmad lahti / sest teist võimalust ei tule / ja ärge liiga vara rääkige / sest ratas pöörleb veel / ja ei või teada, kelle nime nimetab / see, kes praegu kaotab, on hiljem võitja / sest ajad on muutumas.

*Ain't it just like the night to play tricks when
you're tryin' to be so quiet?
We sit here stranded, though we're all doing
our best to deny it
And Louise holds a handful of rain, tempting*

you to defy it
Lights flicker from the opposite loft
In this room the heat pipes just cough
The country music station plays soft
But there's nothing really nothing to turn off
Just Louise and her lover so entwined
*And these visions of Johanna that conquer my mind.*²
 („Visions of Johanna”, 1966)

„Visions of Johanna” viib kuulaja või lugeja tuppa, kus minajutustaja vaatab Louise'i, kuid igatseb Johannat. Kuid kes on Louise'i armsam? Kas keegi kolmas või sama loovestja, kes Johannale mõtleb? Ning mis toimub kommunaalsüsteemiga – miks vilguvad tuled ja turtuvad torud? „Visions of Johanna” on, nagu pealkirigi (*visions* – eesti k nägemused) ütleb, poolhallutsinogeenne nägemus, milles on raske tõde ja fiktsiooni eristada. Sellest hoolimata suudab Dylan ka ilma muusikata maalida stseeni, mis on ühteaegu ebamäärane ja täpne, kandes end kuulaja või lugeja enda mälestustesse ja aistingutesse üle.

Kuivõrd Dylani pärand on nii tugevalt seotud ajaga, mil see loodi, on selle mõjukust pärast 1960. aastaid raske hinnata. 1975. aasta valus lahkuminekualbum „Blood on the Tracks” on ehk kõige uuem (ja siiski üle neljakümne aasta vana!) Dylani plaat, mille puhul nii sõnade kui muusika hea-duse üle vaieldud ei ole. Albumi armastatuima loo „Idiot Wind” pealkiri on korraga nii ilmastikunähtus kui meelesei-sund. Idioodi ja tuule kombineerimisel tekkiv sõnapaar rabab oma ootamatusega, muutudes laulu lõpuks tõdemuseks, et meiegi oleme idioodid. Idiootne tuul, mis puhub läbi sügis-mantlite, ulub ka inimeste tühjades lubadustes ja hooletult pillatud sõnades.

2 See on ju öö moodi – mängida vinger-pussi, kui püüad olla tasa / istume siin, omadega puntras, kuigi seda tunnistada ei taha / Louise'il on peotäis vihma, ta keelatab trotsima / vastasmaja põõ-ningukorteris võbeleb valgus / meie toas radikad ainult kõhivad / raadiost mängib pehmet kantrit / aga tõesti pole mitte midagi kinni keerata / Louise ja ta armuke põimunud teineteise ümber / ja nägemused Johannast vallutavad mu meele.

3 Idiootne tuul puhub me mantlite nõõp-aukudest läbi / puhub läbi kirjadest, mis kirjutasime / Idiootne tuul puhub läbi tolmust meie riiulitel / me oleme idioodid, kallid / ime, et me ennast ära toidame.

Idiot wind, blowing through the buttons of
our coats
Blowing through the letters that we wrote
Idiot wind, blowing through the dust upon
our shelves

We're idiots, babe
*It's a wonder we can even feed ourselves.*³
 („Idiot Wind”, 1975)

Dylani retseptsiooni on muuhulgas mõju-tanud kaks asjaolu. Esiteks on tema loo-ming niivõrd mahukas (välja on antud 37 stuudioalbumit, rääkimata kogumikest või kontsertsalvestustest), et isegi andunud fännidel on keeruline seda otsast lõpuni

läbi kuulata. Teiseks on Dylani nimi saanud kuulsamaks kui ta ise. Tema viimaseid albumeid on taaskord soojemalt vastu võetud, kuid paratamatult on laulusõnades kajastuv surma ja surelikkusega vägisi leppimine retseptatsioonile oma jälje jätanud. Kriitik Amanda Petrusich kirjutab arvustuses⁴ 2012. aasta albumile „Tempest”, et tegelikult räägib album surmast, Lõpust suure tähega. „71-aastaselt on Dylan viimaks aru saanud, et suremine ei pruugi midagi õpetada, vahel lihtsalt surrakse,” leiab Petrusich.⁵

Õnneks on Dylan siiani elujõuline ning tuuritab pidevalt täismajadele, erinevalt enamikus 2016. aasta parimate albumite edetabelites figureerinud Leonard Cohenist ning David Bowiest. Mõlemad mehed jõudsid oma viimased stuudioalbumid (vastavalt „You Want It Darker” ja „Blackstar”) enne surma välja anda, kuid kumbagi teost pole ilma nende loojate kurvale lõpule mõtlemata enam võimalik kuulata. Ometi on ka objektiivselt (nii palju, kui sellises olukorras objektiivsust on võimalik säilitada) tegemist väga mõjuvate ja heade albumitega, mõlema mehe loominguga tipuga. Nii Bowie, Coheni kui Dylani suhtes pole muusikakriitika viimastel kümnenditel (kellel kaheksa-, kellel üheksakümnendatel) just leebe olnud, kuid viimastel aastatel on nende uuem looming taas positiivset tähelepanu saanud.

Tundub, et valitsev konsensus on, et Dylan on andnud välja paar suurepärast plaati, kuid on hunnik albumeid ja lugusid, millest oleks parem mitte rääkida. Kuid kas artisti looming peab olema täiesti plekitu ja ühtmoodi hinnatud, hoolimata sellest, et ta on juba mitukümmend aastat tegev olnud? Kas Rudyard Kipling oli Nobeli preemiat väärt? Kas Knut Hamsuni sidemed Natsi-Saksamaaga mõjutavad tema loomingut vastuvõttu? Kas Ernest Hemingway mitte ei kirjutanud sama lugu kümneid kordi uuesti?

Dylani loomingut hindamise muudab oluliseks hirm, et lähiajal (või üldse enam kunagi) Nobeli preemiat ühelegi teisele muusikule ei anta. Muusikutel on muidugi omad auhinna, alates Grammydest ja lõpetades Ivor Novello ja PEN-klubi laulukirjutamispreemiatega. Kuid miski pole Nobelist nooblim. Bob Dylan on laulja-laulukirjutaja arhetüüp: sotsiaalselt tundlikum kui Bowie, kuulsam kui Cohen, Joni

Mitchell, Tom Waits või Patti Smith, ning eeskujuna, kellega võrdlemisest ei pääse ei Bruce Springsteen ega Sufjan Stevens. Aga kas ta on neist parem? Ma tahaksin öelda „ei”, aga kui ma peaks sekundiga nimetama ühe tuntud muusiku, kes on kirjandusest inspiratsiooni ammutanud, hüppaks esimesena pähe Dylan. Laulus „You’re Gonna Make Me Lonesome When

4 Amanda Petrusich. „Bob Dylan – Tempest”. – <http://pitchfork.com/reviews/albums/17139-the-tempest/>.

5 Muide, „Tempest’ile” andis kurikuulsalt karmikäeline Pitchfork 6.8 punkti 10-st. 2007. aasta kogumik DYLAN pidi leppima skooriga 1.3. Võrdluseks – „Blood on the Tracks’i” arvustust kaunistab täiuslik hinne 10.

You Go” (1975) võrdleb Dylan enda suhteid Rimbaud’ ja Verlaine’i omadega ning ka väljanägemiselt sarnaneb noor Dylan piinatud poeedi võrdkujuga.

Dylanile Nobeli preemia üleandmine kulges täpselt nii, nagu seda arvata võis. Ekstsentrilise meediapelgurina ta auhinnaale Rootsi järele ei läinudki ning saatis enda asemel Patti Smithi, kelle raamatule „Kõigest lapsed” Dylanil väärilist tervikut vastu panna pole. Dylanil 1973. aastal ilmu-

Laureaadi isikust on tähtsam see, et nüüd on laulusõnadele kui kirjandusvormile nii kõrgel tasandil ka formaalselt tunnustus antud.

nud eksperimentaalproosa kogumik „Tarantula” ei leidnud erilist tunnustust ning hiljem on ta end sellest raamatust distantseerinud. Dylanile ei läinud Nobeli vaja. Tema laureaadiks nimetamine tõi Nobeli kirjanduspreemiale küll märksa suurema meediakajastuse kui näiteks Svetlana Aleksijevitši puhul, aga kas see oli auhinnakomitee eesmärk? Äkki oleks siis võinud

kohe Patti Smithi Rootsi kutsuda? Lisaks sellele, et Smith on raamatuid avaldanud, on ta ka väga palju kaasa aidanud sellele, et naisi muusikas tõsisemalt võetaks. Või kui Nobeli komitee soovis tõesti piire murda, siis miks ei tunnustanud nad mõnda geniaalset räpparit (räpilahingu (*rap battle*’i) ja luuleõhtu vahel on tihtipeale imeõhuke piir), nagu Nasi, Andre 3000-t või Kendrick Lamari? Paratamatult tekib tunne, et žürii elas Dylanit auhinnates uuesti läbi oma nooruspõlve armastuse suve.

Laureaadi isikust on samas tähtsam see, et nüüd on laulusõnadele kui kirjandusvormile nii kõrgel tasandil ka formaalselt tunnustus antud. Kasvasin küll üles Vonneguti ja Viidinguga, aga kahtlen sügavalt, et oleksin kirjutama hakanud, kui ei oleks olemas olnud Bright Eyes’i Conor Oberstit (keda on korduvalt „uue põlvkonna Dylaniks” nimetatud) ja teisi muusikuid, kes oskasid mu tundeid väljendada siis, kui mul endal sõnadest väheks jäi. Ajal, mil aina rohkem kurdetakse, et noored ei loe ning ekraanide kumas on raske raamatutele keskenduda, ei maksa unustada, et kirjandus ja lugude jutustamine on juba ammu enne kirjakeelt olemas olnud.

On ju ka Dylanil palavalt armastatud folkmuusika kaudselt pärit lugulauludest. Lõpuks jõuab kõik ikkagi Homerose ning regivärsini välja. Ning kui tehnoloogia areng viib kord kirjanduse muusika ja muude elava esitusega tihedamini seotud vormide juurde tagasi, oleks see raamatutega harjunud põlvkondadele esialgu pisut harjumatu, aga mitte tingimata halb. Kunst on kunstis kunsti näha, kuid kõige mõjuvamad lood saavad alguse just sellest, kui mittekirjanduslikest kultuurinähtustest universaalsed üldnimelikud narratiivid üles leitakse.

AUTORID

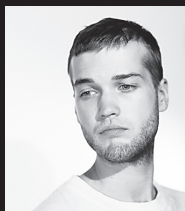

Hiro Arikawa (44)

on Jaapanis tuntud nii oma tõsisemate alatoonidega armastusromaanide poolt kui ka ulmekirjanduse vallas. 2008. aastal võitis tema neljaosaline raamatusari „Raamatukogu sõda” („Toshokan sensō”) maineka Seiuni ulmekirjandusauhinna. Paljud tema teostest, teiste seas ka „Raamatukogu sõda” ning „Illustreeritud taimeentsüklopeedia”, on olnud aluseks joonis- ja mängufilmidele.

Jim Ashilevi (32)

on kirjanik, näitleja ja lavastaja. Armastab kantrit ja suuri roboteid.

Safia Elhillo (26)

on sudaani juurtega Ameerika luuletaja. Tema esimene luulekogu „Jaauari lapsed” („The January Children”) ilmus 2017. aastal.

Johan Elm (25)

kirjutab kunagi rohkem luuletusi ja tahtis Värskes Rõhus ilmuda. Aga siis läks teatrikooli ja nüüd on aega ainult näidendeid lugeda. On hästi õnnelik.

Alex Feldmann (22)

kirjutab bakalaureusetööd Ristikivi luulest, unistab saada meelde jäävaks eesti keele ja kirjanduse õpetajaks ning armastab reisida.

Evelyn Fridolin (26)

õppis maailmakirjandust, nüüd õpib arhitektiks. Kui hommikul on näha, et ta juba nagunii kuskile hiljaks jääb, siis miks mitte juua vahepeal üks kohv ja lugeda paar lehekülge raamatut, – ja aega hilinemiseks jääb ülegi.

Asko Kriiska (29):

„Olen bioloog ja vabakutseline elukunstnik. Pärast mõningaid aastaid Tartus Miyano-sensē käe all jaapani keele õppimist olen koos seltskonna kaasentusiastidega jaapani ilukirjandust nautinud. Meie meelismeetod on *okonomiyaku* – tõlgime, mis meeldib!”

Hanneleele Kaldmaa (24)

on eesti keeles hirmus kehv valetaja, ent ometi tahab rääkida lugusid, mida pole tõeliselt juhtunud, tegelestest, keda pole tõeliselt olemas. Kui ta peaks ennast inglise keeles tutvustama, oleks kõik hoopis teisiti. Ei ole enam sama väike kui pildi peal ning ei karda ka tänaval laulda.

Mari Kukk (35):

„Olen terve teadliku elu joonistanud. Ühel hetkel taipasin, et ka kirjutades saab pilte luua. Tallinna ülikoolis kirjaliku tõlke magistrantuuris õppides avastasin, et seal käib koos ka loovkirjutajate grupp, ja oh rõõmu, nad võtsid mind oma ridadesse. Seal olen saanud juurde palju julgust ja innustust kirjutada just nii, nagu ma kirjutan – hingest.”

Krõõt Kukk (26):

„Joonistan siis, kui tahe või mõte tuleb ja püüan nii palju kui võimalik pilte ka paberilt välja tuua. Mõnikord inspireerivad elusolendid või read, teinekord värvid ja materjalid. Enamasti ikka enda lõbuks.”

Foto: Laura Strandberg

Janika Läänemets (26)
on kirjandusteadlane ja -kriitik.

Paul Raud (17)
loeb, põeb ja kirjutab.

Vootele Ruusmaa (28)
on esteet, kes siamaani usub (jäägitult), et ilu päästab maailma ja vastupidi. Tihtilugu sukeldub sünteetilisse helimaailma.

Märta Sepper (25)
on pärit Kohilast. Õpib põhikooli humanitaar- ja sotsiaalinete õpetajaks. Kirjutamisega tegelenud üle kümne aasta, peamisteks teemadeks köiksuslik armastus ja kaunis kurbus.

Silvia Urgas (24):
„Loodame, et siis, kui sina seda tutvustust loed, kirjutab Silvia parasjagu oma õigusteaduskonna magistritööd hiphopist ja sümplimisest. Silviale meeldib pildistada tavalisi kohti, kõndida vähemalt 10 000 sammu päevas ja ta tahaks ka päriselus olla Snapchati jänesefiltri näoga.”

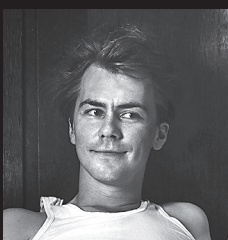
Urmo Mets (34)
on Toomemäe nõlval ja poole jalaga Tallinna rongis pesitsev kultuurisõltlane. Sünteesib arhitektuuri, luulet ja muusikat. Lõi Kaisa Eichega installatsiooni „KIIK” ning tegutseb kaoatiliselt ansambliga rasKatarsis. Värskes Rõhus avaldab katkendi materjalist, mis sel aastal ilmub Paranoia kirjastatud raamatus „Võimalikud majad”.

Talvike Mändla (24)
on vabakutseline rändluuletaja, voolaja ja jalutaja.

Laura Oras (29)
on terapeut, Loomingu Raamatukogu püsitelli.

Kaur Riismaa (30)
on eesti kirjanik. On kirjutanud nii luulet, proosat kui ka draamat.

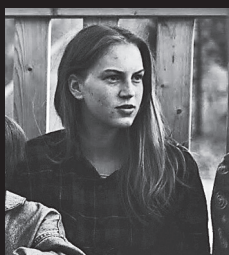
Siret Saava (28):
„Aha! ... This very poetic.” – Jim Jarmusch („Paterson”).

Tõmmu Hiid Sidruniga (27):
„Revolutsioon sööb oma lapsi.”

Andra Teede (28)
on stsenaarist, ajakirjanik ja luuletaja. Kevadel tuleb raamat välja.

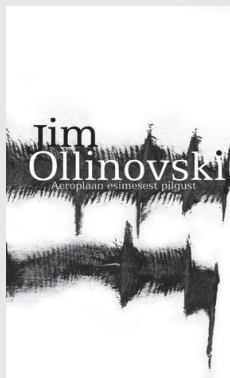
Marko Veinbergs (23)
on biokeemia magistrant, aineõpetaja, luuletaja, kunstnik ja (loodus)fotograaf. Avaldanud kaks luulekogu: „Hingetallaja” (2011) ning „Yggdrasil” (2015).

Kristel Zimmer (19):
„Kuna ma joon õhtuti liiga palju teed, siis pean kogu aeg öösel vetsus käima.”

RAAMATU- SOOVITUSED

Jim Ollinovski „Aeroplaan esimesest pilgust”

Pilgrim, 2009. Koostanud Mart Velsker, Epp Ollino

Jim Ollinovskit (kodanikunimega Ott Ollino) soovitan ma alati, kõigile ja igal pool. Olen ostnud ligi 30 tema luulekogu ja need kõik ka ära kinkinud. Tunnen temaga lähedast sidet. Luuletaja, kes kirjutas minu hingedeelesalikirjas. Äratundmine tabas mind kohe üksikuid katkeid internetist lugedes (ilmunud on vaid kaks luulekogu, tema avaldamata teoste varamu asub Kirjandusmuuseumis). Me oleme mõlemad Elvast pärit ja ka Ollinovski oli Johannes Aaviku keele edasikandja.

*tulid pimedad ööd
ja pikemad päevad
tähttaeva vööd
ja silmad mis näevad.*

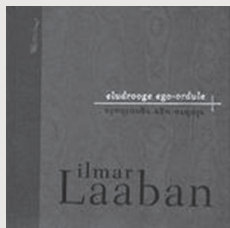

Johann Wolfgang von Goethe „Faust”

Eesti Raamat, 1967. Tõlkinud August Sang

Faust on mõnusalt igapäevane. See on üks neist raamatuist, mis mul pea alati kotis kaasas on. Ükskõik kust avada ja lugeda, midagi ikka kõnetab.

*Kas pole sul mind muuga vaevata?
Kas tulid sa, et ainult kaevata?
[---]
Inimeste põlv on vaadata nii paha,
et seda nähes kuratki ei taha
neid enam kiusata.*

Ilmar Laaban „Eludrooge ego-ordule”

Eesti Keele Sihtasutus, 2008. Koostanud Jaan Malin.

Laabanit kannan südames ajast, mil lugesin tema keelemängulist aforismikogu „Roosi Selaviste”, mis andis ilmselt tõuke ka minu enda keelemängudeks. Mõtlesin pikalt, kumba raamatut soovitada, kuid kuna mul „Roosi Selavistet” ei ole, soovitan hoopis seda palindroomikogu (loe selle pealkirja ka tagurpidi), mis mul samuti alati kaasas on ja mida aeg-ajalt sirvin, kui aju virgutamist tahab. Näiteks noorest Marie Underist kirjutas Laaban nii: *Sukaluule silbis siblis elu ulakus*. Mulle väga meeldib, et Juri Lotman on öelnud: „Palindroom aktiveerib keeletaju varjatud kihte ning on erakordselt väärtuslik materjal eksperimentideks aju funktsionaalse asümmeetrilise probleemide alal. Palindroom ei ole mitte mõttetu, vaid mitmemõtteline.”

Keiti Vilms

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Tõnis Parksepp, Hanna Linda Korp

Keeletoimetaja: Pirgita-Maarja Hallas

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Krõõt Kukkur

Fotod Johan Elm

Foto lk 42 Renee Altrov

Foto lk 47 Mardo Männimägi

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 49 (1/2017)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Kaur Riismaa
9	Tõmmu Hiid Sidruniga
21	Safia Elhillo
27	Paul Raud
32	Hanneleele Kaldmaa
42	Intervjuu Andris Feldmanisega
52	Talvike Mändla
58	Kristel Zimmer
63	Marko Veinbergs
66	Urmo Mets
74	Mari Kukk
82	Andra Teede
88	Päevik: Laura Oras
95	Vootele Ruusmaa
98	Hiro Arikawa
115	Märt Sepper
121	Alex Feldmann Manfred Dubovist
125	Evelyn Fridolin Andris Feldmanisest
129	Janika Läänemets Mairi Laurikust
132	Siret Saava Einar Ojarannast
137	Silvia Urgas Bob Dylanist
142	Autorid
144	Raamatusoovitused

Hind 2.60 eurot

9 771736 295428 01